

Fristående gymnasieskolor och skolbibliotek
En kvalitativ studie av fristående gymnasieskolors inställning till
skolbiblioteksservice och undervisning i informationssökning

SARA AHLRYD

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© Författaren

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Fristående gymnasieskolor och skolbibliotek. En kvalitativ studie av fristående gymnasieskolors inställning till skolbiblioteksservice och undervisning i informationssökning.

Engelsk titel: Independent schools and the school library. A qualitative study of the attitude to school libraries and teaching in information seeking.

Författare: Sara Ahlryd

Kollegium: Växjö universitet

Färdigställt: 2009

Handledare: Angela Zetterlund

Abstract: The purpose with this study is to examine what kind of support there is for school libraries at the selected independent upper secondary schools and how these schools ensure that libraryservices is available to their students and their teachers. The purpose is also to examine what attitudes the administrators of the schools have to school libraries and teaching in information seeking. A qualitative method with interviews was used to fulfil the purpose. As a theoretical basis of the study Loertschers taxonomies of the school library media program and Limbergs three levels of pedagogic research were used and the interviews were analysed with these two theoretical frameworks as a background. The result of the study showed that neither one of the three examined schools has a school library which means that they use the public library instead. The problematic area is the lack of rules within the school library field and the fact that the independent schools do not show any interest of cooperating with the public library. The conclusion is probably to make an agreement between the schools and the public library and to make the administrators literate about the positive effects which come out of a well provided school library.

Nyckelord: skolbibliotek, skolbiblioteksservice, skolbiblioteksverksamhet, fristående skolor, informationssökning.

1 INLEDNING	4
1.1 BAKGRUND	5
1.2 PROBLEMBESKRIVNING OCH PROBLEMSTÄLLNING	7
1.3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	7
1.4 AVGRÄNSNINGAR	8
1.5 DEFINITION AV UPPSATSENS HUVUDBEGREPP	9
1.5.1 Skolbibliotek	9
1.5.2 Fristående skolor	9
1.5.3 Informationssökning	10
1.5.4 Verksamhetsansvarig	10
1.6 MATERIAL OCH INFORMATIONSSÖKNING	10
1.7 DISPOSITION	11
2 LITTERATURÖVERSIKT	12
2.1 TIDIGARE FORSKNING	12
2.2 PROFESSIONSINRIKTADE STUDIER	15
2.3 FRISKOLA VAD INNEBÄR DET?	17
2.3.1 Styrdokument	18
2.3.2 Ansökan och godkännande	19
2.3.3 Finansiering	20
2.3.4 Verksamhetsansvarig	20
2.4 STYRDOKUMENT FÖR SKOLBIBLIOTEKSVERSAMHET	21
3 TEORI	23
3.1 LOERTSCHERS SKOLBIBLIOTEKSTAXONOMI	23
3.2 LIMBERGS TRE NIVÅER PÅ PEDAGOGISK FORSKNING	26
4 METOD	28
4.1 METODVAL	29
4.2 URVAL	29
4.2.1 Skolorna	30
4.3 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	31
4.3.1 Utformning av intervjumall	32
4.4 ANALYSMETOD	33
4.5 RELIABILITET OCH VALIDITET	34
5 PRESENTATION AV RESULTAT	35
5.1 RESULTAT UTIFRÅN INFORMANTINTERVJUER	35
5.1.1 Styrdokument	35
5.1.2 Skolbiblioteksservice	36
5.1.3 Undervisning i informationssökning	41
5.1.4 Finansiering av skolbiblioteksservice	43
5.1.5 Skolbiblioteksservice i framtiden	45
6 ANALYS	48
6.1 RIKTLINJER OCH FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SKOLBIBLIOTEKSVERSAMHET – MOTSVARAR VERKSAMHETEN STYRDOKUMENTENS KRAV?	48
6.2 LÖSNING FÖR ATT TILLGODOSE BIBLIOTEKSBEHOV	50
6.3 PROBLEM OCH MÖJLIGHETER MED SKOLBIBLIOTEKSSERVICE OCH UNDERVISNING I INFORMATIONSSÖKNING	53
6.4 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER AV ANALYS	55
7 DISKUSSION	57
7.1 FAKTORER SOM KAN HA PÅVERKAT STUDIENS RESULTAT	59
7.2 FRAMTID FÖR SKOLBIBLIOTEKET PÅ FRISTÅENDE SKOLOR	59
7.3 SLUTSATS	60
7.4 FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING	62
8 SAMMANFATTNING	63
KÄLLFÖRTECKNING	65
OTRYCKTA KÄLLOR	65
TRYCKTA KÄLLOR	66
EMPIRISKA KÄLLOR	68
BILAGOR	69
BILAGA 1	69
BILAGA 2	70
TABELLER	
<i>Figur 1. Fallens egenskaper</i>	31

1 Inledning

Det är av största vikt att samtliga elever i grund- och gymnasieskola har tillgång till ett välutrustat skolbibliotek med fackutbildad bibliotekarie där både elever och lärares biblioteksbehov kan tillgodoses. Skolbiblioteket bör vara en skolas pedagogiska centrum där information tillhandahålls och elever kan få handledning i informationssökning och även värdering av källor. Att kunna orientera sig bland en stor kvantitet av information är centralt i samhället idag då informationsmängden ständigt ökar i och med det massiva digitala informationsutbudet. Ett välfungerande skolbibliotek är emellertid ett skolbibliotek som samspelar med skolans samtliga ämnen. Skolbibliotekets läsfrämjande insatser är exempelvis viktigt för elevernas fortsatta kunskapsutveckling eftersom läsfärdighet är grunden till all informationskompetens i det idag så viktiga informationsinnehållandet. I de fall skolan inte tillhandahåller undervisning i informationssökning och därmed kunskaper inom att värdera information kommer den redan stora digitala klyftan i informationssamhället att öka ytterligare.

Skolan ska idag eftersträva ett elevaktivt och problembaserat arbetssätt där eleverna själva söker kunskap och gör den till sin egen i motsats till den traditionella kunskapsöverförande pedagogiken. I ett problembaserat lärande utgör därför ett välfungerande skolbibliotek grunden för lärandet. Utan ett fungerande skolbibliotek med tillgång till skolbibliotekarie mister eleverna den viktiga delen av utbildningen som består av förståelse för användning av olika typer av källor samt den kritiska aspekten av informationssökning. Skolan bör därför sträva mot att ge eleverna redskap för ett livslångt lärande där skolbiblioteksverksamheten är en av grundstenarna.

Idag saknas till stor del riktlinjer från de officiella myndigheterna för hur skolorna ska bedriva skolbiblioteksverksamhet och det är upp till varje kommun respektive fristående skola att satsa på biblioteksverksamhet eftersom det enda styrdokument som upptar skolbibliotekens placering är bibliotekslagen som endast säger att det ska finnas "lämpligt fördelade skolbibliotek" (Bibliotekslagen, § 5). Bland de kommunala gymnasieskolorna är det 75 % som innehar ett skolbibliotek som är bemannat med bibliotekarie under minst sex timmar varje vecka (Skolbiblioteken 2002, s. 6). Tyvärr är läget bland de fristående skolorna värre än för de kommunala då endast 14 % av de fristående gymnasieskolorna erbjuder eleverna skolbiblioteksservice (Skolbiblioteken 2002, s. 10). Under 2008 har skolbiblioteken på de fristående skolorna debatterats i massmedia vilket har medfört att de fristående skolornas biblioteksservice blivit belyst från ett flertal perspektiv. Enligt debatten satsar inte friskolornas verksamhetsansvariga på skolbiblioteken utan förlitar sig på folkbibliotekets tjänster och informationssökning via Internet (Westlund 2008). Detta får som konsekvens att eleverna saknar tillgång till den pedagogiskt viktiga skolbiblioteksverksamheten och därför går miste om ett steg i utbildningen. Enligt min mening har stat och kommun ett övergripande ansvar för att skolbiblioteksservice inkluderas i studierna även för de elever som valt att studera på en friskola. Ett styrande dokument på nationell nivå vilket reglerar skolbiblioteksverksamhet skulle få till följd att såväl kommuner som skollädares för fristående skolor skulle se bibliotek som ett naturligt inslag i skolans verksamhet.

1.1 Bakgrund

Antal fristående skolor har de senaste åren ökat i antal och under de fyra senaste läsåren stod de fristående gymnasieskolorna för 59 % av elevökningen (Snabbfakta om fristående skolor 2009). Ökningen av fristående skolor antas av Anders Lindbom (2007, s. 13f), docent i statsvetenskap, bero på det fria skolvalet samt att möjligheten att starta friskolor blev fritt för privata aktörer. Från statligt håll regleras samtliga skolverksamheter efter denna tidpunkt endast genom nationella mål varmed ingen reglering återfinns för hur de uppsatta målen ska uppnås. Det statliga stödet till skolverksamhet ska därmed endast vara finansiellt och därmed inte innehålla reglering av verksamheten (Lindbom 2007, s. 13f). De flesta, nästan 30 % av de fristående gymnasieskolorna, är belägna i någon av storstadskommunerna men enligt Hellman (2000, s. 8) ökar de fristående skolorna även på landsbygden. Därtill har ofta de fristående gymnasieskolorna någon särskiljande pedagogisk inriktning, vilket gör att de skiljer sig från de kommunala. De fristående skolor som ökar mest idag är trots detta skolor med en mera allmän inriktning (Hellman 2000, s. 19). I samma takt som de fristående skolorna blir fler förhöjs massmedias intresse, vilket har medfört debatter angående olika aspekter av de fristående skolornas verksamhet, bl.a. skolbiblioteksfrågan som debatterats i såväl facktidskrifter som dagstidningar (Fristående gymnasieskolor 1999, s. 10).

Statens Kulturråd genomförde under år 2002 en inventering av skolbiblioteken i Sverige där skolbiblioteksstatistik visas separat för grund- respektive gymnasieskolor (Skolbiblioteken 2002, s. 5). Undersökningen visar att nära 90 % av svenska gymnasieelever i kommunala skolor har tillgång till skolbibliotek med minst sex timmars bemanning i veckan (ibid., s.6). Bland de fristående gymnasieskolorna är det dock bara 14 % av skolorna som tillhandahåller skolbiblioteksservice i samma utsträckning och 20 % av gymnasiefriskolorna saknar helt skolbibliotek. Endast 18 % av de elever som går på fristående gymnasieskolor har därmed tillgång till ett skolbibliotek som är bemannat minst sex timmar per vecka. De gymnasieskolor som använder sig av folkbibliotekets tjänster är de som inte har tillgång till något eget skolbibliotek, vilket ofta är gällande för de fristående skolorna (ibid., s. 11). Jag tolkar detta som att de verksamhetsansvariga anser att folkbibliotekets tjänster är tillräckliga för att tillgodose elevernas behov. Av denna anledning avser jag undersöka hur man på de fristående skolorna har löst skolbiblioteksfrågan i finansiellt och organisatoriskt syfte.

Under 2001 pågick en debatt i tidskriften *BiS – Biblioteket i samhället* angående friskolors användande av folkbibliotekets tjänster, vilket ställdes i kontrast till uppbyggnaden av det egna skolbiblioteket. Kårlind, Lansfjord och Rosenquist-Soliman (2001, s. 5) på Skolverket skriver i debatten att det är de fristående skolornas ansvar att tillgodose elevernas biblioteksbehov. Ofta finns inte något eget skolbibliotek på friskolorna utan eleverna använder folkbiblioteket som är till för alla kommunens invånare och därför inte ska avvisa besökare ur en viss kategori. Författarna anser att skolbiblioteksaspekten ska diskuteras på kommunövergripande nivå. Kommunen har dessutom rätt till insyn i de fristående skolornas verksamheter eftersom de ger bidrag till skolorna, varför författarna anser att bidragen borde kunna regleras så att friskolorna endera kan använda folkbiblioteket eller påbörja uppbyggnad av skolbibliotek. En dialog mellan kommunerna och de fristående skolorna borde leda till ett bättre förhållande mellan dessa båda aktörer som dessutom gagnar elevernas tillgång till

skolbibliotek. Däremot kan jag se fördelar med att skolbiblioteksfrågan lyfts upp på nationell nivå då jag anser att ett nationellt styrande dokument skulle åskådliggöra problemet på kommun- respektive skolnivå.

Dåvarande kanslichef för Friskolornas Riksförbund Gunnel Mohme (2001, s. 6) är av åsikten att eftersom de flesta friskolor är relativt nystartade har de ännu inte haft ekonomiska resurser att bygga upp sina skolbibliotek då ett mediebestånd p.g.a. ekonomiska förutsättningar tvingas växa fram över längre tid. Kommunernas bidrag till friskolorna ska även innefatta ett stöd för skolbibliotek men ersättningen är inte tillförläpplig med kostnaden för en uppbyggnad av ett skolbibliotek då summan ska vara likställd med de kommunala skolornas bidrag. Problemet är att de flesta av de kommunala skolorna redan har ett mediebestånd som endast behöver förnyas medan det för friskolornas del handlar om uppbyggandet av ett skolbibliotek från grunden. Att som vissa kommuner hävda att fristående skolor inte har några utgifter för skolbiblioteksverksamhet och därför göra ett avdrag från den skolpeng som medföljer eleverna anser jag vara ett tillvägagångssätt förenat med svårigheter då fristående skolor utan bidrag från kommunalt håll inte har möjlighet att bygga upp en skolbiblioteksverksamhet. Istället bör man från kommunalt håll kräva mer insyn i friskolornas verksamhet för att kunna konstatera att bidragen används till skolbibliotek och exempelvis inte för vinstdrivande intresse.

Från folkbibliotekets sida menar man i debatten att det tillhör samtliga skolors ledning att tillgodose elevernas behov av medier speglande skolans profil samt den viktiga aspekten med utbildad personal som kan handleda elever och har kunskap om skolans organisation samt upplägg av undervisningen Detta skriver bibliotekarien Ingrid Atlestam (2001, s. 8). Flertalet skolledare verkar trots detta nöja sig med folkbibliotekets service för skolans elever, något som kan framstå som oroande inför framtiden då dessa elever går miste om för deras utbildning centrala kunskaper. Atlestam påpekar att folkbiblioteket aldrig kan ersätta ett välfungerande skolbibliotek eftersom deras medier inte är integrerade med skolans verksamhet och de kan inte heller tillhandahålla den pedagogiska service som skolans elever och lärare har behov av. Johanna Hansson, dåvarande konsulent för barn- och skolbibliotek på Statens Kulturråd, framhåller dock att folkbiblioteket är till för alla och att det inte ska åsidosätta några av samhällets grupper (2001, s. 7). För egen del anser jag att skolelever självklart ska nyttja folkbibliotekets resurser, men som ett komplement till skolbiblioteket eftersom de behöver tillgången till ett skolbibliotek med anpassade medier och personal med kännedom om undervisningens upplägg. Hansson menar att en dialog bör föras inom kommunen angående ett samarbete mellan fristående skolor och folkbiblioteket och påpekar också att skolorna måste tillgodose elevernas biblioteksbehov men att skolbiblioteken emellertid inte behöver se ut på likartade sätt utan bör byggas upp med medier som kan integreras i skolans undervisningsbehov. Det bör därmed finnas möjlighet för de fristående skolorna att nischas skolbiblioteket mot skolans profil.

Debatten under 2008 gäller återigen fristående skolors avsaknad av skolbibliotek och de verksamhetsansvarigas inställning till skolbiblioteksverksamhet. Ett exempel från debatten är journalisten Johanna Westlunds artikel "Många skolor utan bibliotek" (2008) där Westlund skriver att "[b]risten på skolbibliotek drabbar både elever och lärare" men att det trots detta inte finns någon lag för hur ett skolbibliotek ska vara uppbyggt för att det ska ses som en välfungerande verksamhet. Istället för att tillhandahålla skolbibliotek med utbildad skolbibliotekarie anser istället de ansvariga för

friskolorna fortsatt att eleverna bör använda folkbiblioteket, vilket skapar problem då resurser i form av anpassade medier samt personal med insyn i skolans pedagogiska upplägg saknas. En annan viktig aspekt är att alla elever oavsett skolval behöver tillgång till ett skolbibliotek med skolbibliotekarie för att tillgodose behovet av pedagogisk biblioteksservice.

1.2 Problembeskrivning och problemställning

Den här studien utgår ifrån den problemställning som debatterats flitigt inom såväl massmedia som skol- och biblioteksväsendet. Fristående gymnasieskolor saknar ofta tillgång till skolbibliotek och använder istället folkbiblioteket för att tillgodose elevernas biblioteksbehov (Westlund 2008), vilket saknar de pedagogiska resurser som skolelevens biblioteksbehov kräver. Problemet anses ha sin grund i att reglering för skolbibliotek varken upptas i Skollagen, Gymnasieförordningen, Förordningen för fristående skolor eller i de flesta fall inte heller i kommunernas skolplaner. I Läroplanen Lpf 94 anges endast att rektor har ett ansvar för att eleverna får handledning och att de har tillgång till hjälpmedel såsom datorer och bibliotek. Enligt Bibliotekslagen, 5 §, ska skolbiblioteken vara ”lämpligt fördelade”. Problemet är att bibliotekslagen lämnar fritt utrymme för såväl kommuner som huvudmän för fristående skolor att tolka vad ”lämpligt fördelade” skolbibliotek innebär vilket gör det intressant att undersöka vilka lösningar som finns för skolbiblioteksservice på de fristående skolorna.

Med den här studien avser jag att studera hur skolledningen för de fristående skolorna ställer sig till skolbibliotek och hur de anser att skolan uppnår ansatsen att ge eleverna fullgod biblioteksservice. Det finns inom ämnet en flertal obesvarade frågor som t.ex. hur de fristående skolorna löser biblioteksservicen samt hur biblioteket får en naturlig del i undervisningen. Vidare bör undersökas hur lösningar för skolbiblioteksservice motsvaras av de politiska och institutionella villkor som i styrdokument ställs på verksamheten.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att utreda vad det finns för typ av stöd för skolbiblioteksservice på de tre utvalda fristående gymnasieskolorna samt hur skolorna tillgodoser elever och lärares biblioteksbehov. Syftet är även att undersöka skolornas verksamhetsansvarigas inställning till skolbiblioteksservice och undervisning inom informationssökning.

De frågeställningar som studien har koncentrerats runt är följande:

- Vilka riktlinjer finns och hur skiljer sig förutsättningarna för skol- och biblioteksverksamhet för de fristående gymnasieskolorna gentemot de kommunala gymnasieskolorna?
- Viken lösning finns på de fristående gymnasieskolorna för att elever och lärare ska få sitt biblioteksbehov tillgodosett beträffande organisering och finansiering?
- Hur ser de fristående gymnasieskolornas verksamhetsansvariga på problem och möjligheter med skolbiblioteksservice och undervisning i informationssökning?

- I vilken mån motsvarar de fristående gymnasieskolornas biblioteksservice och undervisning i informationssökning de krav som enligt politiska och institutionella villkor ställs på dessa verksamheter?

1.4 Avgränsningar

Studien har avgränsats till att endast omfatta tre fristående gymnasieskolor belägna inom samma kommun varför studien inte kan räknas som heltäckande inom området. De företag som ansvarar för utbildningsverksamheten vid skolorna kan dock representeras med utbildningsverksamhet på andra orter men dessa representeras inte i studien varmed studien begränsas till de utvalda enskilda skolorna och inte till huvudmannens utvidgade utbildningsverksamhet. Begränsningen av skolor har dragits vid fristående gymnasieskolor och därmed innefattas studien inte av fristående grundskolor. Studien syftar heller inte till att behandla skolor inom det kommunala skolväsendet. Undersökningen har också avgränsats till att omfatta endast ett folkbibliotek i form av stadsbiblioteket beläget i samma kommun som de fristående skolorna.

Jag avser att genomföra en studie på organisationsnivå där jag endast inriktar mig på det biblioteksrelaterade stödet till de fristående gymnasieskolorna. Därmed ämnar inte studien genomföras på individnivå hos varken elever eller lärare. Undersökningen kommer inte att omfatta andra typer av statliga eller kommunala stöd och bidrag för fristående skolor såvida inte dessa anses vara av vikt för skolornas biblioteksverksamhet. Vad gäller folkbiblioteksaspekten kommer studien inte att behandla andra frågor än deras arbete med fristående gymnasieskolor.

Undersökningen pågår under tidsperioden som omfattas av vårterminen 2009 och kan därför inte anses vara beskrivande av en utveckling av skolornas biblioteksservice över tid utan hänvisar endast till det specifika tillfälle då undersökningen genomförs. Studien syftar därmed till att genomföra en nulägesbeskrivning av hur lösningen för skolbiblioteksservice ser ut på de fristående gymnasieskolorna, varför framtida planer för lösningar inte kommer att behandlas i det fall dessa inte har relevans för undersökningens beskrivning av skolornas nuvarande biblioteksverksamhet.

Materialet för undersökningen innefattar i första hand de informantintervjuer som genomförts med skolledare för de utvalda fristående skolorna och representant för folkbiblioteket. Vidare omfattas materialet även av litteratur angående tidigare forskning i form av forsknings- och kunskapsöversikter, professionsinriktade handledningar avseende skolbiblioteksverksamhet samt vetenskapliga artiklar. Även statliga och kommunala dokument av vikt dels för reglering kring fristående gymnasieskolor med avseende på utbildnings- och skolbiblioteksverksamhet, dels för reglering kring skolbibliotek har använts.

1.5 Definition av uppsatsens huvudbegrepp

I det följande presenteras vad som varit uppsatsens huvudbegrepp.

1.5.1 Skolbibliotek

Statens Kulturråd har i rapporten *Skolbiblioteken i Sverige* (1999, s. 10) definierat skolbibliotek enligt följande ”Skolbiblioteket är den eller de platser i eller i direkt anslutning till skolan där det finns resurser i form av medier, teknik och personal för att förmedla, söka och värdera info och läsupplevelser av alla slag”. I denna definition nämns dock inte den viktiga skolbibliotekariefunktionen, vilket den däremot gör i skolbiblioteksforskaren Louise Limbergs (2003) återgivning av skolbiblioteks- och informationsforskarna Streatfields & Markless definition från 1994. I definitionen menas att ”The school library represents

- a set of (implicit or explicit) choices made by the school about the extent of central provision and exploitation of its own and other resources within (and sometimes beyond) the school, and
- the base at the school within which the librarian (if any) works or from which the librarian operates across and beyond the school”. (Limberg 2003, s. 14)

I Streatfield & Markless definition återges även den viktiga aspekten att skolbiblioteket bör relateras till skolans särskilda profil så att skolbibliotekets mediebestånd svarar mot skolans elever och personals behov av biblioteksservice (Limberg 2003, s. 14), vilket flertalet forskare framhåller som en betydande aspekt. Detta kan även ses som en central punkt för de fristående skolornas verksamhetsansvariga eftersom det är de som är ansvariga för skolans biblioteksservice och uppbyggandet av densamma. I den här uppsatsen kommer Streatfield & Markless definition att följas då jag anser att det är den definition som bäst svarar mot syftet med uppsatsen.

1.5.2 Fristående skolor

Fristående skolor är skolor som har en annan huvudman än kommun, landsting eller stat. Huvudmannen för en fristående skola kan vara antingen ett privatägt företag eller en stiftelse. Enligt Skolverket ska de fristående skolorna vara öppna för alla som ”har rätt till motsvarande utbildning i den kommunala skolan” (*Fristående gymnasieskolor* 1999, s. 13) och får inte ta ut elevavgifter som är högre än vad som kan anses vara berättigat enligt Skollagen. Vid ansökan om att starta en fristående skola behöver skolan uppvisa de styrdokument som personalen kommer att arbeta mot, vilket innefattar läroplan, kursplaner samt timplan. Även det sätt som eleverna kommer att betygssättas på granskas av Skolverket (ibid., s. 15). Andra aspekter som skolan ska förevisa är ledningsorganisation, kompetenskrav för de anställda lärarna, hur man avser att tillgängliggöra ändamålsenliga lokaler samt eventuella elevavgifter (ibid.). Ansvarig för driften av skolan och för att ovanstående krav från Skolverket uppfylls är den skolans huvudman (ibid., s. 16). De fristående skolorna har rätt att ansökas till av elever från hela landet, till skillnad från merparten av de kommunala skolorna. I det fall skolan uppfyller kraven som anges i Skollagen och Förordningen om fristående skolor har skolan rätt till bidrag från elevens hemkommun, så kallad skolpeng. Detta medför också att skolan tillses av Skolverket för att säkerställa att utbildningskraven dels från läroplan, dels från Skollagen tillgodoses. Utbildningen ska svara mot den kommunala

skolans kunskapskrav. Fristående gymnasieskolor som övervakas av Skolverket har skyldighet att delta i de utvärderingar och uppföljningar som görs från Skolverkets sida (ibid., s. 26).

1.5.3 Informationssökning

I begreppet informationssökning innefattas i denna uppsats såväl sökningar efter digitalt material på webben som sökningar efter litteratur i tryckt form eftersom jag anser att båda aspekterna är av lika stor vikt inom skolans biblioteksverksamhet. För att definiera begreppet informationssökning kommer Limbergs definition i *Att söka information för att lära* (1998) att användas. Informationssökning beskrivs av Limberg som ”en komplex process med sekvenser av handlingar, ibland också inkluderande hur tankar och känslor samspelar med handlingarna” (Limberg 1998, s. 20). Limberg hänvisar också till den amerikanska forskaren Carol C. Kuhlthau som genom användarstudier framtagit en modell för informationssökningsprocessen (ibid., s. 40) vilken i sex olika steg uppvisar hur den informationssökande individen tänker, känner och handlar. Limberg framhåller att undervisning i informationssökning bör ske i anslutning till det aktuella tema som eleverna arbetar med, d.v.s. att en integrering mellan undervisning i informationssökning och det pedagogiska arbetet bör äga rum (ibid., s. 64). Begreppet informationssökning innehåller ofta kritiskt tänkande gällande att ”kritiskt reflektera, att analysera [och] att värdera” (ibid., s. 63) den funna informationen. Därför har jag valt att inbegripa begreppen källkritik och aspekter kring upphovsrätt i definitionen av informationssökning då jag anser dessa begrepp vara en självklar del av informationssökningsprocessen. Limberg skriver vidare att hon ser det som en omöjlighet att skilja mellan informationssökning och den snarlika termen informationsanvändning eftersom dels ”många teorier om informationssökning omfattar vissa aspekter på användning, dels är det så att hur information används påverkar vilka nya informationsbehov som uppstår och hur ny information söks” (ibid., s. 20). Därför har informationssökning i den här studien använts för att beteckna även användning av information.

1.5.4 Verksamhetsansvarig

Verksamhetsansvarig är den person eller de personer som är ansvarig för utbildningsverksamheten på exempelvis en fristående skola. Begrepp som i den här uppsatsen likställs med verksamhetsansvarig är skolledare eller rektor och dessa ska alltså inte likställas med skolans huvudman. Fristående skolor kan däremot välja att dela upp ansvaret för verksamheten på två personer utan någon inbördes fördelning, varför båda benämns verksamhetsansvarig. Begreppet verksamhetsansvarig beskrivs närmare i kapitel 2.3.4.

1.6 Material och informationssökning

Mina informationssökningar för den här studien har till största del gjorts i Växjö universitetsbiblioteks elektroniska katalog samt i Växjö stadsbiblioteks katalog på webben. Bakgrundsmaterialet till den här studien har bestått av forsknings- och kunskapsöversikter, professionsinriktade handledningar avseende

skolbiblioteksverksamhet samt vetenskapliga artiklar. Jag har även använt mig av flertalet statliga och kommunala dokument för att kunna återge en bakgrund till problemställningen och skapa en redogörelse för de styrdokument som finns och vilka villkor dessa ställer på de två verksamhetsområdena skolbibliotek och fristående skolor. Syftet med uppsatsen var i ett tidigt skede att även studera de verksamhets- handlings- och kursplaner vilka antogs finnas på respektive skola. Dock medförde skolornas skilda upplägg för utarbetande av dessa samt svårigheten att ta del av dessa att de styrdokument som studerades återfinns på nationell och kommunal nivå. Informationssökningar för att finna digitalt publicerat material har även gjorts via sökmotorn Googles webbsida samt via den vetenskapliga databasen Google Scholar med åtkomst från Växjö universitetsbibliotek, vilken även inhämtar information från andra vetenskapliga databaser. Sökmotorn Googles webbsida har jag använt mig av för att söka upp olika politiska och institutionella dokument. Även webbsidor med relevans för forskningsproblemet har sökts fram genom Googles webbsida. Genom Google Scholar har jag funnit relevanta artiklar i databaserna Sage Journals Online och ERIC. Även den svenska databasen ArtikelSök har varit ett redskap i mina informationssökningar. För informationssökningar gällande tidigare författade examensarbeten med relevans för min problemställning har Högskolan i Borås digitala arkiv (BADA) varit en källa som bidragit till att jag funnit ytterligare aspekter av forskningsproblemet.

1.7 Disposition

I uppsatsens första kapitel ges en bakgrund till problemområdet gällande skolbiblioteket på fristående skolor samt en förklaring av de fyra huvudbegreppen skolbibliotek, fristående skolor, informationssökning och verksamhetsansvarig, som förekommer i uppsatsen. I kapitlet återfinns även studiens syfte att utreda de tre friskolornas stöd för biblioteksservice och dess verksamhetsansvarigas inställning till biblioteksservice och informationssökning samt de frågeställningar som givits fokus i studien. Detta för att strukturera studien och ge en mer koncentrerad bild av ämnesområdet. I kapitel två presenteras den tidigare kunskap och bestämmelser som finns angående de två områdena fristående skolor och skolbibliotek för att ytterligare ge en bakgrund till problemställningen och skapa en utgångspunkt för studien. I tredje kapitlet beskrivs de två teoretiska utgångspunkter som har använts för denna studie i syfte att skapa grund för studiens analysfas. Mitt val av metod för undersökningen och mina utgångspunkter från metodlitteraturen redogör jag för i avsnitt fyra där jag även motiverar mitt urval av de tre fristående gymnasieskolorna samt presenterar de medverkande skolorna. Kapitlet syftar till att ge en överblick över hur studien har genomförts med avseende på datainsamlingsmetod samt analysmetod. Resultatet av genomförda informantintervjuer återfinns i kapitel fem för ge en bild av informanternas erfarenheter av problemområdet, vilket återföljs av analysresultatet i kapitel sex. Därefter följer diskussion angående de framkomna analysresultaten samt de slutsatser jag dragit utifrån analyskapitlet. Detta följs av en sammanfattning av uppsatsens huvudpunkter i kapitel åtta för att delge ett kortfattat sammandrag av vad studien har gått ut på och vilka resultat som framkommit.

2 Litteraturöversikt

I följande avsnitt presenteras litteratur och styrdokument som är av vikt för studien. Avsnittet innefattar tidigare forskning samt tidigare studier av mer professionsinriktad och yrkesrelaterad karaktär som genomförts inom områdena skolbibliotek och fristående skolor. Jag har utvidgat studien genom att inom Sverige referera till litteratur inom både skolbiblioteks- och friskolefältet då utbudet av litteratur som har berört fristående skolor och dess skolbibliotekstillgång är litet inom Sverige. För utländska litteratursökningar gjordes emellertid en begränsning till att omfatta endast material rörande fristående skolors biblioteksservice då urvalet här befanns betydligt större. För att utvidga underlaget har för det svenska materialet medtagits de yrkesprofessionella handledningar angående skolbibliotek vilka anses vara av betydelse för min studie. Kunskapsöversikten delas därmed upp i två delar innehållande tidigare forskning samt professionsinriktade studier.

2.1 Tidigare forskning

Tidigare forskning inom området skolbibliotek är omfattande både inom Sveriges gränser och utomlands. Däremot finns en avsaknad av forskning inom fältet skolbiblioteksverksamhet på fristående skolor då forskningen runt friskolor till största del behandlat frågor runt segregering samt konkurrensens betydelse för elevernas kunskapsnivå (Ståhle 2006, s. 18). I det här kapitlet presenteras de studier angående skolbibliotek vilka jag anser har relevans för min studie för att efterföljas av tidigare forskning inom området fristående skolor samt deras biblioteksverksamhet.

Skolbiblioteksforskaren Louise Limberg har i *Att söka information för att lära* studerat informationssökning med avseende på samhörigheten mellan informationssökning och lärande (1998, s. 19). Avhandlingen är av relevans för den här studien då Limberg genomför sin studie inom gymnasieskolan samt att den upptar begreppet informationssökning. För skolledarna i min studie kan Limbergs forskningsresultat innebära att inställningen till ett nära samarbete med skolbiblioteket förändras till det positiva i och med att sambandet mellan informationssökning och lärande påvisas. Uppfattningar om informationssökning används för att placeras in i beskrivningskategorier i syfte att förstå olika tolkningar av informationssökning som fenomen (ibid., s. 83). Limbergs undersökning resulterade i tre kategorier av uppfattningar av informationssökning vilka är ”informationssökning för att söka fakta”, ”informationssökning som att väga information för att välja rätt sida” samt ”informationssökning för att granska och analysera” (ibid., s. 215).

Limberg ger i *Skolbibliotekets pedagogiska roll – en kunskapsöversikt* (2003) en överblick över den pedagogiska roll som det fungerande skolbiblioteket besitter, samt en bild av skolbibliotekariens pedagogiska roll ur ett undervisningsperspektiv. Limberg återger vikten av att elever får kunskap i hur de kan orientera sig i den aldrig sinande informationsmängden i dagens samhälle samtidigt som de enligt läroplanen ska arbeta på ett problemlösande och elevaktivt sätt. Författaren skriver att det ofta har förekommit en syn på informationssökande som ett sätt att samla in material men att informationssökandet istället bör ses som en process inkluderande kritiskt tänkande som leder fram till slutprodukten, vilket i hög grad visar på att skolbiblioteket har en viktig roll i dagens skola (ibid., s. 9). Limberg framhåller att det är av största vikt att skolans

rektor ser biblioteket som en resurs i undervisningen. Hon skriver även att många skolbibliotekarier ser skollidningens befrämjande av skolbiblioteket som en av de viktigaste resurserna för att förena skolans och bibliotekets aktiviteter. Därutöver anser Limberg att tyngd bör läggas på att införliva skolbiblioteksverksamheten i skolans måldokument för att förtydliga skolbibliotekets funktion och integrering i skolans verksamhet (ibid., s. 47).

I Limbergs kunskapsöversikt sammanfattas synen på skolbibliotekets mediebestånd vilket inte behöver se likadant ut på alla skolor. Det är emellertid av central betydelse att beståndet ska vara användbart i skolans undervisning, vilket innebär att medieinköp ska ske i förenlighet med skolans utbildningsprofil (ibid., s. 35). Skolbiblioteket bidrar på skilda sätt till undervisningen på olika skolor, vilket styrs av vilken syn på undervisning som dominerar på skolan och detta kan härmed variera även mellan ämnen på samma skola (ibid., s. 45). Limberg vill här visa på att alla skolor inte behöver ha enhetligt formade bibliotek utan för t.ex. en fristående skola med yrkesinriktad profil bör man införskaffa medier i enlighet med de yrken som programmen syftar att utbilda eleverna inom. Detta torde ge en i högre grad fungerande skolbiblioteksverksamhet som gagnar både elever och lärare.

I *Textflytt och sök slump: informationssökning via skolbibliotek* skriver forskarna Mikael Alexandersson och Louise Limberg att elevers lärande med hjälp av skolbibliotekets resurser och i vilken utsträckning biblioteket utgör ett redskap i den pedagogiska undervisningen påverkas mycket av hur samarbetet mellan skolbibliotekarie och lärare är upplagt (2004, s. 71). Vidare menar författarna att det på gymnasienivå bör ske ett samarbete mellan dessa olika personalgrupper vid undervisning i informationssökning för att erhålla en metod som passar den egna skolan (ibid., s. 73). För att vid fristående gymnasieskolor uppnå ett samarbete mellan lärare och bibliotekarie bör någon form av samarbetsavtal slutas mellan folkbiblioteket och skolan. Först då kan en fungerande metod utarbetas även för dessa skolor. Gällande skolbibliotekets roll skriver Alexandersson och Limberg (2004, s. 73) att biblioteket får en mera mångfacetterad uppgift för eleverna på gymnasienivå då de använder biblioteket partvis som en resurs för skönlitteratur, partvis för att söka information. Därtill skiljer sig skolbibliotekets roll från skola till skola vilket påverkas av den syn på pedagogik som är grundläggande på skolan. Förutom detta kan skolbibliotekets pedagogiska uppgifter skifta inom samma skola som en följd av att undervisningsmetoderna varierar inom olika ämnen (ibid., s. 73ff).

Alexandersson och Limberg (2004, s. 82) utvecklar sitt resonemang angående elevers tillvägagångssätt inom informationssökning och menar att det finns en samverkan mellan kunskapsprocessen och informationssökningsprocessen. För alla informationssökningsstrategier krävs en grundläggande läsförmåga och kunskap i att värdera källor och därför har skolbiblioteket en viktig roll vad gäller undervisning i källkritik och upphovsrättsliga frågor (ibid., s. 90). Ofta får dock inte det undersökande arbetssättet den uppmärksamhet som det borde ha i och med dess flerdelade struktur gällande läsförmåga, sökstrategier samt källvärdering utan Alexandersson och Limberg konstaterar ”att det finns anledning att lyfta fram behov av starka stödjande strukturer för eleverna” (ibid., s. 100) med följderna att eleverna inte lämnas åt slumpen vid informationssökning. Risken med att, som de fristående skolorna, tillämpa användning av folkbibliotekets resurser är att dessa stödstrukturer exempelvis i form av kontinuerlig handledning går förlorad. Alexandersson och Limberg är istället av åsikten att

skolbiblioteket bör vara en resurs i elevernas kunskapande processer till skillnad mot den uppfattning som ofta finns där skolbiblioteket mer används som ett rum där skolans böcker lagras (ibid., s. 104), vilket ofta är fallet för de fristående skolorna.

I Daniella Melins examensarbete inom biblioteks- och informationsvetenskap undersöks i vilken grad fristående grundskolor i Lunds kommun har tillgång till skolbibliotek (2002). Studien görs även den med fokus på de verksamhetsansvarigas inställning och därför relevans för min studie. Syftet för studien är att utreda vilka förutsättningar och inställningar som finns till att driva skolbiblioteksverksamhet. Inom Lunds kommun har under 2008 även gjorts en kartläggning av friskolornas biblioteksverksamhet där förslag ges på hur man kan arbeta vidare med de fristående skolornas biblioteksverksamhet (Fridlund 2008). Samarbete med stadsdelsbiblioteken samt att folkbibliotekets personal förläggs för tjänstgöring på friskolornas bibliotek är enligt författaren några av förslagen. Oberoende av vilken sorts samarbete man vill påbörja ska ett avtal mellan folkbiblioteket och friskolorna slutas (ibid., s. 8f).

Elevers inställning till informationssökning på en gymnasieskola utan skolbibliotek undersöktes på en fristående skola och presenteras i ett examensarbete av Maja Andersson och Kerstin Persson från 2006. Författarnas syfte var att studera hur elevers informationssökning i studiesituationer påverkas av det faktum att skolan saknar skolbiblioteksresurser. Undersökningen visar att de flesta elever besitter en hög eller medelhög informationsmedvetenhet och att det inte verkar problematisera elevers informationssökning att de saknar tillgång till skolbibliotek, något som framstår som förvånande då skolbiblioteket enligt de flesta forskare leder till en förbättring av elevernas informationssökning samt även en ökning av läranderesultaten.

Vad vill vi med vårt skolbibliotek? är titeln på ett examensarbete av Annette Aronsson (2004), vilket tar upp skollednings och lärares attityder till skolbibliotek varmed denna undersökning är relevant eftersom även min studie syftar till att studera skolledningens inställning. Aronsson avser undersöka skollednings och lärares attityd gentemot skolbiblioteket, vad detta för med sig och vad som påverkar deras attityder (ibid., s. 5). Aronsson drar slutsatsen att en tydlig styrning från skolledningens håll behövs för att få ett väl fungerande skolbibliotek (ibid., s. 62), något som framförs av flertalet forskare. För att genomföra en förändring av attityden gentemot skolbibliotek och därmed också en utveckling av skolan är skolledningens inställning av stor vikt. Utmaningen för de fristående skolorna verkar finnas i att förespråka skolbibliotekets möjligheter för de verksamhetsansvariga med den avsikten att bidra till en utveckling av befintliga lokaler som i nuläget fungerar som förrådslokal för skolornas litteratur.

Ylva Ståhle, forskare i pedagogik, har i *Pedagogiken i tiden* (2006) inriktat sig på den fristående skolans olika brukande av pedagogiska undervisningssätt och redskap som används i undervisningen. En intressant aspekt i Ståhles forskning är synen på den förändrade pedagogiken där Ståhle menar att skolan har frångått klassrumsundervisningen till förmån för det individuella arbetssättet som bl.a. förespråkas i läroplanen. En förutsättning för att det individuella, undersökande arbetssättet ska fungera väl är ett välutrustat skolbibliotek. Ståhle är därutöver av åsikten att nya tekniska möjligheter har medfört att lärare och elever inte behöver ses utan att kommunikationen nu kan ske genom digital teknik (ibid., s. 23).

Biblioteksforskarna Ellysa Stern Cahoy och Susan G. Williamson har i en artikel i tidskriften *School Library Media Research* (2008) analyserat resultaten av en nationell undersökning gjord av American Association of School Librarians' Independent Schools Section angående fristående skolors bibliotek. Undersökningen behandlar bibliotekens budget, mediebestånd, service och personal (ibid., s. 2). De fristående skolorna i USA uppvisar tillgång till skolbibliotek som i medel håller öppet mellan 40 och 50 timmar i veckan och största delen av dem innehåller ett bestånd på mellan 10 000 och 15 0000 medier (ibid., s. 4). Dessa enkätresultat kan jämföras med resultat från en undersökning av offentliga skolor i USA, genomförd av biblioteksforskaren Keith Curry Lance under namnet *School Libraries Count!* (ibid., s. 6). Lances studie visar att antalet öppettimmar för den offentliga skolans bibliotek är i medel 31 timmar och mediebeståndet består av i medel 12 000 titlar (ibid., s. 7). I USA är därmed förhållandet till skolbibliotek på fristående skolor lika bra eller bättre än på de offentliga skolorna, vilket bör ställas i relation till samma förhållande i Sverige där villkoren helt skiljer sig åt.

I tidskriften *Journal of Librarianship and Information Science* presenterar de engelska skolbiblioteksforskarna Richard Turner, Graham Matthews, Linda Ashcroft och Janet Farrow en undersökning om inställningen till och kunskaperna om skolbibliotek bland skolbibliotekarier i secondary schools i England och Wales (2007 s. 213). Syftet för undersökningen var dels att studera skolbiblioteksansvaret för fristående skolors bibliotek, dels att presentera bibliotekariernas åsikter och kunskaper om skolbibliotek (ibid., s.214). Det finns i Storbritannien, liksom i Sverige, inga riktlinjer för hur skolbibliotek på fristående skolor ska organiseras varför ett antal olika alternativ har visats sig möjliga. Dock finns tillgängliga målsättningar rekommenderade av fackliga och statliga organisationer vilka är menade att användas i skolbibliotekariernas arbete (ibid., s. 221). En parallell kan överföras till svenska förhållanden där avsaknaden kring reglering av skolbiblioteksverksamhet också är påtaglig varför det även i Sverige finns skilda sätt att organisera verksamheten på. Turner et al beskriver vikten av att upprätta ett policydokument liknande en handlingsplan för skolbiblioteket då detta dokument beskriver och tydliggör "the role of the library within the whole school culture" (2007, s. 216). Enligt vad undersökningen visar har över 80 % av de fristående skolorna ett policydokument för skolbiblioteket, vilket kan sägas vara en klar förbättring gentemot de svenska förhållandena där de fristående skolorna ofta inte ens har tillgång till ett skolbibliotek. Inom de flesta områden visar studien på positiva inställningar till rollen som skolbibliotekarie på fristående skolor, vilket författarna härleder till friskolornas större ekonomiska tillgångar. Skolledningen väljer dessutom att satsa på skolbiblioteket varmed skolbiblioteken ofta är en central plats på de fristående skolorna, vilket ger en bred och lättillgänglig tillgång till bibliotekstjänster för elever och lärare (ibid., s. 221). Detta kan vara en intressant aspekt för verksamhetsansvariga på svenska fristående skolor, vilka tenderar att inte satsa på biblioteksservice och istället menar att eleverna kan använda sig av folkbibliotekets tjänster.

2.2 Professionsinriktade studier

Här presenteras de studier av yrkesrelaterad karaktär som anses vara av betydelse för studien då de tar upp ämnen som skolbibliotekets uppbyggnadsfaser, hur man bör arbeta med undervisning i informationssökning samt hur skolbiblioteksutveckling samspelar med skolutveckling.

Bibliotekarien Monica Nilsson har utifrån sin fleråriga erfarenhet som skolbibliotekarie skrivit *Informationsfärdighet i skolan* (2003) där hon önskar belysa den pedagogiska roll som skolbiblioteket har i dagens skola samt dess betydelse för det undersökande arbetssättet. Nilsson utgår i mycket från undervisning i informationssökning, vilket hon menar är av största vikt för att eleverna ska kunna tillgodogöra sig ett livslångt lärande. Den digitala klyftan i samhället ökar i takt med att mängden information ständigt ökar varmed Nilsson är av åsikten att tydliga strategier för skolbiblioteksverksamhet och dess pedagogiska roll bör finnas på varje skola (ibid., s. 9). En grundläggande aspekt för ett fungerande skolbibliotek är enligt Nilsson en väl genomförd kommunikation med skolans rektor. Tillsammans med rektor bör lärare och skolbibliotekarie planera skolbibliotekets verksamhet och integrering i undervisningen samt hur man vill att skolans bibliotek ska användas. Arbetet med att bygga upp ett fullgott skolbibliotek och att införliva detsamma i utbildningen utgår alltid från skolledningen och det är också härifrån som det viktiga samarbetet mellan skolbibliotek och skola tar sin början (ibid., s. 125ff). Nilsson (2003) är liksom skolbibliotekarien Hell (2008) av åsikten att skolans utbildningsprofil bör styra utbudet av medier i biblioteket (se nedan). Detta är enligt Nilsson en förutsättning för att medierna ska kunna komma till användning i skolans undervisning och det anpassade beståndet bör därför byggas upp i nära samarbete mellan lärare, skolbibliotekarie och skolledning (2003, s. 98), vilket ger de fristående skolorna möjlighet att bygga upp ett mediebestånd som speglar skolans ofta särskiljande profil.

Skolan står enligt Nilsson inför två betydande frågor angående vem som ansvarar för att dels ge skolans elever de kunskaper i informationshantering och kritiskt tänkande som de har behov av i dagens samhälle, dels införliva skolbiblioteket i skolans verksamhet. En central faktor inom ämnet anser författaren bör vara att det inte finns några riktlinjer för skolbibliotek från myndigheter i Sverige (ibid., s.11). Undantaget är bibliotekslagen i vilket det nämns att skolbibliotek bör vara "lämpligt fördelade" (Bibliotekslagen, 5 §). Här återfinns emellertid ingen närmare beskrivning av vad detta innebär och det lämnar fritt utrymme för både kommunala och fristående skolor att tolka paragrafen. Skolverket anser skolbibliotek vara en fråga om metod varför de inte bedömer det vara deras ansvar om det på skolorna finns skolbiblioteksverksamhet (Nilsson 2003, s. 11).

Nilsson har även skrivit *Skolbiblioteket– skolans informationscentrum* (1998) vilken bör ses som en mer praktisk handledning för skolbibliotekets intressenter. Här utgår Nilsson från informationsaspekten där hon menar att skolbiblioteket ska svara för en central funktion innehållande medier och redskap anpassade för elevernas informationssökning (ibid., s. 12). För att påvisa faserna av ett uppbyggnadsarbete av skolbibliotek använder Nilsson Loertschers skolbibliotekstaxonomi, vilken beskrivs närmare nedan under avsnitt 3. Loertscher ser det undersökande arbetssättet som en av grundstenarna i skolbiblioteksverksamheten och Nilsson skriver att arbetssättet förutsätter att det finns en bibliotekarie på skolan som kan handleda eleverna i deras självständiga informationssökningar (ibid., s. 23). Helhetssynen av skolbiblioteket är enligt Nilsson viktig för att verksamheten ska fungera tillfredsställande (ibid., s. 43). Här är det av central betydelse att skolledningen ger tid för att lärare och skolbibliotekarie genom samarbete ska kunna skapa denna helhetsbild, vilken i sin tur syftar till att integrera biblioteket i undervisningen.

Den yrkesverksamma skolbibliotekarien Maud Hell vill i boken *Utveckla skolbiblioteket!* (2008) ge insyn i hur arbetet för att bygga upp en

skolbiblioteksverksamhet kan se ut samt hur man kan utveckla skolans pedagogiska resurser i samband med att skolan lägger grunden för ett skolbibliotek. En central aspekt som framkommer i Hells resonemang är att skolbiblioteket bör anpassas till den aktuella skolan och dess syn på vad kunskap och lärande utgår ifrån. I en inledande diskussion angående skolbibliotek på skolorna bör man ta hänsyn till hur skolbiblioteket ska användas samt vilka resurser som skolan är i behov av (ibid., s. 60). Detta kan ses som en början för de fristående skolor som vill satsa på att bygga upp skolbiblioteksverksamhet. Av övervägande vikt är att skolans bibliotek dels ingår i den arbetsplan som gäller för hela skolan, dels att skolbiblioteket har en egen handlingsplan där dess funktioner och mål sammanförs. Hell skriver om de styrdokument som bör fastställa förekomsten av skolbibliotek i Sverige. Hon menar att ”det [finns] inte några föreskrifter som reglerar hur skolbiblioteken ska organiseras eller hur de ska se ut. Stat och kommun har olika ansvar för bibliotek och skola” (Hell 2008, s. 16). Vad gäller skolans styrdokument finns inga föreskrifter om skolbibliotek. Hell hänvisar till debatten kring skolbibliotekets införande i skollagen, vilken i dagsläget i likhet med bibliotekslagen inte specificerar skolbiblioteken (ibid., s. 17). Skolbiblioteksverksamheten bör istället ingå i kommunens skolplan. Hell följer likaså upp diskussionen angående de fristående skolorna och deras skolbibliotek och skriver att problemet tar sin grund i att de fristående skolorna eftertraktar en skolbiblioteksverksamhet men inte har resurser för att bygga upp verksamheten och väljer därför att nyttja folkbibliotekets tjänster (2008, s. 18). I dessa fall har folkbiblioteken ansett att de inte har kunnat tillmötesgå friskolornas efterfrågan.

I de yrkesrelaterade studier som behandlar ämnesområdet skolbiblioteksverksamhet poängterar både Nilsson och Hell vikten av att se skolbiblioteket som skolans pedagogiska centrum, vilket jag tror är en viktig aspekt att ha som mål för verksamheten. I och med synen på skolbiblioteket som centrum i skolans verksamhet införlivas skolbiblioteket i samtliga av skolans ämnen och blir där en plattform för samverkan mellan dels olika ämnen men också mellan skolläda, lärare och skolbibliotekarie. Skolans verksamhetsansvarige har en särskilt viktig roll vad gäller uppbyggnad av skolans bibliotek och att anpassa det till skolans utbildningsprofil, vilket medför att attityden hos skolläda på fristående skolor medverkar till att skolan väljer att satsa på biblioteket eller inte. Intressant här är att skolbiblioteket på många skolor behandlas som ett tillägg utöver den ordinarie undervisningen och således inte som en naturlig resurs inom samtliga ämnen.

2.3 Friskola - vad innebär det?

Tidigare studier angående fristående skolor inom Sverige utgår mycket ifrån Skolverkets statliga rapporter som behandlar ämnet främst utifrån hur ansökan för att påbörja arbetet med en fristående skola är uppbyggt men även utifrån vilka förpliktelser den huvudman som driver en fristående skola har. I följande avsnitt återfinns en återgivning av vilka regler och bestämmelser som gäller för fristående gymnasieskolor, vilket utgår ifrån rapporten *Fristående Gymnasieskolor* utgiven av Skolverket 1999. Detta är enligt Skolverkets webbsida den senaste rapporten angående fristående gymnasieskolor (Skolverket 2009). Dock anges på deras webbsida att informationen är under bearbetning, varför uppgifterna kan komma att revideras efter tidpunkten för denna studie.

2.3.1 Styrdokument

I avsnittet nedan kommer att redogöras för de styrdokument som reglerar skolgången i de fristående gymnasieskolorna. Eftersom studien kommer att utföras på skolor belägna inom samma kommun presenteras dels nationella dokument, dels dokument som endast rör skolväsendet inom den aktuella kommunen.

Det är Skollagen (1985:1100) som anger de allmänna villkor som gäller för utbildningsväsendet i Sverige. I Skollagens första kapitel, 2 § står det att

[a]lla barn och ungdomar skall, oberoende av kön, geografisk hemvist samt sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i det offentliga skolväsendet för barn och ungdom. Utbildningen skall inom varje skolform vara likvärdig, varhelst den anordnas i landet. (Skollagen (1985:1100) kapitel 2, 2 §)

I det första kapitlets 3 § skrivs att det även finns skolformer som inte drivs i kommunal eller statlig regi, utan istället har enskilda fysiska personer som huvudmän. Dessa benämns som fristående skolor.

I Skollagens 9 kapitel anges de bestämmelser som gäller för fristående skolor i Sverige. Här står att den fristående skolan ”ska [sträva mot] de allmänna mål och den värdegrund som gäller för utbildning inom det offentliga skolväsendet” (Skollagen kap 9 2 §) samt att den ska stå ”öppen för alla barn som enligt denna lag har rätt till utbildning inom motsvarande skolform i det offentliga skolväsendet” (Skollagen kap 9 2 §). Skolan ska även ha anställda lärare som har utbildning motsvarande den undervisning de ska utföra. I övrigt behandlas friskolornas rätt till bidrag samt skolornas rätt att ta ut elevavgifter.

Gymnasieförordningen (1992:394) innehåller regler för gymnasieskolan frångaget vad som finns upptaget i skollagen. Förordningen består av mer specifika bestämmelser kring gymnasieskolans program mål, kursplaner samt upprättande av arbetsplaner. Dokumentet innehåller emellertid inga bestämmelser kring gymnasieskolors innehavande av skolbibliotek.

I Förordningen om fristående skolor (1996:1206) finns de bestämmelser angående fristående för-, grund och gymnasieskolor som inte finns upptagna i skollagen. För de fristående gymnasieskolorna gäller att de ska emotta bidrag från kommunerna enligt skollagens kapitel 9. Förordningen säger att den fristående gymnasieskolan ska ledas av en ansvarig huvudman, inneha kurs- och timplaner samt erbjuda eleverna den undervisningstid som skollagen anger. I förordningen återfinns dock inga normer för huruvida de fristående skolorna ska tillhandahålla skolbibliotek eller inte.

Läroplanen för de frivilliga skolformerna Lpf 94 gäller även för de flesta skolor vilka har en annan huvudman än kommun, stat eller landsting (Skolverket 2009). Läroplanen anger vilka mål skolorna ska arbeta efter att uppnå samt beskriver hur man ska arbeta enligt den demokratiska värdegrunden. Läroplanen upptar även hur skolorna ska arbeta med pedagogiska hjälpmedel, till vilka man räknar datorer och biblioteksservice. För vidare läsning se kapitel 2.4.1.

Den aktuella kommunens skolplan för åren 2006-2010 sammanfattar målen för utbildningsverksamheten inom kommunen och ska användas inom såväl förskola som vuxenutbildning. Utöver kommunens skolplan ska skollagen, läroplanerna samt

skolornas lokala handlingsplaner användas som riktlinjer för kommunens utbildningsverksamhet. Skolplanen presenterar dock inga åsikter angående skolors biblioteksverksamhet.

Verksamhetsplanen för gymnasienämnden inom den aktuella kommunen anger att gymnasienämnden har ansvar för de kommunala gymnasieskolorna samt Komvux och att för de fristående skolorna svarar deras respektive huvudmän. Därmed betraktas inte gymnasienämndens verksamhetsplan som styrdokument för fristående gymnasieskolor i kommunen. Budgeten för gymnasienämnden ska dock omfatta alla gymnasieskolor i kommunen oavsett vilken skolform det gäller.

2.3.2 Ansökan och godkännande

I nästföljande kapitel följer en redogörelse för hur fristående skolors ansökan och godkännande behandlas samt hur de fristående skolorna finansieras för att ge en bakgrund till problemställningen och ämnesområdet.

Ansökningsförfarande för och godkännande av en fristående gymnasieskola regleras enligt Skollagens kapitel 9. Sedan 1997 är det Skolverket som beslutar om ansökan angående att starta en fristående skola, dock görs detta i samråd med den aktuella kommunen som tillfrågas om de effekter den fristående skolan kan komma att få för kommunen (*Fristående Gymnasieskolor* 1999, s. 15). Skolverket tar vid handläggningen av ansökan även hänsyn till Skollagens kapitel 9 samt förordningen om fristående skolor och ser till elevernas behov gällande vad som står i läroplan och skollag. Föremål för granskning är också skolans ekonomiska situation samt hur kursplan och läroplan ser ut (*ibid.*). Kompetenskraven hos de lärare skolan ämnar anställa i framtiden ska därtill redovisas. Enligt Skolverkets rapport syftar förfaringssättet till att säkerställa nivån på utbildningen för eleverna i de fristående gymnasieskolorna (1999, s. 15). Efter att ett beslutsunderlag framtagits och beslut angående beviljande av ansökan tagits skickas underlaget med aktuellt beslut till följande aktörer; Utbildningsdepartementet, Centrala Studiestödsnämnden (CSN) och Statistiska Centralbyrån (SCB). Även den ansökande skolan samt de berörda kommunerna har rätt till varsina exemplar (*ibid.*, s. 16).

Skolverket har rätt att avslå en ansökan om de anser att reglerna som finns i Skollagen och förordningen om fristående skolor inte efterföljs enligt ansökan (*ibid.*, s. 21). För samtliga fristående skolor gäller att de måste se till den värdegrund och de demokratiska aspekter som är grundläggande i samhället (*ibid.*, s. 12). I det fall den fristående skolan uppvisar tveksamheter gällande demokratiska rättigheter kan Skolverket avslå ansökan (*ibid.*, s. 13). Skolverksamheten ska dessutom se ut på samma sätt i hela landet, även om olika huvudmän kan välja att genomföra utbildningsverksamheten på skilda sätt (*ibid.*, s. 12). De fristående gymnasieskolorna ska vara öppna att ansöka till för alla som enligt lag är berättigade till gymnasieutbildning och antagningen ska baseras på elevernas betyg (*ibid.*, s. 13).

2.3.3 Finansiering

I förordningen om fristående skolor anges kraven för att de fristående skolorna ska vara berättigade till bidrag från kommunerna (*Fristående gymnasieskolor 1999*, s. 14). Kraven är att det på skolan ska finnas en verksamhetsansvarig och att skolan ska tillhandahålla undervisning i de kärnämnen som anges i gymnasieförordningen. Viktigt att nämna är även att eleverna ska få betyg eller ett liknande intyg för att skolan ska ha rätt till kommunalt bidrag (ibid.), vilket betalas till den fristående gymnasieskolan från elevernas hemkommuner under förutsättning att skolan är godkänd för att ta emot kommunala bidrag (ibid., s. 18). Det är de kommunala bidragen som gör att kommunerna har rätt till insyn i de fristående skolornas verksamheter då de måste kunna garantera användningen av ekonomiska medel som utgår ifrån invånarna liksom elevernas garanti till en likställig utbildning (ibid., s. 19f). Bidraget från kommunerna beräknas på grundval av vilka program som skolan tillhandahåller.

Skolverket tillämpar i sin tur tillsyn av fristående skolor dels för att säkerställa elevernas rätt till en god utbildning, dels för att kontrollera att de vid ansökan uppvisade villkoren efterföljs (ibid., s. 25). Skolverket kontrollerar att skolan kan väljas av samtliga utbildningsberättigade elever och att elevernas kunskaper motsvarar den kommunala gymnasieskolans. Vid en kontroll gör Skolverket ett besök på skolan och studerar då skolans lokaler, läromedel samt kompetensen hos lärarna. För att ytterligare garantera att utbildningen svarar för de krav som tidigare upprättats ingår de fristående skolorna i Skolverkets årliga kvalitetsredovisningar där målpuppfyllelse och eventuella åtgärdsprogram diskuteras (ibid., s. 26). Kommunernas bidrag till friskolorna medför även att dessa skolor kontrolleras av staten vilket leder till att studiestöd kan erhållas av dess elever. Syftet med kommunernas insyn i de fristående skolorna är också att kommunerna och skolorna kan samverka i avseenden som idrottsanläggningar, skolhälsovård och andra angelägenheter (ibid., s. 20) där skolbibliotek skulle kunna inkluderas. Enligt rapporten borde en samsyn på kommunens skolbiblioteksverksamhet där även friskolor inräknas generera att friskolors elever i större utsträckning får tillgång till skolbiblioteksservice.

Det är enligt Skollagens kapitel 9, 10 § endast om de fristående skolorna kan uppvisa särskilda kostnader som de får ta ut elevavgifter. Särskilda kostnader kan enligt Skolverket vara att en skola har en profil som kräver större resurser i form av fler undervisande lärare eller specialutrustning (ibid., s. 13f). De särskilda kostnaderna prövas sedan av Skolverket som beslutar om skolan bör ta ut avgifter av eleverna. Dock regleras avgiften så att den inte inverkar på det fria gymnasievalet, det vill säga avgiften får inte tillfoga negativa effekter för vilka elever som väljer att studera vid skolan (ibid., s. 14).

2.3.4 Verksamhetsansvarig

Det är den som är verksamhetsansvarig för utbildningsverksamheten på de fristående skolorna som bör kunna garantera elever och deras föräldrar en utbildning i likhet med de normer som finns angivna i skollagen och förordningen om fristående skolor, men även i de för ansökan angivna kriterierna för hur verksamheten ska bedrivas. Verksamhetsansvarige på den fristående skola räknas som skolans huvudman vilket för de offentliga skolorna kan likställas med stat, landsting eller kommun (*Fristående*

gymnasieskolor 1999, s. 16). Huvudmannskapet för fristående gymnasieskolor kan antingen vara en organisation som exempelvis en stiftelse eller en förening. I de flesta fall är det emellertid företag som drivs i form av ett aktiebolag (*ibid.*, s. 17).

2.4 Styrdokument för skolbiblioteksverksamhet

De styrdokument som anger i vilken mån skolbiblioteksservice ska tillhandahållas för elever vid gymnasieskolor är Läroplanen för de frivilliga skolformerna, bibliotekslagen samt UNESCO:s skolbiblioteksmanifest. Inget av de här dokumenten upptar dock i detalj de fristående gymnasieskolornas biblioteksservice utan dokumenten förväntas gälla samtliga skolformer.

Läroplanen för de frivilliga skolformerna Lpf 94 uppger att ”huvuduppgiften för de frivilliga skolformerna är att förmedla kunskaper och skapa förutsättningar för att eleverna ska tillägna sig och utveckla kunskaper” (1994, s.5). Vidare ska ”[e]leverna [...] också kunna orientera sig i en komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt” samtidigt som de ska lära sig att ”tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ” (*ibid.*). Av läroplanen framgår också att eleverna ska tillägna sig en bas för ett fortsatt livslångt lärande och att de självständigt och i grupp ska träna på att arbeta problemlösande (*ibid.*). Samtliga aspekter ovan kan härröras till användning av skolbiblioteket som ett pedagogiskt hjälpmedel men innehåller ändock inga bestämmelser kring hur skolbiblioteksverksamheten ska vara upplagd.

Gymnasieskolan ska därtill sträva efter att eleverna utövar en analytisk förmåga och på egen hand är kompetenta att utforma egna ståndpunkter som de har grundat av kunskap från empiriska undersökningar (*ibid.*, s. 9). Skolformens mål är också att eleverna ska kunna tillgodogöra sig både skönlitteratur och facklitteratur både för utbildnings-, yrkes- och fritidsändamål samt att de ska besitta kunskaper inom kritiskt tänkande (*ibid.*, s. 10f). Enligt de riktlinjer som finns representerade från lärarens sida ska läraren arbeta för att eleven ska erhålla kunskap inom bok- och bibliotekskunskap och för att ge eleven handledning och stöd (*ibid.*, s.12).

Rektorns ansvar utgår ifrån att personen har det övergripande ansvaret för skolans verksamhet och har alltså ansvar för att en lokal arbetsplan utformas samt att personalen tillsammans med skolledningen arbetar för att förverkliga dess mål (*ibid.*, s. 16). Rektorn har även en plikt att övervaka så att ”skolans arbetsformer utvecklas så att ett aktivt elevinflytande gynnas” (*ibid.*) och att ”arbetsmiljön i skolan utformas så att eleverna får tillgång till handledning och läromedel av god kvalitet samt andra hjälpmedel för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, bl.a. bibliotek, datorer och andra tekniska hjälpmedel” (*ibid.*). I läroplanen avsaknas bestämmelser runt själva skolbiblioteket inklusive skolbibliotekarien, vilket gör att skolor kan tolka läroplanen på så sätt att det är tillräckligt att nyttja folkbibliotekets tjänster gällande arbete och handledning runt de pedagogiska hjälpmedel som läroplanen beskriver.

Bibliotekslagen (1996:1596) reglerar alla medborgares rätt till kostnadsfria lån och informationstjänster på folk-, skol-, sjukhus och högskolebibliotek. Enligt 5 § ska det ”inom grundskolan och gymnasieskolan finnas lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras

behov av material för utbildningen”. I 9 § skrivs att ”[f]olk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning”. Således är även bibliotekslagen tolkningsbar eftersom ingen klar reglering runt skolbibliotek finns då den enda föreskriften enbart säger att skolbiblioteken ska placeras passande ställen.

UNESCO sammanfattar i Skolbiblioteksmanifestet (1999) de viktiga riktlinjer som gäller för skolbiblioteksverksamhet och inleder

[s]kolbiblioteket förmedlar kunskap och tankar som är grundläggande i ett informations- och kunskapssamhälle. Skolbiblioteket ger eleverna de färdigheter som behövs för ett livslångt lärande. Det ger dem möjligheter att utveckla sin inlärningsförmåga för att de ska kunna ta sitt ansvar som medborgare. (*UNESCO:s skolbiblioteksmanifest 1999*)

Manifestet upprätthåller en syn på skolbiblioteket där detsamma integreras i skolans pedagogiska verksamhet i form av informationssökning, kritiskt tänkande samt främjande av läsning av både skönlitteratur och facklitteratur. Det garanterar också den fria informationen i skolbiblioteket i med att samtliga medier ska vara o censurerade och fria från politiska påverkningar. Dokumentet är en grund för att skolbiblioteket ska betraktas som en del i skolans utbildningsprofil som en resurs för information och kunskap. Betydelsen av utbildad personal i skolbiblioteket behandlas samt vikten av att skolan bör upprätthålla en handlingsplan för skolbiblioteksverksamheten där ”tydliga mål, prioriteringar och verksamhetsområden för skolbiblioteket anges i anslutning till läroplanerna” (*UNESCO:s skolbiblioteksmanifest 1999*). Skolbiblioteksmanifestet framhåller att ett skolbibliotek ska fungera väl är en förutsättning att det ”organiseras och drivs professionellt” (ibid.).

3 Teori

I den här studien kommer jag att använda mig av två grundläggande teoretiska utgångspunkter, vilka är David V. Loertschers skolbibliotekstaxonomi, presenterad i *Taxonomies of the school library media programme* (2000) samt biblioteksforskaren Louise Limbergs förhållningssätt angående tre nivåer på pedagogisk forskning ”där samspel mellan utbildning och bibliotek/informationsverksamhet kan utforskas” (Limberg 1998, s. 91) vilken presenteras i *Att söka information för att lära*.

3.1 Loertschers skolbibliotekstaxonomi

Skolbiblioteksforskaren David V. Loertscher har utformat ett skolbiblioteksprogram i vilket det ingår fyra åtskilda taxonomier för skolbibliotek (Loertscher 2000). Dessa utgår ifrån intressenternas olika roller, det vill säga från skolbibliotekariens, rektorns, lärarens samt elevens synvinkel. Jag kommer i den här studien att ta min utgångspunkt i skolbibliotekariens samt rektors taxonomier för att kunna använda dem som grund för de nulägesbeskrivningar och den analys mina frågeställningar söker klargöra. I följande avsnitt beskrivs Loertschers skolbibliotekstaxonomi utifrån *Taxonomies of the School Library Media Program* samt skolbibliotekarien Monica Nilssons yrkesrelaterade handledning *Skolbiblioteket – Skolans informationscentrum* där Nilsson ställer Loertschers skolbiblioteksprogram i förhållande till svenska omständigheter (Nilsson 1998 s. 29).

Skolbiblioteksprogrammet är uppbyggt av tre olika komponenter som fungerar som byggstenar för de välfungerande skolbiblioteksverksamhet vilka även taxonomierna har utarbetats ifrån (Nilsson 1998 s. 29 och Loertscher 2000 s. 11). Av avsevärd betydelse är att balansen mellan grundstenarna behålls för att undvika negativ påverkan på de övriga (Nilsson 1998 s. 31). Komponenterna beskrivs enligt följande;

1. *Mediebeståndet*. För att elever och lärare ska kunna ha nytta av skolbiblioteket krävs det att det innehåller ett utbud av medier som kan användas.
2. *Direkt service till elever och lärare*. Skolbibliotekarien bör vara länken mellan information, teknik och användarna.
3. *Fyra områden av samarbete*. Biblioteket bör vara centrum för det undersökande arbetssättet och vara en naturlig mittpunkt i skolans pedagogiska arbete genom samverkan mellan lärare och bibliotek, läsförmedlande arbete, lärande via tekniska hjälpmedel samt informationskompetens.

En taxonomi är en graderad skala utifrån skilda parametrar som t.ex. svårighetsgrad och prestationer (Loertscher 2000, s. 15). Loertscher menar dock att varje steg på den graderade skalan är ett viktigt steg för skolbiblioteksprogrammets helhet (ibid., s. 16). För bästa resultat bör alla nivåerna representeras i skolbiblioteksprogrammet vid någon tidpunkt.

Sett ut skolbibliotekariens perspektiv graderas taxonomin på grundval av hur skolbibliotekariens influenser och påverkansgrad över skolans pedagogiska arbete ser ut samtidigt som samarbetsfrekvensen mellan bibliotekarien och skolans lärare ökar allt

eftersom taxonomins gradering ökar (ibid., s. 15). Min undersökning grundas på skollära inställning till skolbiblioteksservice men jag anser med hänseende till frågeställningarna att det är av vikt att också studera de förutsättningar och lösningar som finns för skolbiblioteksverksamhet på de fristående skolorna. Därför har skolbibliotekariens taxonomi använts eftersom denna behandlar olika nivåer av hur man kan arbeta med skolbiblioteksservice. I följande stycke redogörs för de olika nivåerna i taxonomin som utgår ifrån bibliotekariens perspektiv (Loertscher 2000 s. 17ff).

1. *No involvement*. Skolbibliotekarien är inte involverad i skolans verksamhet och arbetar inte heller aktivt för att bli det. Skolbibliotekarien bör eftersträva att samtliga elever och lärare ska använda bibliotekets tjänster trots att biblioteket inte kan nå alla lärare och elever på skolan.
2. *Smoothly operating information infrastructure*. Skolbibliotekarien har strukturerat bibliotekets mediebestånd så att lärare och elever kan ta del av det. Problemet med den här nivån är att arbetsuppgifterna aldrig ser ut att kunna avslutas och ofta kommer bibliotekarien inte längre än till informationsorganisering.
3. *Individual reference assistance*. Skolbibliotekarien fungerar som en länk mellan skolbibliotekets information och skolans elever och lärare eftersom bibliotekarien även lånar in material från andra skolbibliotek, från folkbibliotek eller från högskolebibliotek. En viktig aspekt är att bibliotekarien visar eleverna hur de ska gå tillväga för att på egen hand söka efter information.
4. *Spontaneous interaction and gathering*. I skolbiblioteket sker varje dag spontana möten mellan skolbibliotekarie, elever och lärare. Mötena medverkar på ett positivt sätt till att eleverna kommer till positiva insikter angående bibliotekets tjänster och medför därför att eleverna fortsätter att besöka skolbiblioteket. Den negativa aspekten blir dock att lärares brist på planering ofta mynnar ut i en situation där skolbibliotekarien under spontana klassbesök ska ta ansvar för undervisningsgruppen utan lärarens medverkan.
5. *Cursory Planning*. Planeringsarbete mellan skolbibliotekarien och läraren tar sin början i informella träffar, t.ex. i fikarummet. Träffarna ses som en följd av att läraren börjar se skolbiblioteket som en resurs och idébank.
6. *Planned gathering*. Skolbibliotekarien och lärarna samarbetar i större utsträckning genom planerade möten vilket medför att bibliotekarien i förväg kan samla in material som eleverna behöver och bibliotekarien kan även låna in material från andra bibliotek, organisationer och skolor. Genom ett gott samarbete med läraren kan dessutom informationen anpassas till undervisningen och elevernas nivå.
7. *Evangelistic outreach/advocacy*. Skolbibliotekarien arbetar utåtriktat med att informera elever och lärare om skolbibliotekets tjänster. Bibliotekarien visar elever och lärare bibliotekets resurser och hur dessa används för att de ska få ut så mycket som möjligt av dem. Loertscher skriver att det kan vara svårt att övertyga bakåtsträvare och motståndare till biblioteket, vilket kan ge skolbibliotekarien en negativ framtoning.
8. *Implementation of the four major programmatic elements of the Library Media Center Program*. Skolbibliotekarien har utarbetat en arbetsplan som inkluderar grundläggande fyra komponenterna för skolbiblioteksprogrammet; samarbete, läsfrämjande, lärande via tekniska hjälpmedel och informationskompetens. I planen ingår planeringstid för bibliotekarien tillsammans med lärarna där bl.a. läsfrämjande aktiviteter och undervisning i informationssökning.

9. *The Mature Library Media Center Program*. Skolbibliotekarien och skolbiblioteket är en naturlig del av undervisningen och eleverna känner till hur de på egen hand ska söka information på ett effektivt sätt. Skolbiblioteket är en pedagogisk resurs i undervisningen.
10. *Curriculum Development*. Skolbibliotekarien medverkar i undervisningsplanering och inverkar på undervisningens innehåll. Skolbibliotekarien ses som en kollega av lärarna och bibliotekariens kunskaper inom informationsområdet tags tillvara vid planeringen.

Skolledaren spelar även enligt Loertscher en viktig och grundläggande roll i skolbiblioteksutvecklingen och skolledarens attityd är ofta nyckeln till en väl fungerande skolbiblioteksverksamhet (Loertscher 2000 s. 55), varför jag i den här studien valt att utgå från skolledarens inställning till skolbiblioteksservice. Rollen framställs av Loertscher som än mer väsentlig i dagens skola där skolbiblioteket bör inneha en central plats både rumsligt sett och ur en pedagogisk synvinkel. Loertschers taxonomi för skolledaren utgår från en nivå där skolledaren inte alls är engagerad i biblioteksverksamheten och går till en nivå där skolledaren arbetar aktivt för att biblioteksverksamheten ska integreras i skolans pedagogiska undervisning (ibid., s. 56). I enlighet med frågeställningarna utreds i undersökningen hur de verksamhetsansvarigas attityd till skolbiblioteksservice ser ut, vilket i flera fall kan likställas med deras engagemangsnivå. I stycket nedan redogörs för skolbibliotekstaxonomin som utgår från skolledarens synvinkel (Loertscher 2000 s. 58ff).

1. *Ambivalence toward or neglect of the Library Media Program*. Skolledaren känner inte till de positiva effekter skolbiblioteket har för skolans pedagogiska verksamhet och förbiser därför biblioteksverksamheten. Detta kan bero på bristande ekonomi eller att skolledaren prioriterar andra utvecklingsområden på skolan.
2. *Administrator makes an effort to understand the role of the modern Library Media Center Program in a world of information technology*. Skolledaren försöker klargöra de positiva effekter skolbiblioteksverksamhet samt informations- och kommunikationsteknik kan ha på undervisningen. Skolledaren inser att hans engagemang behövs för att verksamheten ska sträva i rätt riktning.
3. *Administrator attracts a library media specialist to head the program who has the vision and energy to create and maintain a solid Library Media Center Program*. Skolbibliotekarien som anställs bör ha ett engagemang för skolbiblioteksverksamheten och skolledaren och bibliotekarien bör arbeta för att uppnå samma vision.
4. *Administrator creates a partnership with the head of the Library Media Center Program and places that person on the leadership team of the school*. Skolbibliotekets tillgång till informations- och kommunikationsteknik är av intresse för samtliga grupper på skolan; elever, lärare och övrig personal. För att implementera skolbibliotekets resurser i skolans verksamhet krävs att bibliotekarien är delaktig i skolans beslutsfattande grupper.
5. *Administrator creates an organizational structure that allows the Library Media Center Program to succeed*. Skolledaren arbetar aktivt för att lösa organisationsrelaterade problem i skolbiblioteket för att bidra till att biblioteket blir ett pedagogiskt centrum. Biblioteket bör vara öppet både för schemalagda klassbesök samt spontana besök av elever och lärare för att det ska kunna bli en arena för information och lärande.

6. *Administrator provides leadership in building financial support of the Library Media Center Program over the long term.* Skolbiblioteket inrymmer alltmer teknisk utrustning och arbetsuppgifterna ökar därför för skolbibliotekarien, varmed ytterligare tjänster är i behov av att tillsättas. Nyanställningar bidrar till att kostnaderna för att driva skolbiblioteksverksamhet ökar *varför finansiellt stöd är nödvändigt*. Skolledaren är då ytterst ansvarig för att söka tillgängliga bidrag. Hela skolan, inklusive bibliotekarien, har dock ansvar för att informera angående disponibla bidrag och stipendier.
7. *Whatever leadership style or influence the administrator has, each of the four program elements of the Library Media Center Program is expected to contribute to academic achievement.* Skolledaren låter de fyra grundläggande komponenterna för skolbiblioteksprogrammet, läsfrämjande, informationskompetens, planering genom samarbete och lärande via tekniska hjälpmedel, vara en del i skolans pedagogiska verksamhet.
8. *Administrator assesses the impact of the Library Media Program on the academic achievement of the students in the school.* I takt med att påverkan från skolbiblioteket influerar den pedagogiska undervisningen utvärderas densamma av skolledaren. Utvärderingen visar om skolledaren har arbetat på ett fullgott sätt med skolbiblioteksverksamheten så att den fått genomslag i undervisningen eller om satsningen på skolbibliotek bör omarbetas.

Ovanstående teoretiska perspektiv har använts som en grund för att analysera vilken lösning och vilka förutsättningar som finns på de fristående gymnasieskolorna för att elever och lärare ska få sitt biblioteksbehov tillgodosett beträffande biblioteksverksamhetens organisering och finansiering. Taxonomierna har även använts för att skapa en bakgrund till hur de verksamhetsansvariga ser på skolbiblioteksservice samt undervisning i informationssökning. Genom Loertschers grundläggande komponenter för skolbiblioteksprogrammet samt de båda taxonomierna som ram har också en bedömning av de fristående skolornas motsvarighet till politiska och institutionella krav som ställs på respektive område inom skolbiblioteksverksamheten gjorts.

3.2 Limbergs tre nivåer på pedagogisk forskning

Limberg har i sin studie från 1998, presenterad i *Att söka information för att lära*, gjort en användarstudie av gymnasieelevers informationssökning. Då min undersökning utgår från ett organisatoriskt perspektiv där de verksamhetsansvarigas åsikter och inställning bildar grunden för undersökningen har Limbergs förhållningssätt angående tre nivåer av pedagogisk forskning använts i syfte att studera samspelet mellan organisation av biblioteksverksamhet och läranderesultat (Limberg 1998 s. 91). Det teoretiska förhållningssättet utgår ifrån de tre nivåerna på pedagogisk forskning vilka Limberg menar är organisation, utbildning samt inläring. Dessa ska således interagera med utbildning i form av skolledare och lärare samt biblioteksverksamhet i form av mål för skolbiblioteksverksamheten och skolbibliotekarien. När dessa komponenter samverkar blir utkomsten ett läranderesultat för skolans elever.

Studiens frågeställningar utgår ifrån att studera skolledarens inställning till skolbiblioteksverksamhet samt att studera de fristående skolornas förutsättningar och lösningar för att tillgodose elevernas biblioteksbehov. Vad gäller Limbergs tre nivåer

kommer i denna studie därför främst organisationsnivån inkluderande skolläda­re att ställas i relation till biblioteksverksamheten där mål för skolbiblioteksverksamheten samt skolbibliotekarien återfinns. Nivån undervisning innehållande skolans lärare kommer därmed inte att beröras. Anledningen till att Limbergs teoretiska utgångspunkt i den här studien beskrivs i mindre utsträckning än Loertschers omfattande skolbiblioteksteori är att den sistnämnda finns mer ingående beskriven i litteraturen, vilket inte är fallet för Limbergs förhållningssätt.

4 Metod

Följande stycke åsyftar att ge en beskrivning av de utgångspunkter från metodlitteraturen som använts i undersökningen. Under efterföljande underrubrikers avsnitt redovisas och motiveras informanturval, val av metod och den analysmetod som användes i studien.

Kvale beskriver i *Den kvalitativa forskningsintervjun* (1997) forskningsmetoden kvalitativa intervjuer. Den kvalitativa intervjun medför enligt Kvale att intervjuaren får kunskap om respondentens livsvärld och hur denne upplever ett visst fenomen. Författaren skriver vidare att "[i] ett intervjusamtal lyssnar forskaren till vad människor själva berättar om sin livsvärld, hör dem uttrycka åsikter och synpunkter med egna ord, får reda på deras uppfattning [...] och försöker förstå världen ur de intervjuades synvinkel" (ibid., s. 9). Syftet med den kvalitativa intervjun är således att intervjuaren ska förstå innebörden i det respondenten säger och "erhålla nyanserade beskrivningar av olika kvalitativa aspekter av den intervjuades livsvärld" (ibid., s. 36). Det är enligt Kvale inte meningen att forskningsmetoden kvalitativa intervjuer ska ge exakta svar utan att forskaren utifrån intervjutillfället ska kunna beskriva hur respondentens uppfattning av forskningsområdet ser ut. Även Trost anger i boken *Kvalitativa intervjuer* att intervjuarens syfte är att försöka förstå respondentens tankar och dess beteende men att det istället för att utreda *varför* respondenten tänker och handlar på ett visst sätt snarare handlar om att förstå *hur* respondenten agerar och resonerar i en viss situation (1997, s. 33).

Kvale skriver att öppenheten och flexibiliteten i en vad han benämner halvstrukturerad intervju som endast styrs av en intervjuguide ger intervjuaren möjligheten att uppta ämnen utanför intervjuguidens ram medan guiden emellertid även förser intervjuaren med en struktur på intervjun (1997, s. 82). Trost skriver att en lägre grad av strukturering gör att intervjuaren kan variera sig, välja mellan frågorna och uttrycka följdfrågor när det passar bäst i intervjun (1997, s. 19). För respondenten innebär en halvstrukturerad intervjuguide att det lämnas utrymme för respondenten att framta övriga dimensioner inom det fokuserade området. Kvale framhåller också att det är den mellanmännsliga aktiviteten i intervjusamtalet som framtar materialet och att forskaren bör ta hänsyn till detta vid analysen av informantmaterialet (1997, s. 34ff). Kvale poängterar dock att samspelet mellan intervjuare och respondent bör ses som en positiv aspekt av den kvalitativa intervjun och därför inte som en subjektivitetsfaktor.

Vid forskningsintervjuer är vad Kvale omnämner som informerat samtycke viktigt, vilket innebär att intervjuaren informerar respondenten i vilket syfte intervjun genomförs samt vilket syftet med undersökningen är (ibid., s. 107). Vid redovisandet av information från en intervju bör intervjuaren dessutom alltid behålla respondentens anonymitet (ibid., s. 109) och för att försäkra att det under intervjuns gång eller vid utskriften inte skett missförstånd mellan intervjuaren och respondenten är det en fördel om respondenten får tillgång till intervjun i utskreven form för att bekräfta att uppgifterna stämmer (ibid., s. 158).

4.1 Metodval

För att undersöka vad de verksamhetsansvariga på de fristående gymnasieskolorna anser om skolbiblioteksverksamhet har valet fallit på att utföra kvalitativa forskningsintervjuer med de aktuella informanterna. De kvalitativa intervjuer som jag har genomfört syftar till att söka svar på mina frågeställningar vilka utgår ifrån vilken attityd till skolbiblioteksservice som finns hos friskolornas verksamhetsansvariga. Undersökningen riktar sig till att göra djupare tolkningar gällande de utvalda skolornas verksamhetsansvarigas åsikter, varför kvalitativa intervjuer är bättre lämpade än exempelvis enkäter. Precisionen i beskrivningen i den kvalitativa intervjun motsvarar enligt Kvale de statistiska uppgifter som en kvantitativ undersökning ger (1997, s. 36). I den här studien hade en enkätundersökning kunnat omfatta ett större antal fristående gymnasieskolor men resultaten av analysen hade då inte blivit på det djupa planet vilket är studiens syfte. Kvale skriver att intervjuundersökningar ofta har utsatts för kritik angående det faktum att det inte går att generalisera utifrån den kvalitativa intervjun då den bygger på för få informanter (ibid., s. 98). Den metod som bäst passar mitt syfte har dock valts för den här studien. Då syftet är att utreda ett mindre antal informanters åsikter befanns den kvalitativa intervjun vara ett passande metodval.

Fördelen med kvalitativa intervjuer har för min studie varit att jag har kunnat efterfråga mer specifika åsikter hos respondenterna och gå djupare in på dessa (ibid., s. 37). Möjligheten att ställa följdfrågor för att förtydliga uttalanden angående forskningsproblemet har funnits i och med den kvalitativa intervjuens samtalsituation. Som en följd av att intervjuaren söker en bättre förståelse för vad respondenten beskriver kan intervjuaren även ställa allmänna frågor, vilket också gjordes under intervjutillfällena inom de ämnesområden där jag sökte en mera allmän förklaring. För studien har valts att genomföra enskilda intervjuer med de aktuella informanterna (ibid., s. 97) på grund av att jag endast avser undersöka de verksamhetsansvarigas åsikter och med förbehåll för en skola har detta uppdrag innehafts av en person. Fördelen med enskilda intervjuer är att intervjuaren på ett enkelt sätt kan behålla kontrollen över situationen vilket kan vara svårare under en gruppintervju. En annan nackdel med intervjuer i grupp är att det kan uppstå svårigheter vid analysering av intervjumaterialet då flera informanters åsikter ska framföras vid samma tillfälle.

4.2 Urval

Mitt urval av fristående gymnasieskolor baseras på det geografiska läget för skolorna, det vill säga skolorna är belägna inom samma kommun. Flera av skolorna ingår i rikstäckande företag och finns representerade på flera orter i landet men det är skolan i den aktuella kommunen som ingår i studien. Skolurvalet grundar sig på att skolan drivs av ett enskilt företag och därför inte en stiftelse eller organisation samt att deras verksamhetsansvariga var positiv till en medverkan i undersökningen. Sammantaget har en verksamhetsansvarig skolledare intervjuats på var och en av de medverkande skolorna samt en representant för stadsbiblioteket i kommunen. Ytterligare information angående tillvägagångssätt återfinns nedan i kapitel 4.3 och 4.3.1. För att garantera fullständig anonymitet för de medverkande skolorna har de givits icke verklighetsbaserade namn efter all dagliga väderfenomen som inte kan härledas till skolans verkliga identitet. Informanternas namn har dessutom förändrats, med

anknytning till skolornas fiktiva namn, för att inte den verksamhetsansvarigas identitet ska göras tydlig.

4.2.1 Skolorna

Nedan följer en presentation av de i studien medverkande skolorna som i slutet av kapitlet följs av en schematisk bild över skolornas egenskaper.

Molnskolan

På Molnskolan kan man välja att läsa på något av tre olika program; naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga samt omvårdnad inom vilka eleverna sedan kan välja bland flera olika inriktningar så att det blir specialutformade program. Skolan, som i sin nuvarande form har funnits sedan 2002, inrymmer ungefär 500 elever som undervisas av 31 lärare. Skolans pedagogiska verksamhet utgår ifrån att alla elever ska stärkas med tanke på sina egna villkor och att de ska utbilda sig för framtiden med en anställning eller en vidareutbildning i sikte. Just utveckling ingår i skolans filosofi angående kunskap och lärande och skolan vill också att eleverna ska ta ansvar för sitt kritiska tänkande gällande sina skoluppgifter. Skolan har satsat mycket på att eleverna vid sin början på skolan ska få en egen dator att använda samt att det ska finnas god tillgång på grupprum för att tillgodose både de individuella delarna och de delar av undervisningen vilka är upplagda med grupparbete. I övrigt tillämpas ingen utarbetad modell för hur man ska arbeta på Molnskolan utan lärare använder både traditionell klassrumsundervisning och grupparbeten i sitt arbete. Skolans rektor anser att arbetsmiljö och individanpassning är en stor del av skolans arbete samt att personalen strävar efter att se eleverna utifrån deras egna förutsättningar.

Regnskolan

Regnskolan är en gymnasieskola med endast praktiska utbildningsprogram vilken har som utgångspunkt att eleverna ska utbildas inom ett yrke under sin gymnasietid. Skolan finns representerad på flera orter i Sverige. På skolan i den aktuella kommunen kan eleverna bl.a. utbilda sig inom programmen el, fordon och industri samt ett flertal andra yrkeskategorier. Här studerar i dagsläget endast ungefär åttio elever och elva lärare har sin arbetsplats här. Som en följd av att skolan bara har tagit in två årskullar med elever har skolan ännu inga elever som studerar tredje året varför skolan i fullt bruk antas inrymma runt 120 elever. Särskiljande för Regnskolans elever är att de under sin studietid har ungefär hälften av sin utbildning förlagd till ett företag inom sitt utbildningsområde. Tanken med detta är att utbildningen kontinuerligt ska anpassas till arbetsmarknadens krav. På Regnskolan arbetar man mycket med mindre grupper och ser det som en fördel att skolans klasser är relativt små till sitt elevantal.

Vindskolan

Vindskolan, som haft verksamhet sedan år 2003, innefattar tre olika utbildningsprogram inom det estetiska området; estetiska programmet samt två inriktningar av industriprogrammet med textil/modedesign och industridesign. På skolan finns i nuläget omkring nittio elever och sju lärare. Enligt skolans webbsida vänder sig Vindskolan till elever som vill utbilda sig inom det estetiska området och sedan vill studera vidare på högskolenivå. Det pedagogiska arbetssättet inkluderar både temaarbeten innehållande ett problembaserat arbetssätt och självständigt sökande efter information samt undervisning av mer traditionellt slag. På grund av skolans inriktning kommer många

elever från andra platser i landet och skolan är även integrerad med en annan mindre gymnasieskola med inriktning med rötter i det lokala närområdet.

Fall	Molnskolan	Regnskolan	Vindskolan
Profil	Allmän	Praktisk	Estetisk
Program	Samhäll, natur, omvårdnad	Bygg, el, energi, fordon, industri, säkerhet	Estetiska, industri
Startår	2002 (-99, -01 under andra namn)	2007	2003
Elevantal	490	80	90
Lärarantal	31	11	7

Figur 1. Fallens egenskaper.

4.3 Tillvägagångssätt

Informanter i form av verksamhetsansvariga på fem fristående gymnasieskolor samt verksamhetschefen för stadsbiblioteket kontaktades i ett första skede via e-post för att utreda intresset för undersökningen (se bilaga 1). En av skolorna har delat rektorskap och därför kontaktades dessa två i separata e-postmeddelanden. Intresseundersökningen resulterade i ett svar från en av de verksamhetsansvariga på en av skolorna. I ett andra steg kontaktades informanterna via telefon för att uppnå en högre svarsfrekvens. Verksamhetsansvariga för tre av dessa skolor samt verksamhetschef för stadsbibliotekets organisation i kommunen ställde sig positiva till att ingå i undersökningen och delta i en intervju. De resterande två skolledarna avböjde medverkan i undersökningen p.g.a. tidsbrist och vikande intresse. På var och en av de tre medverkande gymnasiefriskolorna har därmed genomförts intervjuer med den verksamhetsansvariga för respektive skola. På den skola med delat rektorskap intervjuades endast en av rektorerna eftersom detta ansågs vara en tillräcklig ingång i skolans inställning samt för att skapa en balans mellan intervjumaterialet för de olika skolorna. På det aktuella stadsbiblioteket intervjuades en av de två verksamhetscheferna, även här ansågs det vara tillräckligt att endast genomföra intervjun med en av verksamhetscheferna med anledning av intervjumaterialets omfattning. Alla informanter och skolor garanterades fullständig anonymitet samt att uppgifterna behandlades konfidentiellt (Trost 1997, s. 40).

De aktuella informanterna delgavs en tid innan intervjun de teman inom vilka intervjun skulle röra sig. Detta för att de skulle få en möjlighet att fundera över temana i förväg och dessutom känna till intervjuens syfte och anledning. Dessutom gavs respondenterna på det här sättet ett tillfälle att utforma ämnesområden som de ansåg viktiga för intervjuens syfte men som inte fanns med i intervjuguiden. För informanternas del innebär flexibiliteten i en halvstrukturerad intervju att det funnits möjlighet att framhålla skilda aspekter av ämnesområdet. Detta gör det också möjligt att använda samma intervjuguide för samtliga intervjutillfällen eftersom olika respondenter är olika insatta inom ämnet, vilket även medverkar till att intervjuaren mottar beskrivningar av flera

olika dimensioner av fenomenet. De verksamhetsansvarigas uppfattning angående skolbibliotek skilde sig åt på flera plan och därför kunde jag motta ett flertal perspektiv av forskningsområdet. Intervjuerna genomfördes efter önskemål från informanterna på deras arbetsplatser på respektive skola eller bibliotek och tidsåtgången för varje intervju upptog ungefär 60 minuter i omfattning. Intervjutillfället föregicks av en kort sammanfattning av undersökningens syfte för att säkerställa att informanten hade kännedom om ämnesområdet och intervjuguidens teman. Vid denna tidpunkt fanns även möjlighet för informanterna att ställa frågor angående studien, vilket även gavs i slutet av intervjuerna för att göra en avstämning där informanten också gavs tillfälle att tillägga information som han eller hon inte delgivit mig under den föregående fasen av intervjun.

Samtliga intervjuer spelades in efter att informanten gett sitt tillstånd till detta. Efter slutförda intervjuer skrevs dessa ut för att utgöra grunden till analysmaterialet (Kvale 1997, s. 147). Intervjuerna skrevs ut i anslutning till varje intervju då den visuella informationen runt intervjun fanns i färskt minne. Vid utskrift av intervjuer uppstår alltid en viss tolkningsaspekt vilken enligt Kvale är ofrånkomlig eftersom en kvalitativ intervju alltid innehåller ett visst mått av subjektivitet (ibid., s. 150f). För att undvika missförstånd har intervjuutskriften skrivits ut så ordagrant som möjligt, dock med utslutningar av talspråkliga utfyllnadsord då jag ansåg att dessa utfyllnader i språket inte fyllde någon funktion för intervjuernas syfte. I de fall där jag ansett att dessa utfyllnadsord har uppfyllt ett syfte finns de återgivna i utskriften. Jag har dessutom valt att skriva ut helheten av de genomförda intervjuerna, vilket även innefattar de delar av intervjuerna som innehåller information som inte är av värde för min undersökning (ibid., s. 156). Detta för att försäkra mig om att ingen information går förlorad inför analysen av materialet. Vid ett delgivande av intervjuutskriften till respondenterna har texten i vissa stycken arbetats om till en mer skriftspråklig form. Detta är dock inget som ska påverka textens innebörd, utan är endast ett sätt att underlätta för informanterna vid en genomläsning av materialet (ibid., s. 158).

Under genomförda djupintervjuer har jag i rollen som forskare kunnat ta del av ingående åsikter och lösningar för skolbiblioteksservice på skolorna och för att undvika de missförstånd som kan uppkomma vid ett intervjusamtal har återkoppling skett i såväl muntlig form under intervjuns gång samt i skriftlig form en tid efter tidpunkten för intervjun. Samtliga informanter har via e-post haft möjlighet att ta del av den utskrivna intervjun för godkännande och revidering.

4.3.1 Utformning av intervjuguide

I undersökningen har jag utgått från en halvstrukturerad intervjuguide med ett antal teman som för skolledarna har varit information om skolan, styrdokument, organisering av biblioteksservice – hinder och möjligheter, undervisning i informationssökning – hinder och möjligheter, finansiering av skolbiblioteksservice, skolbiblioteksservice i framtiden. Dessa teman är utformade utifrån studiens syfte att undersöka vilka förutsättningar och lösningar det finns för skolbiblioteksservice på de tre utvalda gymnasiefriskolorna samt att utreda de verksamhetsansvarigas inställning till skolbibliotek. För intervjun med verksamhetschefen på stadsbiblioteket var temana för intervjun följande; arbete mot de fristående skolorna, undervisning i informationssökning, styrdokument samt service för de fristående skolorna i framtiden.

Intervjuguiden utformades i åsyfte att användas som ram för samtliga intervjuer på skolorna men justerades dock något för intervjun på stadsbiblioteket (se ovan och bilaga 2). Mallen formulerades utifrån syftet med studien samt de aktuella frågeställningarna (se kapitel 1.3) och delades in i teman för att såväl intervjuare som respondent skulle kunna ta upp ämnen som inte direkt berördes av intervjuguidens punkter. Beroende på vilka aspekter som befanns mest intressanta hos den aktuella skolan fokuserades olika områden i intervjuguiden olika mycket för olika intervjuer. Denna intervjumall skickades via e-post en tid innan intervjuerna till informanterna för att dessa skulle ha möjlighet att sätta sig in i ämnesområdet. Förfarandet medförde att samtliga informanter var väl medvetna om intervjuens karaktär och de teman som intervjuerna skulle komma att röra sig kring, vilket bidrog till i högre grad strukturerade och koncentrerade intervjuer.

4.4 Analysmetod

Analysmetoden som har använts är meningskategorisering vilken har speglat samtliga faser i den empiriska undersökningen, såväl sammanställningen av intervjuguiden och därmed också intervjuerna som sådana, intervjuutskriften samt resultat- och analysredovisningen (Kvale 1997 s. 162). Fördelen med att under intervjuernas gång ha tillgång till en utvald analysmetod är att intervjuaren kan föra intervjun i den riktning han vill och härmed blir detta ett underlättande vid intervjuanalysen. För min undersökning innebar detta att jag under intervjutillfällena hade möjlighet att medverka till att informanten i så stor omfattning som möjligt fick tillfälle att förklara vad som avsågs att mena och att jag även hade möjlighet att ombe informanten att utveckla de resonemang jag ansåg intressanta för den senare resultat- och analysredovisningen.

Analysmetoden meningskategorisering medför att intervjuernas uttalanden delas upp i skilda kategorier efter exempelvis förekomst av ett visst ämne eller företeelse (ibid., s. 174). För den här studien är temana utarbetade utifrån de olika aspekter som finns av skolbiblioteksverksamhet vilka samtliga skolor bör arbeta efter. Metoden för analysen ämnar klargöra och ge en helhetsbild över materialet från intervjuerna (ibid., s. 180). De kategorier som respondenternas uttalanden efter utskrift har placerats under är hämtade från intervjuguiden vilket resulterade i följande kategorier; information om skolan, styrdokument, organisering av biblioteksservice – hinder och möjligheter, undervisning i informationssökning – hinder och möjligheter, finansiering av skolbiblioteksservice samt skolbiblioteksservice i framtiden för intervjuerna med de fristående skolornas verksamhetsansvariga samt arbete mot de fristående skolorna, undervisning i informationssökning, styrdokument samt service för de fristående skolorna i framtiden för intervjun med stadsbibliotekets verksamhetschef. Dessa teman bygger på de aspekter vilka behandlas i studiens frågeställningar, förutom det första temat vilket hänvisar till mer allmän information om de undersökta skolorna. Kategorierna som har använts för att tematisera resultatredovisningen och här göra det möjligt att uppfatta friskolornas biblioteksservice ur ett helhetsperspektiv har genom resultatredovisningen även använts som nulägesbeskrivningar för att visa på det läge som idag föreligger för de fristående skolornas biblioteksservice.

4.5 Reliabilitet och validitet

Enligt Kvaless mening i *Den kvalitativa forskningsintervjun* härrör reliabilitet till undersökningens giltighet och tillförlitlighet (1997 s. 213). Kvalitativa intervjuer innebär alltid en reliabilitetsaspekt eftersom intervjuaren kan påverka respondentens svar t.ex. genom ledande frågor. Även vid utskrift av intervjuer kan reliabilitetsproblem inverka på studiens resultat. I den här undersökningen har jag utgått från en intervjumall med aktuella teman som använts för samtliga intervjuer. Jag har således som intervjuare haft möjlighet att styra intervjun i den riktning som jag har ansett vara intressant och central för undersökningen genom att be informanten utveckla teman som framstått som betydelsefulla. Gällande utskrifterna har intervjuerna skrivits ut i sin helhet och endast talspråkliga samt upprepande ord har uteslutits på de ställen där jag ansett att de inte haft någon central betydelse för undersökningen. I forskarrollen inom metoden kvalitativa intervjuer kan ett visst mått av subjektivitet påverka undersökningens analysfas (Kvale 1997, s. 258). I den här studien kan ett subjektivt perspektiv uppstå genom att jag som forskare är verksam inom området biblioteks- och informationsvetenskap och därför framhåller för ämnet betydelsefulla aspekter inom min undersökning.

Begreppet validitet inrymmer frågan om studien undersöker vad som var avsikten att undersöka samt om metoden speglar studiens syfte (ibid., s. 215). Den här studiens syfte är att utreda vilket stöd som finns för skolbiblioteksverksamhet på de utvalda fristående gymnasieskolorna samt vilken inställning som hos de verksamhetsansvariga finns till biblioteksservice och undervisning i informationssökning varför en kvalitativ metod ansågs vara mest valid eftersom det rör sig om en undersökning som syftar till att utreda situationen på endast de utvalda gymnasieskolorna. Som en följd av att undersökningen genomförs genom en kvalitativ intervjumetod gör den inga anspråk på att vara generaliserbar utan avser endast att gälla de skolor som medverkat i studien. Därmed anser jag att undersökningens metodval innehar validitet för undersökningens syfte. Undersökningen innehåller även en hermeneutisk aspekt då en tolkning av informantmaterialet görs när materialet fördelas i de olika teman som är aktuella för analysen.

5 Presentation av resultat

I följande stycke följer en beskrivning av vad som framkommit ur de genomförda informantintervjuerna.

5.1 Resultat utifrån informantintervjuer

Resultaten från informantintervjuerna kommer nedan att presenteras i tematisk ordning utifrån de teman som utgjorde intervjuguide för samtliga genomförda intervjuer. De teman vilka användes för intervjuguiden har varit följande: information om skolan, styrdokument, biblioteksservice, undervisning i informationssökning, finansiering av skolbiblioteksservice samt skolbiblioteksservice i framtiden. Resultatet utifrån intervjun med stadsbibliotekets verksamhetschef har införlivats i resultatredovisningen för övriga genomförda intervjuer för att belysa folkbibliotekets roll i arbetet med friskolornas biblioteksservice samt för att skapa en helhet. Då temat information om skolan i hög grad anknyter till kapitel 4.2.1 ovan har jag valt att redovisa samtlig information angående de specifika skolorna i kapitlet ovan. Därmed utelämnas information om skolorna i detta resultatkapitel.

5.1.1 Styrdokument

Molnskolan

På Molnskolan uppger rektorn att skolbiblioteksservice inte finns upptaget i något av skolans styrdokument, med undantag av de stycken i de nationella kursplanerna som behandlar källkritik och informationssökning. Rektorn säger att han endast har arbetat på skolan under några få år men att han under denna tid inte medverkat till att biblioteksrelaterade aspekter förts upp i den lokala arbetsplanen, vilket naturligtvis försvårar möjligheterna att i framtiden bygga upp en fungerande skolbiblioteksservice. För folkbiblioteket finns inga fastställda styrdokument för hur de ska arbeta med de fristående skolorna enligt verksamhetschefen på stadsbiblioteket. De enda dokument som finns är biblioteksplanen, där de fristående skolorna inte finns upptagna, samt bibliotekslagen, vilken enbart hänvisar till att skolor ska ha "lämpligt fördelade skolbibliotek" (Bibliotekslagen, § 5). Vid den här intervjun nämns även läroplanen som ett styrande dokument för att säkerställa gymnasieelevers tillgång till biblioteksservice. Läroplanen förmedlar dock endast att eleverna bör ha möjlighet att använda sig av bibliotek och datorer samt att de ska få kunskap i att söka och kritiskt värdera information varmed det i dokumentet saknas reglering kring hur skolbiblioteksverksamheten ska vara uppbyggd.

Regnskolan

I och med att Regnskolan ingår i en större koncern med skolor över hela landet utarbetas det från styrelsehåll övergripande styrdokument med centrala mål som gäller samtliga skolor. Av samma anledning finns även årliga mål som företagets utbildningsledning sätter upp. För varje skola utarbetas sedan årligen lokala måldokument i form av arbetsplaner utifrån de centralt uppsatta målen. Rektor uppger att skolbiblioteksservice inte ingår i det måldokument som har formulerats i år men säger samtidigt att detta kan förändras år från år i och med att målen omformuleras varje år. För att möjliggöra en långsiktig uppbyggnad borde dock skolbiblioteksservice

återfinnas i samtliga av dessa årliga arbetsplaner som utarbetas för den specifika skolan. För att finna uppgifter angående hur man på skolan ska arbeta med skolbiblioteksservice och informationssökning måste man därför gå till de nationella kursplanerna för respektive ämne. Däremot menar Regn att ”planeringen av varje kurs blir ju ganska speciell ändå på det viset att man [...] arbetsplatsförlägger mycket av utbildningen så det är ju ett stort jobb för yrkeslärarna framförallt” (intervju Regnskolan 090317). I övrigt följer man läroplanen Lpf 94.

Vindskolan

Vindskolans rektor säger under intervjun att skolan arbetar efter samtliga styrdokument som gäller för övriga skolor, d.v.s. skollagen, gymnasieförordningen och läroplanen. Skolan har även lokala dokument som arbetsplaner och vissa lokala kursplaner samt att man för övriga kurser följer de nationella kursplanerna. Skolbiblioteksservice menar rektor borde finnas upptaget i skolans lokala dokument men säger att han inte är säker på att det är så.

Sammanfattningsvis görs bedömningen att skolbiblioteksservice inte finns upptaget i någon av de tre skolornas arbetsplaner utan att man förlitar sig på vad som regleras i nationella kursplaner. Två av de verksamhetsansvariga hänvisar även till de övriga nationella dokument som finns i form av läroplan, skollag och gymnasieförordning. Inte heller för folkbiblioteket existerar styrdokument där arbetet med de fristående skolorna regleras, vilket i mycket kan sägas bero på det ännu inte utvecklade samarbetet mellan bibliotek och skolor.

5.1.2 Skolbiblioteksservice

Molnskolan

Molnskolan är belägen inom 50 meter från stadsbiblioteket i kommunen och nyttjar därför deras biblioteksservice och rektor menar att ”det känns naturligt” (intervju Molnskolan 090227). Dock säger rektor att han inte kan svara på hur skolbiblioteksservicen hade sett ut om skolan hade varit belägen i en stadsdel där avståndet till centrum och stadsbiblioteket hade varit längre för elever och lärare. Dock märks ingen skillnad mellan de verksamhetsansvariga på Molnskolan med ett kort geografiskt avstånd till stadsbiblioteket och på Regnskolan där avståndet till biblioteket är väsentligt större. Rektor anser att relationerna mellan gymnasieskolan och stadsbiblioteket är så goda att något avtal dem emellan inte behövs utan ”lärarna i svenska träffar dem och de bestämmer ju själva hur mycket [biblioteksrelaterad] undervisning” (intervju Molnskolan 090227) de önskar lägga in i den ordinarie undervisningen. När inte lärarna på skolan själva håller i undervisningen förekommer organiserade tillfällen med biblioteksrelaterad undervisning med hjälp av personalen på stadsbiblioteket där Moln uppger att det är ”någon person som hjälper [dem] med detta” (intervju Molnskolan 090227). En reglering i form av ett skriftligt avtal hade varit en fördel att använda som underlag för detta då det kunde använts i syfte att stärka samverkan mellan skolans lärare och stadsbibliotekets personal. Verksamhetschefen på stadsbiblioteket säger att alla kommunens fristående skolor är välkomna till stadsbiblioteket i den utsträckning de behöver ”precis som vilken medborgare som helst” (intervju stadsbiblioteket 090331). De skolor som i störst utsträckning använder sig av stadsbibliotekets tjänster är de med ett närliggande geografiskt läge. Det är dock språkläraans ansvar att bestämma när under läsåret som genomgången på

stadsbiblioteket ska planeras och någon plan eller annat styrdokument finns inte för denna skolbiblioteksservice.

Till Molnskolan sker varje år ett organiserat inköp av litteratur och andra medier, i vilket inkluderas både skönlitteratur och klassuppsättningar av läromedel samt skönlitterära verk. Lärarna inventerar behovet och lämnar in önskemål angående litteratur som de anser behövs och i princip köps samtliga önskemål in. Rektorn uppger att det inte heller finns något styrdokument som reglerar skolans inköp av litteratur men att meningen är att viss litteratur som eleverna kan använda ska finnas på skolan. Även mediebeståndet är en aspekt som borde få utrymme i skolornas arbetsplaner för att förändra inköspolicyn till en mer långsiktig strävan mot en utökad skolbiblioteksservice. Det bestånd som finns är inte katalogiserat men kan användas av elever och lärare dels för undervisning, dels för fritidsläsning och möjlighet finns även till hemlån. Enligt verksamhetschefen på stadsbiblioteket har biblioteket slutit avtal angående inköp med flera av de kommunala skolorna och köper därför in riktade medier som eleverna kan använda. Bibliotekets personal tar även emot elevgrupper för att undervisa i informationssökning och man önskar samarbeta i större utsträckning även med de fristående skolorna vilka emellertid inte visat något intresse för att ta upp en ökad samverkan, vilket bör kunna ge eleverna bättre inlärnings- och studieresultat som i ett längre perspektiv skulle ge positiva effekter för skolans verksamhet. Ansvar för Molnskolans bokförråd är inte fördelat på någon enskild lärare utan man delar på ansvaret för att respektive ämnes litteratur uppdateras årligen. Molns uppfattning är att i hur hög grad litteratur och andra medier används i undervisningen beror på respektive lärare.

Rektor menar att man på Molnskolan i största grad integrerar skönlitteratur i svenska och engelska och att man inte heller arbetar aktivt för att främja användningen av skönlitteratur i övriga ämnen. Det är även i det här fallet upp till undervisande lärare att integrera litteratur i undervisningen. Han säger dock att det enligt styrdokumenterna ska ske ett samarbete mellan skolans lärare och de båda rektorerna på skolan och att dessa båda personalgrupper ska verka för att samverkan också mellan ämnena ska ske.

Informanten är av åsikten att ett skolbibliotek skulle öka de spontana besöken från eleverna. Dessa besök är, anser jag, ofta de som leder till positiva biblioteksupplevelser för eleverna och gör att de fortsätter använda bibliotekets tjänster även i fortsättningen, varför de spontana besöken bör uppmärksammas som en betydelsefull tillgång för eleverna. Han är dock inte av den odelade åsikten att eleverna därmed skulle läsa mer men anser att lärarna skulle arbeta mer med skolbibliotekets resurser om det fanns på skolan. I B- och C-kurserna i såväl svenska som engelska ingår mycket litteraturläsning men Moln uppfattar det som att lärarna ändå klarar sig med skolans litteraturbestånd, även om stadsbibliotekets bestånd nyttjas vid behov. Moln upplever inte att det finns ett behov av skolbibliotek och anser istället att det är en förmån att kunna ha tillgång till kompetensen som finns på det närbelägna stadsbiblioteket eftersom ”de gör ju det snarare mycket bättre än vad vi någonsin kommer att göra med den budgeten vi har, så därför känns det lite kaka på kaka” (intervju Molnskolan 090227). Med detta verkar skolledaren inte vara öppen för ett utökat samarbete med stadsbiblioteket där såväl bibliotekariernas kompetens som fördelen att ha tillgång till för skolan avsatta resurser tas till vara. Rektorn menar emellertid att språklärarna på skolan antagligen skulle se stora fördelar med ett skolbibliotek men menar också att det är främst när det gäller inköpen som rektorerna märker att lärarna eftersträvar en utökning av resurserna.

Regnskolan

Informanten säger att Regnskolan har ett mindre bestånd av litteratur i form av skönlitteratur, tidskrifter och dagstidningar tillgängligt för elever och lärare på skolan. Ansvaret för denna litteratur ligger på lärarna i de aktuella ämnena, precis som på de övriga skolorna. Facklitteratur för respektive ämnesområde ansvarar yrkeslärarna för. Beståndet utvidgas för varje år i och med nya inköp av medier där lärarna upprättat önskemål för vilka medier de önskar köpa in. En prioritering genomförs och skollledning i samråd med främst svensk- och engelsklärarna diskuterar vilka inköp som ska göras under det aktuella läsåret. Enligt rektor är inköp av litteratur och andra medier ett prioriterat område på skolan men när ett större urval av litteratur behövs används stadsbibliotekets tjänster. Skolan har dock inte slutit något avtal med stadsbiblioteket utan Regn förklarar att det fungerar spontant när elever eller lärare lånar böcker. Kontakten med stadsbiblioteket går genom skolans svensklärare varför rektorn inte har någon insyn i den här kommunikationen. Flertalet forskare, exempelvis Louise Limberg, poängterar att skolledaren är en nyckelperson vad gäller en fungerande skolbiblioteksservice och bör därför vara delaktig i skolans planering av biblioteksservice. En utökad samverkan mellan ansvarig lärare och rektorn angående biblioteksservice bör därför ge skolan en förbättrad organisation kring elevernas bibliotekstillgång. Rektorn på Regnskolan uppfattar ändå kontakterna med biblioteket som goda. Stadsbibliotekets verksamhetschef säger att biblioteket inte har något organiserat samarbete med de fristående skolorna, något som finns i en strukturerad form för de kommunala skolorna. Kontakten med stadsbiblioteket genomförs dessutom från skolornas sida, vilket medför att det är upp till skolans lärare och ledning att kontakta biblioteket. I början av varje läsår brukar det anordnas en genomgång på stadsbiblioteket för eleverna då de blir runtvisade samt har möjlighet att ansöka om lånekort. Enligt Regn har även viss information kring informationssökning ingått i den här genomgången. Bibliotekets verksamhetschef menar däremot att dessa genomgångar inte är speciellt riktade mot gymnasieelever vilket innebär att de inte går igenom olika databaser eller går närmare in på informationssökning. Endast en översiktlig förevisning av bibliotekskatalogen och bibliotekets hemsida ingår. Regn uppger att han inte känner till huruvida genomgången är ett engångstillfälle eller om det upprepas i varje årskurs under elevernas gymnasietid. Även här bör en utökad samverkan mellan ansvarig lärare, skolledare och dessutom stadsbibliotekets personal medföra att organisationen av biblioteksservicen kan underlättas så att resultatet gynnar eleverna på så sätt att de vid flera tillfällen får tillgång till en biblioteksservice anpassad för deras behov. Enligt stadsbiblioteket genomförs samtliga genomgångar som ett engångstillfälle varför det sedan är elevernas eget ansvar att ta kontakt med biblioteket under studietiden. Därutöver menar hon att det inte är alla friskolor som besöker stadsbiblioteket utan att det ofta krävs en engagerad och intresserad lärare. Kontakterna med stadsbiblioteket är på Regnskolan knutna till svenskämnet och är inkluderat i de kurser som ingår i alla program för samtliga elever. Kontakterna sträcker sig dock till genomgången i början av varje läsår samt några tillfällen med informationssökning fördelade över läsåret.

Rektor menar att fördelen med skolbiblioteksverksamhet är att det finns tillgång till ett större urval av litteratur för lärare och elever att arbeta med och välja från. Emellertid säger han att det är svårt för en mindre skola att snabbt köpa in mycket litteratur och menar istället att Regnskolan arbetar för att bygga upp sitt mediebestånd över längre tid. För en fungerande skolbiblioteksverksamhet behövs därutöver tekniska och personella resurser för att kunna handleda eleverna varför det även är viktigt att skolan satsar på samtliga av dessa komponenter. Enligt rektor verkar det dock vara så att eleverna sällan

söker sig till stadsbiblioteket för litteratursökning eller informationssökning vilket han förklarar med att skolan tillhandahåller endast praktiska yrkesutbildningar och att dessa elever ofta inte har något stort intresse för läsning utanför skoltid. Han uppfattar det även som att de elever som går till biblioteket under skoltid är relativt få och att de flesta enbart besöker biblioteket när det anordnas träffar genom skolan. Han påpekar att antal elever som besöker biblioteket antagligen skulle öka om det fanns ett bibliotek på skolan eftersom det då blir mer lättillgängligt och det gäller också de betydelsefulla spontana besöken med positiva möten mellan elever, lärare och bibliotekarie. På Regnskolan arbetar man enligt rektor aktivt med att främja litteraturen för att samtliga elever ska upptäcka litteratur som den finner intressant och tilltalande. För detta arbete upplever Regn att skolans litteraturförråd är tillräckligt, men att för att fungera fullt ut måste utökas ytterligare. I dagsläget kan han emellertid inte se något behov av biblioteksverksamhet och heller ingen efterfrågan från lärarnas sida. Dock upplever han att det finns en önskan om att bygga upp litteraturförrådet med fler titlar och ”det vill vi väl allihopa, att vi har lite större förråd på böcker här efterhand vi bygger upp det här, men inte att de efterfrågar att det skulle finnas ett bibliotek här” (intervju Regnskolan 090317). Om de ekonomiska aspekterna inte spelade in skulle han trots allt önska att skolan kunde ha ett bibliotek med en skolbibliotekarie, något som han tror skulle göra stor skillnad i det läsfrämjande arbetet.

Vindskolan

Vindskolans närhet till stadsbiblioteket i kommunen medverkar till att skolan ofta använder sig av dess tjänster men man har, i likhet med studiens övriga skolor, dock ingen kontaktperson på biblioteket från skolledningens sida. Kontakter kan emellertid finnas från lärarnas håll. Även på Vindskolan anser jag att skolan genom ett långsiktigt planerande i samråd mellan lärare och skolledare skulle medverka till en i högre grad fungerande biblioteksservice. På stadsbiblioteket märker man att gymnasieelever på fristående skolor besöker biblioteket i större utsträckning än gymnasieelever från de kommunala skolorna, vilket enligt verksamhetschefen antas bero på att samtliga kommunala gymnasieskolor har välutrustade skolbibliotek och dessa elever behöver alltså inte uppsöka stadsbiblioteket förrän man behöver gå utanför skolbibliotekets bestånd. Vad gäller samarbetet med stadsbiblioteket nyttjar man till största del deras tjänster i svenska, engelska samt de estetiska karaktärsämnena. För karaktärsämnena anser rektor att det finns ett mindre utbud på biblioteket som dock inte täcker skolans behov fullt ut varför det på skolan även finns referenslitteratur som är riktad mot skolans estetiska profil. Min åsikt är att skolbibliotek inte behöver vara likriktade utan varje skola bör ha ett mediebestånd som speglar skolans profil vilket även flertalet professionsinriktade studier instämmer i, exempelvis Hell (2008) och Nilsson (2003), varmed det kan vara en fördel att nischas även ett mindre litteraturbestånd. För elevernas specialarbeten som ofta är inriktade mot karaktärsämnena finns det ändå ofta behov av att vidga litteraturen och använda sig av stadsbibliotekets bestånd. Också klassuppsättningar av de titlar som används i undervisningen framförallt i svenska och engelska finns i skolans bestånd där även möjlighet till mer fria litteraturval finns bland de uppskattningsvis två till tre tusen titlarna. Verken, som inte är katalogiserade, är dock placerade på skilda ställen och några av de mest eftertraktade titlarna förvaras enligt Vind på karaktärlärarnas arbetsrum vilka också är de som har varit drivande i frågan angående inköp av referenslitteratur. I övrigt är det respektive lärare som har hand om titlarna för varje ämne i likhet med de andra skolorna som medverkar i studien.

Rektor berättar att skönlitteraturen är infärgad med anledning av att det ska finnas en koppling till karaktärsämnen bild, formgivning och design även i kärnämnen och att det därmed finns en samverkan mellan karaktärsämnen och kärnämnen, vilket tydligt utskrivs i programmålen. Även här ser jag det som en fördel att också skönlitteraturen är anpassad för den specifika skolans inriktning och behov då det är litteratur som ingår i elevernas program. På skolan arbetar man med litteraturfrämjande främst i svenska och engelska i den utsträckning det framgår i kursplanerna. Vind menar att läsandet av böcker har minskat men att skolan inte arbetar aktivt med att inspirera eleverna att läsa trots att ämnet varit upp på diskussion tillsammans med aktuella lärare. Fördelarna med skolbiblioteksverksamhet på skolan skulle enligt rektor vara att personal och elever kunde få hjälp och inspiration dels med läsfrämjande, men även med informationssökning. Inköp av litteratur är egentligen något som inte prioriteras framför annat på skolan eftersom det vid sidan av referenslitteratur även är viktigt med referensmaterial för karaktärsämnen. Det måste enligt Vind finnas en balans mellan komponenterna som en följd av att eleverna behöver komma vidare även i sitt hantverk vilket litteraturen kan vara en stor hjälp till. Detta är enligt mig också en bekräftelse på att man på skolan integrerar litteratur i karaktärsämnen i det syftet att den ska inspirera eleverna inom deras inriktningar.

Skolan har inte slutit något avtal med stadsbiblioteket men enligt Vind ställer stadsbibliotekets personal upp med service till skolan, vilket enligt honom beror på att skolan har ett relativt litet elevantal. Han upplever inte heller att eleverna är missnöjda med servicen på stadsbiblioteket vilket han tolkar som att bibliotekets resurser är tillräckliga. Dock tillägger han att personalen på biblioteket antagligen önskar att de kunde arbeta mer mot de fristående skolorna än vad de kan idag genom att exempelvis besöka skolorna och hålla i undervisning samt informera om böcker och "kan till och med läsa lite små avsnitt ur olika böcker [som] kan [...] skapa ett intresse för att faktiskt läsa dessa" (intervju Vindskolan 090318). Vidare tror han dock att en sådan modell skulle föreligga att biblioteket skulle önska ekonomisk ersättning från skolans sida. Från stadsbibliotekets sida har ett avtal för några år sedan arbetats fram och föreslagits för några av de fristående skolorna. Avtalet utgick från att man på stadsbiblioteket skulle avsätta resurser i form av personal som speciellt inriktades på friskolornas behov mot att skolorna betalade en summa per elev. Biblioteket skulle då kunna genomföra biblioteksgenomgångar och ha undervisning i informationssökning, något som skolorna vid den här tidpunkten inte var intresserade av vilket resulterade i att biblioteket nu tar emot dem i mån av tid. Jag är av åsikten att skolorna i möjligaste mån bör ta vara på den resurs som stadsbiblioteket är eftersom de i dagsläget inte har egna skolbibliotek. Ett utökat samarbete med biblioteket bör resultera i att eleverna i möjligaste mån får tillgång till biblioteksservice. Rektor på Vindskolan upplever att stadsbiblioteket har de resurser som skolan kräver i form av litteratur främst inom den historiska delen av karaktärlitteraturen, därför har skolan avhållit sig från att köpa in titlar inom området. Vindskolan satsar istället på inköp av litteratur angående nischer inom design och formgivning då det är ett händelserikt ämnesområde. "Det har kommit otroligt mycket nytt material och där försöker vi liksom se till att vi har på fötterna. Det är ju viktigt för att eleverna ska utvecklas" (intervju Vindskolan 090318) menar Vind som även påpekar att ämneskompetensen för karaktärsämnen framstår som djupare hos skolans lärare än hos bibliotekarierna på stadsbiblioteket vilka han i större utsträckning uppfattar som generalister. Genom samverkan med stadsbiblioteket anser jag att eleverna kan ta del av både spets- och breddkompetens och det är viktigt att dessa tillfällen görs möjliga för eleverna genom fortsatt samarbete. Vind uppfattar det som att

många av eleverna använder stadsbiblioteket både under skoltid och på fritiden samt att de ofta använder bibliotekets lokaler för att studera. Han upplever framförallt att biblioteket används

av de eleverna som, som kanske inte är ifrån Växjö, de hittar gärna till [stadsbiblioteket]. Och där tror jag att det är caféet där borta som drar en hel del också. Jag vet ju att de bokar arbetsplatser och sätter sig, sitter och pluggar där borta helt enkelt. (intervju Vindskolan 090318)

Han menar dock att för datorstödd undervisning finns bra underlag på skolan i och med en god datortillgång samt digital tillgång till Nationalencyklopedin. Dock anser jag det vara av betydelse att de skolor som saknar skolbiblioteksverksamhet ändå tar del av den djupare kompetens inom webb-baserade sökningar som finns på biblioteket.

För samtliga skolor gäller att man minst en gång per läsår kontaktar stadsbiblioteket för en genomgång. Delade meningar råder från skolornas respektive stadsbibliotekets håll angående i hur stor utsträckning skolorna efter detta tillfälle besöker stadsbiblioteket inom ramen för organiserade träffar. De medverkande skolorna har alla ett bestånd av litteratur och andra medier på skolan som används i undervisningen men i den mån eleverna har behov av större urval används stadsbibliotekets bestånd där man menar att dessa elever är lika prioriterade som andra besökare och att man vid besök av större elevgrupper försöker hjälpa alla i samma omfattning.

5.1.3 Undervisning i informationssökning

Molnskolan

Rektorn uppger att på Molnskolan arbetar man med undervisning i informationssökning i tre olika ämnen vilka är svenska, historia och datakunskap. Inom datakunskapen har dock undervisningen minskat eftersom ämnet inte längre är utlagt som en obligatorisk kurs. Det har medfört att man numera endast arbetar med exempelvis källkritik i svenska och historia. Det är i stor utsträckning lärarna som bestämmer hur man ska gå tillväga med undervisningen men för några år sedan fastställde lärarna i samverkan med rektorerna hur man skulle arbeta med informationssökning. Moln menar dock att han som rektor inte har någon exakt insyn i detta upplägg, vilket enligt min åsikt vore önskvärt för att befästa skolledarens roll som nyckelperson för en uppbyggnad av en fungerande skolbiblioteksservice i vilken informationssökning ingår. I stort går undervisningen ut på att man börjar under första terminen i år ett och att informationssökning ingår under alla tre åren trots att uppföljningen kan se ut på skilda sätt. Undervisningen i informationssökning är som en följd av att varje elev vid skolstart tilldelas en dator mycket inriktad på informationssökning och källkritik på webben men Moln säger att informationssökning via tryckt litteratur även bör ingå och hänvisar här till styrdokumentet i vilka han anser att detta ska regleras.

Rektorn anser att möjligheterna med informationssökning är oändliga och att man kan uppnå stora positiva effekter i det fall informationssökningen hanteras korrekt av lärare och elever. Detta ställer dock betydande krav på både elever och lärare och

det handlar mycket om hur pedagogerna presenterar vad är det vi ska göra och hur gör vi arbeten. Så ofta handlar det ju om att pedagogen kanske är dålig på att beskriva vad är kopierat och citerat och vad är vitsen med det här. Så men vi ser ju att ungdomarna söker och ibland söker man rätt och ibland söker man fel. (intervju Molnskolan 090227)

Det här är ett av de problem som Moln uppger finns med informationssökning och framhåller även vikten av kommunikation mellan lärare och elever. Han menar att lärarna ibland har svårigheter med att nå fram med sitt budskap vilket han ser som ett problem då grunden till informationssökning och källkritik ska läggas på gymnasiet som en förberedelse inför kommande högskolestudier. Diskussioner förs dock kontinuerligt mellan språk- och samhällskunskapslärarna angående hur de ska arbeta med frågan angående att kopiera andras texter, något som Moln anser blir påtagligt vid de tillfällen när eleven har kopierat en text som inte tillhör ämnesområdet. När eleverna slutar på skolan ska de dock vara väl insatta i hur man skriver ett paper eller rapport. Han menar att eleverna under första året är mer benägna att kopiera andras texter men att de utvecklas under tiden på skolan. Jag anser att kontakterna med stadsbiblioteket är centrala vid den här typen av problematik eftersom undervisning i samverkan mellan lärare och bibliotekarie kan ge eleverna möjligheter till en kompetent och genomtänkt handledning i informationssökning där lärarens och bibliotekariens kunskaper kompletterar varandra. Informanten säger att informationssökning via webben inte är viktigare för Molnskolas elever än för elever vid andra gymnasieskolor även om eleverna på Molnskolan har tillgång till egna datorer. Han menar att en stor del elever, både på Molnskolan och på andra skolor, kommer att arbeta med datorer i framtiden och att det är lika viktigt för alla att det ingår i utbildningen. Däremot anser han att Molnskolas elever har en stor fördel vad gäller att de har tillgång till egna datorer. Moln ser inte att det efterfrågas ett behov av ytterligare kompetens inom informationssökning och tror att det kan bero på att skolan har många unga lärare som han menar har växt upp med informationssökning och därför besitter större kunskap inom ämnet. Han är därutöver av åsikten att lärarna inte ser kompetens inom informationssökning som ett prioriterat område men att de vid en direkt förfrågan skulle svara att det är ett viktigt kunskapsområde.

Regnskolan

På Regnskolan arbetar man med informationssökning i datakunskap där elever på alla program minst genomgår en grundkurs samt att informationssökning ingår i samtliga yrkesområden och därmed i varje program. För skolans åttio elever, varav endast hälften är på skolan samtidigt till följd av den arbetsplatsförlagda utbildningen, finns tolv tillgängliga datorer. Skolan arbetar aktivt med källkritik och rektor menar att det är bland det viktigaste i elevernas utbildning och att sålla bland information är också svårt för många elever på grund av den stora informationsmängden. Regn är dock av åsikten att det finns oerhörda möjligheter med informationssökning för både elever och lärare om man hanterar det rätt och har kunskap inom ämnet, vilket han överlag anser finns bland skolans lärare. Han tycker att det är en fördel att kunna arbeta med informationssökning i flera ämnen såsom svenska, engelska och samhällskunskap och framhåller att det ingår i alla kärnämnen.

Vindskolan

När eleverna börjar på Vindskolan genomgår de ett undervisningstillfälle på stadsbiblioteket i syfte att de ska lära sig att söka på egen hand i större utsträckning vilket enligt bibliotekets verksamhetschef inte inkluderar mer än en kort översikt av bibliotekskatalogen samt hemsidan. En genomgång av olika referenskällor görs endast i det fall eleven återvänder med mer specifika frågor. Dessutom arbetas på skolan på olika sätt med informationssökning i samtliga kurser under alla tre gymnasieåren

beroende på hur långt eleverna har kommit i respektive kurs. Vind uppskattar dock ofta elevernas förmåga till informationssökning via webben som större än lärarnas och han menar att det som behövs är undervisning i källkritik då det idag finns så mycket information som kan vara missvisande och icke tillförlitlig. Arbetet med källkritik sker främst i svenska och historia och ses av rektor som det viktigaste området inom informationssökning. För informationssökning via skolans datorer används Nationalencyklopedins digitala upplaga till stor del och vad gäller tryckt material används skolans bestånd av referenslitteratur inom karaktärsämnena samt till viss del stadsbibliotekets medier i syfte att söka information inom ämnen som inte finns representerade i skolans mediebestånd. Rektor upplever att kompetensen inom informationssökning finns bland skolans lärare vad gäller den digitala delen men att man för den delen som går ut på informationssökning i tryckt material använder sig mycket av stadsbibliotekets tjänster. Man har dock bland lärarna inte diskuterat om man på skolan skulle vara i behov av större kompetens inom informationssökning. Ett avtal med stadsbibliotekets organisation skulle enligt mig vara en hjälp i detta arbete. Genom samarbete skulle skolan få tillgång till informationskompetens inom specifika delar av informationssökningen som medför att eleverna får en bredare kunskapsgrund inom ämnet.

Samtliga verksamhetsansvariga uppger att de anser informationssökning och i synnerhet källkritik som något av det viktigaste i elevernas utbildning. Informationssökning ingår i alla program på de medverkande fristående skolorna och skollärdarna menar också att det ingår i genomgången som eleverna genomgår på stadsbiblioteket vilket verksamhetschefen på biblioteket endast anser vara en kort visning av bibliotekskatalogen samt webbsidan.

5.1.4 Finansiering av skolbiblioteksservice

Molnskolan

Fristående skolor finansieras idag till stor del genom den skolpeng som följer eleven oavsett vilken kommun eleven kommer från och i vilken kommun som eleven studerar. I dagsläget görs enligt Molnskolans rektor ett avdrag i skolpengen för de fristående skolor som inte har någon skolbiblioteksverksamhet, vilket enligt honom gör det svårt för friskolorna att kunna bygga upp ett fungerande litteraturbestånd. En diskussion förs med kommunen angående skolpengen. Enligt stadsbibliotekets verksamhetschef har gymnasienämnden fattat ett beslut angående att man ska markera ekonomiskt för de friskolor som inte satsar på skolbibliotek genom att minska friskolornas anslag. Verksamhetschefen menar att de ”hoppas [...] att det blir liksom en tydlig indikation att man måste göra någonting åt det här, man måste ta en del av sina pengar och satsa på det här” (intervju stadsbiblioteket 090331). Svårigheten för friskolorna blir här att ha möjlighet att bygga upp en skolbiblioteksverksamhet utan det ekonomiska stöd som skolpengen ger. I ett senare skede kommer dock en prioritering av skolbiblioteksverksamheten att ge positiva effekter samtidigt som en satsning på bibliotek återger rätten till en fullgod skolpeng från kommunens sida. Över hela landet diskuteras enligt Moln det faktum att de fristående skolorna vill ha insyn i kommunernas uträkning av skolpengen för att kunna avgöra om de tilldelas tillräckligt stor andel, huruvida kommunerna får göra avdrag i skolpengen och hur en reglering av den kommunala budgeten påverkar de fristående skolorna. Avdragen i skolpengen görs enligt kommunerna på grund av att den kommunala skolan hävdar att de enligt lag har

vissa åtaganden medan de fristående skolorna inte är skyldiga att tillhandahålla samma service till sina elever. Moln menar vidare att även de fristående skolorna har en skyldighet att följa de lagar och förordningar som finns och att de inte strävar efter att undvika dessa, vilket i och med avsaknaden av skolbiblioteksverksamhet reglerad i bibliotekslagen samt elevernas tillgång till bibliotek i läroplanen kan ifrågasättas. I det fall att kommunen anser det skäligt att fortsätta göra avdrag från skolpengen på grund av att de fristående skolorna inte har skolbibliotek är Moln av åsikten att det skulle vara ett mer ändamålsenligt system att friskolorna istället kan ansöka om bidrag för skolbiblioteksverksamhet. I dagsläget har Moln skolan dock inte sökt något bidrag för skolbiblioteksverksamhet men i och med det här avdraget för skolbibliotek håller han möjligheten öppen för att de ska söka bidrag i framtiden.

Budgeten för inköp av medier är god på skolan anser rektorn och säger att de aldrig har så kallat köpstopp, vilket är vanligt på de kommunala skolorna. Moln tror dessutom att de har en högre budget än vad den kommunala skolan har, vilket i kontrast till skolbiblioteksavdraget i skolpengen borde ge de fristående skolorna en bra förutsättning för att bygga upp ett litteraturbestånd och i framtiden även ett skolbibliotek.

Regnskolan

Rektor på Regnskolan anser att kommunen inte har rätt att göra ett avdrag i skolpengen för de fristående skolor som inte har skolbiblioteksverksamhet eftersom friskolorna har samma skyldigheter som den kommunala skolan vad gäller att följa läroplanen och nationella kursplaner. Han menar att alla skolor, även de fristående, har kostnader för inköp av medier även om skolan inte har ett skolbibliotek och därför ska skolpengen vara lika för samtliga skolor. Regnskolan har inte heller de ansökt om något bidrag för skolbiblioteksverksamhet.

Vindskolan

Även för Vindskolan görs ett avdrag i elevernas skolpeng eftersom skolan inte har skolbiblioteksverksamhet. Rektor menar att han hoppas att de pengar som inte tillfaller eleverna på skolan istället tillfaller stadsbiblioteket så att de kan utveckla verksamheten mot de fristående skolorna vilket enligt stadsbibliotekets verksamhetschef inte sker eftersom dessa pengar tillhör gymnasienämndens budget. Däremot ingår det i bibliotekets uppdrag att arbeta mot de fristående skolorna, dock endast i samma utsträckning som man arbetar mot bibliotekets övriga användare. Dock säger Vind att det antagligen inte kommer att kunna byggas upp ett eget skolbibliotek på skolan eftersom den har ett för litet elevantal och att han anser att det skulle vara att lägga resurserna på icke nödvändiga aspekter. Istället borde alla resurser samlas och tillfalla stadsbiblioteket för att de ska kunna utveckla arbetet mot friskolorna. Inga planer finns på att sluta ett avtal med stadsbiblioteket och rektor säger att det inte heller kommer att ske i framtiden om det är så att ett avtal är förbundet med en kostnad, vilken skolan i så fall önskar ersättning för vilket gör att ”det är egentligen bara ett bollande med pengar” (intervju Vindskolan 090318). Min åsikt är dock att de positiva följderna av ett samverkansavtal är övervägande och väl värt för skolan att satsa ekonomiska resurser på. Vidare anser Vind att om skolan inte får något ekonomiskt bidrag för biblioteksverksamhet inom ramen för skolpengen ska de inte heller vara tvungade att betala för biblioteksservicen på stadsbiblioteket. Enligt Vind har friskolor ofta varit fråntagna möjligheten att söka bidrag för exempelvis biblioteksverksamhet, vilket ofta istället tillfaller den kommunala verksamheten. Om det i större utsträckning fanns

bidrag att söka för fristående skolor angående biblioteksverksamhet skulle skolan enligt hans utsago söka dessa bidrag.

Varje år finns på skolan en inköpsbudget för litteratur och andra medier och för att komma fram till vad som ska prioriteras förs en diskussion mellan lärare och skolledning angående kompletterings- och inköpsbehov. Rektor önskar att inköpen ska tillgodose samtliga tre årskurser och varje år diskuteras vad som är viktigast och man kan köpa in för att förbättra utbildningen för eleverna utöver det som prioriteras i undervisnings syfte.

På de fristående skolor som medverkat i studien finns en avsatt budget för inköp av både skön- och referenslitteratur. För de friskolor som inte har skolbiblioteksverksamhet görs idag ett avdrag i den skolpeng som till stor del finansierar skolornas verksamhet vilket är föremål för en diskussion mellan friskolorna och kommunen. Stadsbibliotekets verksamhetschef ställer sig förhoppningsfull till att detta ska bidra till att friskolorna genom ekonomiska påtryckningar satsar mer på skolbiblioteksverksamhet.

5.1.5. Skolbiblioteksservice i framtiden

Molnskolan

På Molnskolan förs enligt rektor inga diskussioner om att bygga ut det befintliga litteraturförrådet till ett mer välutrustat skolbibliotek med utbildad bibliotekarie utan man planerar endast att bygga upp ett fungerande förråd av litteratur som kan användas i undervisningen, vilket är beklagligt eftersom skolan har goda förutsättningar för att bygga upp en skolbiblioteksverksamhet med avseende på deras satsning på elevdatorer och litteraturbestånd. Språklärarna på skolan har önskemål om att köpa in mer litteratur och dessutom klassuppsättningar. Lärarna anser också att det är mer lättillgängligt att ha tillgång till litteraturen på skolan än att besöka stadsbiblioteket.

Det finns inget inskrivet någonstans men eftersom vi har diskussion med våra språklärare så självklart får vi alltid en lista på vad som behövs köpas in varje år, så [...] ingen diskussion förs men [...] vi godkänner ju det mesta som de vill köpa in. Det är sällan vi säger nej till det. (intervju Molnskolan 090227)

Från skolledningens håll finns det enligt informanten i nuläget inga planer på att utveckla samarbetet med stadsbiblioteket eller samarbeta med någon annan skola angående skolbiblioteksservice.

Regnskolan

Inte heller Regnskolans rektor tror inte att de kommer att utveckla sitt litteraturförråd till ett skolbibliotek i framtiden men däremot säger han att de kontinuerligt kommer att utöka antalet titlar att välja mellan. Man har på Regnskolan inga planer på att utveckla ett samarbete med andra skolor runt biblioteksservice eftersom man ser det naturligt att vända sig till stadsbiblioteket. Likväl finns inga planer på att bredda samarbetet med stadsbiblioteket eftersom de är en ganska ny skola och enligt rektor fortfarande känner sig fram angående hur mycket man ska använda bibliotekets tjänster och vad som ger eleverna mest. Då skolan är av praktisk karaktär anser jag att man i samråd med stadsbibliotekets organisation bör finna en lösning för att eleverna ska få en bra lösning som de kan använda i sina studier i såväl praktiska som teoretiska ämnen. Han menar att de alltid är välkomna att använda bibliotekets tjänster i större utsträckning om de skulle

vilja. Från stadsbibliotekets sida menar man att det vid en revidering av biblioteksplanen skulle vara en fördel att även föra in arbetet med de fristående skolorna i denna. Problematiken i dagsläget är avsaknaden på styrande dokument och det faktum att det enligt bibliotekslagen på skolor ska finnas "lämpligt fördelade" bibliotek (Bibliotekslagen, § 5) vilket gör att "man [kan] säga att det finns i huset jämte" (intervju stadsbiblioteket 090331).

Vindskolan

Generellt har på skolan inga planer tagits upp om att samarbeta ytterligare med stadsbiblioteket, t.ex. att personalen kommer till skolan och håller i bokprat och undervisning i informationssökning men Vind är av åsikten att dessa aktiviteter skulle kunna stimulera till läsning bland eleverna. Angående att ett förslag på att lyfta in skolbibliotek i skollagen är under behandling hos politikerna anser han att han

kan ju se finessen med det definitivt, sedan är det ju frågan då, kommer man att sätta någon slags nivå på utefter hur stor skola ska vara eller ska det finnas ett lika stort bibliotek på varje skola så gott som? [...] [J]ag skulle se positivt till egentligen att vi hade ett bibliotek men återigen, det är en ekonomisk fråga så naturligtvis [...] får vi pengar så ska vi naturligtvis se till och bygga upp det på ett eller annat sätt. [...] [V]i kommer ju aldrig till att kunna ha ett så pass omfattande så att vi kan tillgodose alla de behoven som vi faktiskt skulle behöva göra och därför tycker jag att det är bättre att lägga resurserna på ett ställe och i vårt fall hamnar det i så fall på biblioteket där borta. Lägga resurserna där och att vi kan använda det istället. Det är, det gynnar ju både oss och biblioteket egentligen. (intervju Vindskolan 090318)

Jag är av åsikten att det eventuella införandet av skolbibliotek i nationella styrande dokument görs för att i första hand gynna elevernas utbildning och läranderesultat och detta borde även verksamhetsansvariga på skolor utan skolbibliotek se som en förutsättning för en fullgod utbildning. Däremot kan det vara av betydelse att en mindre skola kan vara i behov av att mindre eller mer anpassat mediebestånd än en större skola som kan inneha ett bredare bestånd. Antal timmar som skolbiblioteket är bemannat av utbildad bibliotekarie bör även det kunna skifta mellan skolorna beroende på hur behovet ser ut. Vikten bör läggas på att varje elev ska få tillgång till skolbibliotekstjänster på den egna skolan i större eller mindre omfattning. Stadsbiblioteket ser negativa konsekvenser i att de fristående skolorna inte önskar sluta ett avtal och samarbeta i större utsträckning eftersom biblioteksservice är en viktig aspekt i elevernas utbildning. En förhoppning finns från deras sida att friskolorna

kanske också blir mer intresserade om gymnasienämndens förvaltning stramar åt det här och trycker på lite att man måste ha en slags biblioteksservice eller [att] skolbibliotek bör finnas på något sätt för då kan det ju vara ett smidigt sätt och säga att vi köper tjänsten av stadsbiblioteket. (intervju stadsbiblioteket 090331)

Vind anser vidare att skolan även i fortsättningen kommer att behöva köpa in referenslitteratur och klassuppsättningar men de djupare sökmöjligheterna och undervisningen tycker han att stadsbiblioteket ska ansvara för. Han menar att han förstår problematiken som föregår den eventuella lagstiftningen runt skolbibliotek angående att det ska vara lika för alla elever oavsett vilken skola man väljer men att det i praktiken aldrig kommer att kunna uppstå en helt likvärdig situation och därför är det bättre att satsa resurserna på stadsbiblioteket eftersom det där finns en bred och djup kunskap som skolan istället kan ta del av.

Ingen av friskolorna i undersökningen önskar i dagsläget utveckla samarbetet med stadsbiblioteket men uppger att de är intresserade av att bygga upp de egna litteraturförråden, vilket också är vad som efterfrågas av skolornas lärare enligt de verksamhetsansvariga. Från stadsbibliotekets sida menar man att det skulle vara en fördel att arbetet mot de fristående skolorna fanns reglerat i biblioteksplanen och man är av förhoppningen att de ekonomiska påtryckningar, d.v.s. det avdrag i skolpengen som gymnasienämnden beslutat om, ska få som konsekvens att friskolorna inser värdet av att tillgängliggöra bibliotekstjänster för eleverna inom ramarna för skolans organiserade besök.

6 Analys

I följande avsnitt kommer de från informantintervjuerna framkomna resultaten angående de fristående skolornas biblioteksservice och undervisning i informationssökning att relateras till ovannämnda teoretiska utgångspunkter. Analysen har strukturerats utifrån två olika huvudfrågor vilka har framkommit av studiens viktigaste punkter utifrån resultaten av informantintervjuerna;

- vikten av skolbiblioteksservice samt
- problematiken vid bristande skolbiblioteksservice

Dessa teman kan relateras till såväl David V. Loertschers skolbiblioteksprogram (Loertscher 2000) samt Louise Limbergs förhållningssätt angående tre nivåer av pedagogisk forskning (Limberg 1998). Inom dessa teman kommer frågeställningarna att användas för att kategorisera analysresultatet genom att kategorier med bas i frågeställningarna har bildats. Frågeställningarna i den här studien har varit:

- Vilka riktlinjer finns för och hur skiljer sig förutsättningarna för skol- och biblioteksverksamhet för de fristående gymnasieskolorna gentemot de kommunala gymnasieskolorna?
- Viken lösning finns på de fristående gymnasieskolorna för att elever och lärare ska få sitt biblioteksbehov tillgodosett beträffande organisering och finansiering?
- Hur ser de fristående gymnasieskolornas verksamhetsansvariga på problem och möjligheter med skolbiblioteksservice och undervisning i informationssökning?
- I vilken mån motsvarar de fristående gymnasieskolornas biblioteksservice och undervisning i informationssökning de krav som enligt politiska och institutionella villkor ställs på dessa verksamheter?

6.1 Riktlinjer och förutsättningar för skolbiblioteksverksamhet – motsvarar verksamheten styrdokumentens krav?

De fristående gymnasieskolorna regleras av samma styrdokument som de kommunala gymnasieskolorna, vilket innebär att även de följer Skollagen, Gymnasieförordningen samt Läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf 94. Dessutom finns för fristående skolor en Friskoleförordning vilken upptar särskilda bestämmelser och reglering runt fristående skolor (se kapitel 2.3.1 och 2.4). För att reglera tillgången på skolbibliotek för landets skolelever finns skolbiblioteksverksamhet upptaget i bibliotekslagen där det dock inte anges hur skolbiblioteken ska vara utformade eller att varje skola bör ha tillgång till ett skolbibliotek utan endast att skolbiblioteken ska vara ”lämpligt fördelade” (Bibliotekslagen, § 5) vilket kan tolkas som att det för de fristående skolorna är tillräckligt att vid behov använda ett närbeläget folkbibliotek. Samarbete med ett stadsbibliotek kan ha stora fördelar för en skola men kan i fråga om pedagogiska resurser aldrig ersätta elevernas kontakt med ett skolbibliotek. Det kan dock för de fristående skolorna vara en fördel att organisera samarbetet i högre utsträckning med stadsbiblioteket, exempelvis genom avtal och liknande, vilket även stadsbibliotekets verksamhetschef beskriver som en lämplig samarbetsform. Då samarbetet dessutom är reglerat i ett dokument kan därmed även stadsbiblioteket ses också som skolans bibliotek varför biblioteket då kommer att ha ett ansvar för att skolans elever tillgodoses

med biblioteksservice. Detta avtal finns inte i nuläget men skulle enligt verksamhetschefen vara önskvärt från stadsbibliotekets sida eftersom biblioteket då skulle kunna ge en mer genomtänkt och lämplig service till eleverna samt att man från bibliotekets sida skulle kunna avsätta personella resurser för att genomföra t.ex. undervisning i informationssökning och litteraturfrämjande åtgärder. Mot de kommunala skolorna arbetar man efter detta upplägg och kan då därutöver också köpa in riktade medier anpassade för elevernas studiebehov.

Från friskolornas sida har man ändå inte visat intresse för att sluta den här typen av avtal på grund av att man anser att det är tillräckligt med den service elever och lärare redan idag får på stadsbiblioteket. Dessa beslut från skolledningens sida kan kopplas till Louise Limbergs utgångspunkt angående de tre nivåerna av pedagogisk forskning där den översta nivån benämnd organisation påverkar biblioteksverksamheten, vilket i sin tur vidare leder till att undervisningsnivån inkluderande lärare påverkas för att slutligen påverka eleverna och deras läranderesultat (Limberg 1998:91). Man kan enligt Limberg se ett samband mellan de pedagogiska aspekterna, vilket på den organisatoriska nivån är skolledaren, och aspekter inom biblioteks- och informationsvetenskapsområdet (ibid.). Det sistnämnda kan med stöd av Limbergs teori bl.a. sammankopplas med målen för biblioteksverksamheten på skolan. I samtliga skolors arbetsplaner ingår dock inga bestämmelser för hur skolan ska arbeta med biblioteksservice varmed inga mål och visioner finns för detta.

David V. Loertscher framhåller i taxonomin innehållande skolbibliotekariens perspektiv att skolan genom ett samarbete mellan skolledning, lärare och bibliotekarie bör utarbeta en arbetsplan för skolans biblioteksverksamhet där de tre grundläggande komponenterna för Loertschers skolbiblioteksprogram; mediebestånd, service samt samarbetsområden, bör ingå (Loertscher 2000, s. 17ff). I arbetsplanen bör även ingå planeringstid för bibliotekarie och lärare tillsammans för att kunna samverka i den pedagogiska undervisningen. Ett avtal med stadsbiblioteket vilket reglerade samarbetet och avsättningen av ekonomiska och personella resurser samt möjliggjorde en i vissa delar gemensam planering för de fristående skolornas lärare i samverkan med stadsbibliotekets personal skulle göra att eleverna i möjligaste mån fick tillgång till fullgod biblioteksservice. I rollen som forskare ser jag utarbetandet av en arbetsplan alternativt sammanställande av mål för skolans biblioteksservice som en nödvändighet för att utforma en ändamålsenlig service för eleverna. Bristen finns dock även hos folkbibliotekets organisation där man inte heller har någon form av dokument för hur man ska arbeta med fristående skolor. Kommunen har författat en biblioteksplan, i vilken emellertid de fristående skolorna inte finns upptagna utan endast de kommunala. Verksamhetschefen säger dock att detta är något de vill framföra tydligare och förbättra vid en revidering av biblioteksplanen.

Enligt läroplanen, vilken alla gymnasieskolor lyder under oavsett huvudman, ska eleverna ha tillgång till hjälpmedel såsom datorer och bibliotek (Lpf 94 1994). På dessa fristående gymnasieskolor finns en god tillgång på datorer. På en av skolorna får varje elev en egen dator vid skolstart i första året, vilket borde förhöja behovet av handledning i informationssökning via webben, och för en av de andra skolorna gäller tre till fyra elever per dator. Verksamhetsansvariga bedömer datortillgången på de återstående skolorna som tillräcklig då hans åsikt är att eleverna oftast har tillgång till en dator när de behöver, utom i de fall då datasalen är bokad för lektionsundervisning. Sammanfattningsvis bör eleverna därmed få en bättre tillgång till biblioteksservice i

enlighet med läroplanen medan konklusionen är att datortillgången är tillräcklig på alla studiens skolor och är i enlighet med rådande styrdokument.

6.2 Lösning för att tillgodose biblioteksbehov

Loertschers skolbiblioteksprogram som presenteras i boken *Taxonomies of the School Library Media Program* (2000) utgår ifrån att det ska finnas anpassade medier för elever och lärare, skolbibliotekarien ska fungera som en länk mellan elever, lärare och tekniken samt att skolbiblioteket tillsammans med skolans övriga arbete ska präglas av samarbete. Eftersom de fristående skolor som medverkat i studien inte har tillgång till någon skolbibliotekarie kommer istället folkbibliotekariernas roll på stadsbiblioteket att analyseras. Vad gäller mediebeståndet uppger samtliga skolor att de på skolan har ett mindre bestånd av litteratur och även andra medier som står till elever och lärares förfogande, dock är beståndet inte katalogiserat. På en av skolorna anger informanten att elever också kan låna med litteratur hem för studier och fritidsläsning medan det på de andra skolorna mer verkar handla om ett bestånd av referenslitteratur. Det mediebestånd som kommer att analyseras inom studien är därmed skolornas eget bestånd och inte det bestånd som eleverna har tillgång till på stadsbiblioteket. Då skolorna inte innehar något skolbibliotek kommer istället biblioteksservicen i den mån den finns att analyseras samt undervisningen i informationssökning vilken i den här studien även innefattar källkritik, upphovsrätt samt litteratursökning.

Loertschers taxonomi utifrån skolbibliotekariens perspektiv utgår ifrån graden av samarbete som sker mellan lärare och bibliotekarie samt hur mycket bibliotekarien inverkar på skolans pedagogiska arbete (2000, s. 17ff). Skolorna i studien är skolor utan skolbiblioteksverksamhet och anställd skolbibliotekarie varför ett samverkansarbete istället borde ske mellan stadsbibliotekets bibliotekarier och skolornas lärare för att gynna eleverna. Med skolledningens inflytande bör även stadsbibliotekets personal kunna påverka skolans undervisning på ett sätt som kommer eleverna till godo. I taxonomin utifrån skolbibliotekariens perspektiv ökar samverkansgraden alltmer i takt med att taxonomins nivå höjs. Loertscher menar dock att alla taxonomins nivåer ska finnas representerade i ett välfungerande skolbiblioteksprogram men att ingen heller får utelämnas eftersom balansen i de viktiga grundstenarna då förändras och skapar negativa förändringar hos de övriga grundstenarna. För studiens skolor visas att de två grundstenarna som innebär service till lärare och elever samt samarbete har påverkats genom att skolorna inte har någon biblioteksverksamhet och därmed heller ingen skolbibliotekarie som kan ge service samt samverka med skolans lärare (Nilsson 1998, s. 31). Den tredje grundstenen är mediebeståndet som enligt Loertschers skolbiblioteksprogram ska innehålla medier som är anpassade till skolans utbildningsområden. Denna grundsten finns förverkligad på studiens skolor men har inte karaktären av att skolbibliotek då beståndet varken finns katalogiserat eller placerat på en samlad yta utan förvaras på spridda ställen inom skolans lokaler. Skolornas mindre samarbete med stadsbiblioteket är enligt Loertscher otillräckligt för att tillgodose elevernas biblioteksbehov varmed det krävs en egen skolbiblioteksverksamhet. Loertscher upptar inte avtal med folkbibliotek som en möjlig åtgärd varför jag ser detta som en tillfällig lösning som kan förbättra bibliotekssituationen för eleverna under en begränsad tidsperiod. De tre grundstenarna påverkar enligt Loertscher även elevernas läranderesultat varför också elevernas

kunskapsnivå i studiens skolor kan beröras negativt som en följd av avsaknaden av skolbibliotek (Loertscher 2000, s. 11ff).

Den lösning som finns för skolbiblioteksservice på de i studien medverkande skolorna är att de genom dels ett bestånd av medier på skolan, dels ett samarbete med stadsbiblioteket samt undervisning inom informationssökning mestadels inom ramen för de nationella kursplanerna anser att de tillgodoser elevernas biblioteksbehov. I övrigt är det elevernas egna behov som styr bibliotekstillgången, d.v.s. eleverna besöker stadsbiblioteket när de själva anser att de är i behov av det för studiesyfte. Enligt Loertschers skolbibliotekarietaxonomi (nivå 4) bör elever dagligen ha tillgång till ett skolbibliotek där spontana möten mellan såväl elever som mellan elever och bibliotekarie sker (Loertscher 2000, s. 19). De positiva effekterna för denna oförmedlade service blir att eleverna upptäcker fler och fler fördelar med skolbiblioteket samt att de även i framtiden fortsätter att göra besök i skolbiblioteket. Eleverna på de fristående skolorna går alltså miste om denna möjlighet varför det även kan komma att få negativa konsekvenser för deras framtida biblioteksanvändning.

Eftersom det på ingen av dessa fristående skolor finns någon anställd skolbibliotekarie eller någon lärare som har funktionen av en lärarbibliotekarie med viss procentuell andel av sin tjänst förlagd till skolbiblioteket har jag gjort valet att istället analysera stadsbibliotekets personals arbete med friskolornas elever. Dock får bibliotekarierna inte den tid eller de resurser som skulle kunna avsättas för att arbeta med detta som en följd av att de fristående skolorna inte visar intresse för att förstärka samarbetet. Det gör att analysen av bibliotekariernas arbete hade haft ett annat utseende i det fall de hade kunnat arbeta med skolorna fullt ut. Enligt Loertschers taxonomi för skolbibliotekarien arbetar bibliotekarien utåtriktat för att skapa en medvetenhet om bibliotekets tjänster på nivå sju (ibid., s. 20f). Bibliotekarien visar även på de positiva effekter som utkommer genom användning av bibliotekets tjänster gentemot elever och lärare. I detta fall handlar det däremot till större del om hur bibliotekarien kan påverka skolledningen på respektive skola då det enligt stadsbibliotekets verksamhetschef verkar finnas ett positivt engagemang för bibliotekssamverkan från elever och lärares sida.

De högsta nivåerna utifrån Loertschers skolbibliotekarietaxonomi, vilka också är de nivåer där samarbetet mellan skolans bibliotek och skolans övriga pedagogiska verksamhet är som störst, är också de nivåer där skolbibliotekarien deltar aktivt i planeringen av skolans verksamhet och hans eller hennes kunskap tas tillvara av skolans övriga personal (ibid., s. 21f). Det är på de här nivåerna som skolbiblioteket kan utsägas för att vara en pedagogisk resurs i undervisningen och ett centrum i skolans verksamhet, vilket är viktigt för att bibliotekets tjänster ska kunna medverka till en förbättrad undervisningssituation och i förlängningen ett bättre läranderesultat för eleverna.

Loertscher framhåller skolledaren som en nyckelperson när det gäller att involvera skolbibliotekets i skolans undervisning (jfr kapitel 3). Skolledarens attityd till skolbiblioteksservice kan ofta likställas med deras engagemangsnivå varför det här kan finnas en förklaring till varför de fristående skolorna saknar skolbibliotek. De verksamhetsansvariga skolledarna uppger i informantintervjuerna att de anser att skolans elever och personal inte har behov av ett skolbibliotek utan att stadsbibliotekets tjänster samt det mindre litteraturförråd som finns på skolan är tillräckligt för att täcka behoven. Som tidigare nämnt i denna uppsats kan avsaknaden på engagemang för skolbiblioteksservice ha anledningar som att skolledningen har valt att satsa på andra

områden på skolan eller att det finns bristande ekonomiska förutsättningar. För de skolor som medverkar i studien anges anledningar som att skolledaren inte anser att skolbibliotek är ett prioriterat område eller att de anser att det bör räcka med det litteraturförråd som finns på skolan. En annan anledning har under informantintervjuerna uppgetts vara att den verksamhetsansvarige anser att skolan inte kan bygga upp ett väl fungerande skolbibliotek under kort tid och därför inte kan utföra biblioteksservicen på samma kompetenta vis som stadsbiblioteket. Man önskar istället att de ekonomiska resurser som genom elevernas skolpeng skulle kommit skolan tillgodo i det fall det funnits ett skolbibliotek ska kunna användas av stadsbiblioteket och därmed indirekt komma de fristående skolorna till fördel. Dock kan även detta anses vara en orsak byggd på ett prioriterande av andra områden på skolan samt bristande ekonomiska möjligheter, vilket även kan ses som en följdorsak till en ovillighet att satsa på biblioteket.

Skolledaren bör enligt Loertschers taxonomi vara delaktig i utformandet av biblioteksservicen på skolan och bör fungera som en sammanbindande länk för att skolbiblioteket ska kunna samspela med skolans pedagogiska undervisning (Loertscher 2000, s. 59ff). För att biblioteket ska fungera optimalt krävs att det under skoldagen är öppet för både schemalagda klassbesök och spontana besök från elever och lärare. Skolbiblioteket ska dessutom inrymma tekniska möjligheter att nyttjas i undervisningen. Först då kan man tala om skolbiblioteket som ett pedagogiskt centrum. Enligt vad som framkommit i min studie kan de medverkande friskolorna inte sägas använda biblioteket, vilket i det här fallet innebär stadsbiblioteket eftersom de inte innehar något skolbibliotek, som en resurs i undervisningen utan biblioteket används enligt uppgift vid behov av eleverna. Det är dock eleverna själva som beslutar om när ett behov föreligger, vilket får som följd att vissa elever kan besöka stadsbiblioteket ofta i sin utbildning och andra mer sällan. Förutom den genomgång som varje elev ges i början av varje läsår sker ingen annan lärarstyrd biblioteksundervisning. Det är en rättighet för alla elever, oavsett om de är elever på en friskola eller på en kommunal skola att ha tillgång till likvärdiga bibliotekstjänster med kunniga bibliotekarier, vilket i dagsläget inte fungerar. Skolledarna är dock av åsikten att eleverna är nöjda med den biblioteksservice de får på stadsbiblioteket och ingen av de verksamhetsansvariga upplever en önskan om ett skolbibliotek varken bland personal eller bland elever. För att uppfatta skolbiblioteket som en resurs bör dock kunskap om skolbibliotekets fördelar inom skolans pedagogiska verksamhet finnas.

För samtliga skolor i undersökningen gäller att de verksamhetsansvariga är relativt oinsatta i skolans biblioteksservice och undervisning i informationssökning vilket leder till att det i princip odelade ansvaret för att elevernas biblioteksbehov tillgodoses ligger fördelat på skolans svensk- och engelsklärare som även har ansvar för det mindre litteraturförråd som skolorna förfogar över. Skolorna har därmed inte ännu uppnått den andra nivån i Loertschers taxonomi för skolledarna, vilken innefattar att skolledaren inser vad hans engagemang kan göra för att bidra positivt till biblioteksverksamheten på skolan (ibid., s. 59). Första nivån av taxonomin för skolledare innebär att skolledaren inte har kunskap om de positiva effekter som skolbiblioteket har på skolans övriga pedagogiska verksamhet. Skolledaren försummar biblioteket och enligt Loertscher kan det bero på bristande ekonomiska tillgångar eller att andra områden inom verksamheten anses viktigare (ibid.).

Taxonomi utifrån skolledarens perspektiv innehåller för nivå 6 även en finansiell aspekt där Loertscher menar att skolledaren har det yttersta ansvaret för att söka tillgängliga bidrag för skolbiblioteksverksamhet, samt att samtlig personal på skolan har ett ansvar för att informera angående de bidrag och ekonomiska möjligheter som finns tillgängliga (ibid., s. 61). Enligt Loertscher krävs förnyade resurser till skolbiblioteket i takt med att arbetsuppgifterna ökar för bibliotekarien i och med de nya tekniska hjälpmedel som biblioteksverksamheten erfordrar. Därmed är ett expanderande skolbibliotek i behov av nyanställningar alternativt utökande av bibliotekarietjänsten vilket kräver finansiellt stöd. De verksamhetsansvariga på studiens skolor har emellertid inte ansökt om bidrag för skolbiblioteksservice och flera av dem hade inte uppmärksammat på att det fanns tillgängliga bidrag för verksamheten. De fristående skolorna erhåller liksom de kommunala skolorna ekonomiskt stöd från kommunen i form av den skolpeng som följer eleverna från deras hemkommuner. Ett avdrag görs dock i skolpengen eftersom kommunerna menar att de fristående skolorna inte har densamma kostnad för skolbiblioteksverksamhet som de kommunala skolorna har.

På högsta nivån i taxonomi som utgår från skolledarens perspektiv anser Loertscher att skolledaren bör utvärdera den uppbyggda skolbiblioteksverksamheten med avseende på dess inverkan på skolans pedagogiska verksamhet för att bedöma huruvida man bör fortsätta arbetet med skolbiblioteksverksamheten på liknande sätt som föregående eller om man istället bör göra en ny bedömning av verksamhetens mål och behov (ibid., s. 62). Dock verkar ingen utvärdering av varken det förekommande samarbetet med stadsbiblioteket eller den egna biblioteksservicen ske, varför samarbetet och uppbyggnaden av en skolbiblioteksverksamhet inte kan utvecklas.

6.3 Problem och möjligheter med skolbiblioteksservice och undervisning i informationssökning

De verksamhetsansvariga på de undersökta skolorna menar att möjligheterna med informationssökning är oändligt stora för den som besitter kompetens inom området som en följd av den ofantliga mängd information som finns idag. Därför spelar enligt Loertschers skolbibliotekarietaxonomi skolbibliotekarien en viktig roll i skolans pedagogiska verksamhet som handledare för elever och även lärare inom informationskompetensområdet (ibid., s. 19). Elever på de fristående gymnasieskolorna går miste om denna kunskap och får därför inte adekvat utbildning inom det i dagsläget så viktiga informationssökningsområdet eftersom det heller inte ingår i den genomgång som de fristående skolorna bokar in på stadsbiblioteket. Stadsbiblioteket tillhandahåller likaså ingen utökad undervisning i informationssökning för friskoleeleverna eftersom det från skolledningens håll inte befunnits något intresse för detta. De verksamhetsansvariga menar dock att eleverna genomgår utbildning i informationssökning på respektive skola inom ramarna för de nationella kursplanerna vilket emellertid inte kan ersätta skolbibliotekariens kompetens och handledning då skolbibliotekarirollen även innefattar att undervisa eleverna för att de i allt högre grad ska få kunskap om hur de på egen hand kan finna relevant information.

Bland de medverkande skolledarna menade flertalet att det tydligaste problemet med informationssökning är att det idag finns alltför mycket information att finna i och med tillgången till den digitala informationsmängden. Detta medför att elever ofta har svårt att hitta den information som är den mest relevanta samt den mest tillförlitliga. På alla

skolorna arbetar man därför aktivt med källkritik i flera ämnen för att uppmärksamma eleverna på vikten av att ställa sig kritisk till funnen information och att värdera den. I detta sammanhang är skolbibliotekarien en viktig länk mellan informationen och eleverna för att kunna handleda vid en värdering av källorna enligt nivå tre i Loertschers taxonomi för skolbibliotekarien (ibid.). Loertscher vill även framhålla att bibliotekarien är den som ska organisera informationen så att elever och lärare ska kunna ta del av bibliotekets bestånd på ett enkelt sätt. På de undersökta skolorna återfinns dock inget samlat bokbestånd utan litteraturen finns placerad på olika platser i skolans byggnad beroende på vilket ämne de tillhör. På skolorna har man inte fördelat ansvaret på litteraturförrådet på någon särskild lärare utan litteraturen ingår i respektive lärares ansvar, vilket gör det svårt att få en struktur på beståndet och därmed åstadkomma en förenkling för eleverna vid informationssökning.

I begreppet informationssökning har jag valt att inkludera källkritik, upphovsrätt samt litteratursökning, vilket leder vidare till komponenten litteraturfrämjande i Loertschers skolbiblioteksprogram (2000, s. 117). Samtliga skolor som medverkat i min undersökning menar att de arbetar med litteraturfrämjande åtgärder för att intressera eleverna för att läsa litteratur. Loertscher skriver att läsning av litteratur är en enkel åtgärd för att öka läs- och skrivförmågan hos eleverna (ibid., s. 120) och förevisar flera olika förslag på hur man med skolbiblioteket som bas kan arbeta med litteraturfrämjande på skolor (ibid., s. 124). På exempelvis Vindskolan använder man de nationella kursplanerna som underlag för hur man ska arbeta med litteraturläsning men rektorn menar att det verkar som att läsningen trots detta minskat bland eleverna. Dock är han av åsikten att ett skolbibliotek med en skolbibliotekarie skulle öka engagemanget för läsning. Skolan innehar klassuppsättningar av skönlitterära böcker i sitt litteraturförråd bestående av de titlar som eleverna bör ha läst och bör ha kännedom om. Litteraturförrådet innehåller även titlar som eleverna har möjlighet att välja bland vid ett mer fritt urval. Loertscher skriver att man som lärare inte bör fastna i principen att alla elever ska läsa samma böcker vid samma tidpunkt utan menar att skolbibliotekarien här kan vara till stor hjälp för att föreslå lämpliga titlar. För de fristående gymnasieskolorna skulle det i det här fallet innebära att de skulle ha fördelar av att anlita stadsbibliotekets personal för rådgivning. Loertscher förespråkar även ett inkluderande av läsning av skönlitteratur i andra ämnen än svenska och engelska, vilka är de ämnen som skolledarna uppger att litteraturläsning ingår i idag (ibid., s. 124). Det är dock ovanligt att man vid de här fristående gymnasieskolorna arbetar med att aktivt integrera skönlitteraturen i undervisningen i övriga ämnen. På en av skolorna har man emellertid under en period arbetat med skönlitteratur i ett samhällsorienterat ämne, som även detta beror på undervisande lärare. Inom ramen för sitt skolbiblioteksprogram skriver Loertscher att mängden rekommenderad läsning inom ett specifikt ämne har minskat i och med att texter har blivit kortare på grund av det numera rika bildmaterialet som återfinns i litteraturen samt på webbsidor (ibid., s. 124f). På Molnskolan arbetar eleverna med sitt skolarbete utifrån en egen dator och problemet med minskade textmängder torde drabba dessa elever i hög grad och som en följd av detta borde skolledningen intressera sig för åtgärder i form av utökad skolbiblioteksservice. Verksamhetsansvarig på Vindskolan anser att en berikan av undervisningen i form av bokprat i samarbete med stadsbiblioteket skulle öka elevernas vilja att läsa skönlitteratur men visar samtidigt inte intresse för att utöka samverkan med biblioteket.

Loertschers skolbiblioteksprogram består av tre komponenter; mediebeståndet, direkt service till elever och lärare samt fyra olika samarbetsområden, vilka bör bibehållas för

att inte inverka negativt på någon av de andra komponenterna (Loertscher 2000, s. 13 och Nilsson 1998, s. 31). Eftersom de medverkande skolorna inte har någon form av skolbiblioteksverksamhet i nuläget fokuserar jag i större omfattning på mediebeståndet och samverkansområdena. Mediebeståndet ska vara anpassat för elevernas behov, vilket, enligt skolledarna, alla skolornas bestånd är. Vindskolan är en gymnasieskola som har estetisk inriktning och de har ett ganska stort bestånd av estetiskt infärgad litteratur inriktad mot skolans profil som också används i språkämnena. Anpassad litteratur finns på skolan även inom facklitteraturområdet där medierna är inriktade på formgivning, bild och design. Anledningen till att det riktade litteraturbeståndet är större på denna skola borde vara att de har en mera specifik inriktning än de båda andra medverkande skolorna, vilka har en mer allmän utbildningsprofil. Verksamhetsansvarig på Vindskolan menar också att de har gjort fler inköp av riktad litteratur eftersom de anser att stadsbibliotekets bestånd inte alltid är täckande inom skolans särskilda ämnen samt att skolans ämneslärare besitter en stor kunskap inom respektive ämne som leder till att skolan kan göra de inköp som får flest fördelar för eleverna.

Skolledaren på Molnskolan berättar om de problem som kan uppstå vid informationssökning till följd av den enorma mängd information som idag finns att finna med den digitala informationen i åtanke. Eleverna har svårt att sälla bland och värdera källorna och skolledaren menar att det är viktigt att lärarnas budskap förs fram på ett sätt så att eleverna förstår innebörden av att tänka källkritiskt för att kunna använda tillförlitlig information. På skolan arbetar man för att eleverna vid avslutad skolgång ska ha kännedom angående hur man går till väga för att skriva en rapport eller ett paper för att de ska vara förberedda för studier på högskolenivå. Loertscher skriver i sin bok *Taxonomies of the School Library Media Program* om processen av samarbete mellan lärare och skolbibliotekarie inom informationssökningsundervisningen (2000, s. 160). Han beskriver två olika tillvägagångssätt för en integrering av informationssökning vilka antingen är att först låta eleverna få baskunskaper inom det aktuella ämnesområdet via läroboken och sedan bygga på kunskaperna via informationssökning eller att låta informationssökning vara både ett redskap för baskunskaper och för vidare kunskap. Då Molnskolan tillägnar varje elev en egen dator vid skolstart kan jag för denna skola tolka det som att eleverna använder sig av informationssökning för såväl bas- som vidarekunskaper och då gäller det antagligen främst informationssökning via webben eftersom dels datortillgången är så pass god, dels eftersom skolans litteraturförråd är relativt litet samt att eleverna inte har tillgång till informationssökningsundervisning på stadsbiblioteket där beståndet är bredare. Trots de problem som finns för eleverna att finna tillförlitlig information finns enligt skolledaren på Molnskolan ingen efterfrågan efter större kompetens inom informationssökningsområdet. Loertscher skriver dock att skolbibliotekarien har en viktig uppgift i att undervisa lärare såväl som elever (ibid., s. 161f), vilket emellertid är en aspekt som båda grupper på de fristående skolorna avsaknar.

6.4 Sammanfattande slutsatser av analys

Förutsättningarna för skolbiblioteksservice på studiens fristående gymnasieskolor bör vara goda i de fall biblioteksservice prioriteras framför andra utvecklingsområden på skolan då skolorna ofta redan har en god datortillgång, intresserade lärare samt ändamålsenliga lokaler. Tyvärr görs ofta bedömningen att skolbiblioteksservicen får stå tillbaka eftersom man inom området kan förlita sig på stadsbibliotekets tjänster. Den

stora nackdelen är att skolleningen inte visar intresse eller engagemang för att satsa på en uppbyggnad av skolbiblioteket, vilket kan antas bero på okunskap om skolbibliotekets positiva effekter för skolans fortsatta pedagogiska verksamhet samt för elevernas inläringssituation. En anledning till att skolorna inte väljer att satsa resurser på skolbibliotek kan vara att de anser att skolan är för liten och har få små ekonomiska möjligheter för att kunna bygga upp ett fungerande skolbibliotek och väljer då istället att låta elever och lärare även fortsättningsvis nyttja stadsbibliotekets tjänster. Detta i kombination med att kommunen gör ett skolbiblioteksavdrag i den skolpeng som tillfaller även de fristående skolorna, samt att man därutöver på friskolorna också anser att stadsbibliotekets personal bättre tillgodoser elevernas biblioteksbehov än vad ett mindre skolbibliotek hade kunnat göra, medför att det inte finns några planer på att utöka skolbiblioteksverksamheten på gymnasiefriskolorna.

En lösning på problematiken som skulle medföra att eleverna fick en bättre biblioteksgrund att stå på bör vara att respektive skola sluter avtal med stadsbiblioteket vilket då kan avsätta resurser för att serva friskolornas elever och lärare i större omfattning än i nuläget. Varje enskild skola behöver då inte avsätta medel för att bygga upp en skolbiblioteksverksamhet samt att eleverna får tillgång till ett stort bestånd av medier. Här är det dock nödvändigt att avtal sluts för att säkerställa elevernas tillgång till bibliotekstjänster.

7 Diskussion

Eftersom problematiken finns inom två olika områden vad gäller skolbiblioteksservice på friskolor behöver en lösning konstrueras för båda dessa områden. Inom de fristående skolorna bör man ta upp för diskussion hur man lägger upp en fungerande strategi där alla parter får ut något positivt. De verksamhetsansvariga på friskolorna behöver inse vilka positiva effekter som blir utkomsten av en välfungerande skolbiblioteksverksamhet och hur hela skolan påverkas positivt av en skolbiblioteksutveckling. De fristående skolorna behöver söka sig utanför sitt naturliga område för att söka alternativa samarbetsformer, exempelvis med stadsbiblioteket eller genom samverkan med andra fristående skolor. En sådan lösning skulle ge elever och lärare helt nya möjligheter inom biblioteksområdet och skulle vara en mer långsiktig lösning än det icke reglerade samarbete som i dagsläget finns med stadsbiblioteket.

På studiens skolor ställde sig de verksamhetsansvariga undrande till vad en eventuell lagstiftning av skolbibliotek skulle medföra för dem. Införandet av skolbiblioteksverksamhet i nationella styrande dokument gynnar i första hand elevernas lärande- och studieresultat, varför jag anser att de verksamhetsansvariga bör se biblioteket som en förutsättning för fullgod utbildning. Skolledarna ställer sig frågande till om det ska komma att göras någon skillnad mellan större och mindre skolor eller om alla skolor oavsett elevantal ska finansiera ett eget skolbibliotek. Min åsikt är att de positiva effekter som utkommer vid en utveckling av skolbiblioteksverksamhet bör överskugga de finansiella resurser som skolan bör lägga på skolbiblioteket och därmed anser jag att det bör vara lika för alla skolor, oavsett om skolan har få eller fler elever. För skolor med ett mindre antal elever bör dock mediebeståndet kunna anpassas för att bättre passa skolans behov medan en större skola kan erbjuda eleverna ett bredare urval av medier. Den viktigaste aspekten är att eleverna inom skolan får tillgång till biblioteksverksamhet som under vissa tider är bemannad av utbildad bibliotekarie. En annan fråga som är intressant är om gymnasienämndens beslut angående att göra ett avdrag för skolor utan skolbiblioteksverksamhet skulle upphöra i det fall skolorna stiftade ett samverkansavtal med stadsbiblioteket och lät en summa per elev tillfalla stadsbibliotekets organisation. Jag anser att detta kan fungera som skolbiblioteksservice, men endast i det fall ett avtal sluts för att reglera samarbetet och för att garantera den finansiella ersättningen för båda parter. Detta bör emellertid inte ses som en permanent utan endast en tillfällig lösning under en uppbyggnadsperiod för skolbiblioteken på respektive skola. I och med ett samverkansavtal bör dock eleverna få tillgång till en mer utökad biblioteksservice som bättre tillgodoser deras behov. De fristående skolorna bör ta till vara på den möjlighet som finns i och med de resurser som stadsbiblioteket är beredda att avsätta för dessa skolor vid ett beslut om samverkan. Det centrala i frågan är att eleverna vid flertalet tillfällen får ta del av biblioteksservice och undervisning som är anpassad till skolans övriga pedagogiska verksamhet. Därutöver finns möjligheten att eleverna i större omfattning kommer att se stadsbiblioteket som sitt bibliotek och därmed kommer att använda dess tjänster oftare. I ett större perspektiv kan en utbyggnad av skolornas biblioteksservice samt ett samverkansavtal medföra även bättre inlärnings- och studieresultat. En dialog bör fortlöpande föras på kommunnivå angående biblioteksfrågan på de fristående skolorna där en samsyn på kommunens samlade skolbiblioteksverksamhet skulle medföra större utsikter för friskolornas elever att ta del av biblioteksservice. Diskussionen bör, vilket är fallet i nuläget, även föras på nationell nivå för att fortgående uppmärksamma behovet av fungerande skolbiblioteksverksamhet.

På skolorna som avsaknar skolbiblioteksverksamhet finns i dagsläget ofta inte heller några mål och visioner för arbetet med skolbiblioteksservice, vilken idag sträcker sig till ett visst samarbete med stadsbiblioteket samt ett mindre mediebestånd. Avsaknaden av mål medför svårigheter att bygga upp och därefter utvärdera en verksamhet eller ett utvecklingsområde som skolbiblioteksservicen ofta är på dessa skolor. Det kan dock finnas mål som har utarbetats av lärare och skolledare som emellertid inte finns nedskrivna. Detta underlättar dock inte utvärderingsarbetet då man inte har några fasta punkter att uppta för diskussion samt att det medför svårigheter med att bedöma om skolan är på rätt väg i sitt utvecklingsarbete. För att kunna utveckla, utvärdera och gå vidare krävs att det finns tydliggjorda nedskrivna kort- och långsiktiga mål för biblioteksservicen på respektive skola och att man fortsättningsvis arbetar efter dessa. Skolbiblioteksverksamhet är något som byggs upp under lång tid, vilket även en av informanterna påpekar. Skolorna bör därmed satsa på att årligen bygga upp sina litteraturförråd och informationstjänster för eleverna samt att de under samma tid samarbetar i högre grad med stadsbiblioteket genom ett reglerat avtal. Av största vikt är att skolorna bedriver ett långsiktigt arbete med uppbyggnad av skolbiblioteksverksamhet, och att inte endast punktinsatser genomförs. Rektorn är en huvudperson i utvecklandet av dessa mål men arbetet bör ske i samråd med lärare och inom vissa områden som t.ex. litteraturbestånd kan även elever inkluderas.

För eleverna på de fristående skolorna där bibliotek saknas skulle ett framtida välfungerande skolbibliotek innebära att de skulle ha tillgång till en skolbibliotekarie åtminstone under vissa timmar under några av veckans skoldagar och detta ser jag som en av huvudsakerna i fråga om tillgänglighet i skolbiblioteksfrågan. Behovet av bemanning av skolbibliotekarie i skolbiblioteket avgörs av flera faktorer och skiftar mellan skolorna men en riktlinje anser jag vara att skolbiblioteken ska bemannas i största möjliga utsträckning för att eleverna ska erbjudas tillfälle till pedagogisk handledning i biblioteket. De återstående dagarna för vilka det inte finns någon skolbibliotekarie på plats på skolan står skolbibliotekets resurser vad gäller litteratur, andra medier och möjligeter till informationssökning till elevernas förfogande. Ansvaret för skolbiblioteket kan med fördel delas av en bibliotekarie och en bibliotekspedagog med viss avsättning för biblioteksarbete inom sin lärartjänst. Bibliotekspedagogen arbetar aktivt med undervisning inom informationssökning och organisation av bibliotekets medier och får under vissa tider stöd av en skolbibliotekarie. Skolbibliotekarietjänsten kan vara en så kallad delad tjänst mellan flera olika skolor eftersom de fristående skolorna i detta fall kan dela på den ekonomiska kostnaden och därmed även ha möjlighet att avsätta resurser för skolans andra utvecklingsområden. Ett annat sätt för skolorna att ge eleverna tillgång till en anpassad biblioteksservice är utvecklingen av samarbetet med stadsbiblioteket vilket kan fungera på så sätt att bibliotekarien dels genomför undervisning på biblioteket, dels besöker de aktuella skolorna för ett närmare samarbete med eleverna. Detta medför även att den mycket viktiga dialogen mellan bibliotekarien, lärarna samt skolledaren stärks vilket i framtiden kan leda till att bibliotekssamarbetet utvecklas till ett uppbyggande av en skolbiblioteksverksamhet på skolan.

Den mest centrala punkten inom det här diskussionsområdet anser jag vara hur man ger skolledarna på friskolorna nödvändig kunskap inom skolbiblioteksområdet för att de, enligt vad både Limberg (2003) och Loertscher (2000) menar, ska kunna föra biblioteksutvecklingen framåt på skolorna. Flera forskare inom biblioteks- och

informationsvetenskapsområdet anser skolledare vara en nyckelperson gällande skolbiblioteksutveckling, vilket medför att attitydförändringen bör ta sin början inom skolledningen. De verksamhetsansvariga bör även ges ökad insyn i planeringsarbetet kring skolans biblioteksservice. Problematiken finns även inom informationssökningsområdet där samtliga skolledare menar att det är väldigt betydelsefullt för eleverna, ändock är de ovilliga att satsa resurser för att bygga upp skolans kompetens inom området. Jag är av åsikten att det är dessa attityder som måste omvärderas och vidare också utvecklas för att de fristående skolorna ska få tillgång till skolbiblioteksverksamhet.

7.1 Faktorer som kan ha påverkat studiens resultat

Det faktum att jag i forskningsrollen kommer från ett område, biblioteks- och informationsvetenskap, som de verksamhetsansvariga på de fristående skolorna i större eller mindre utsträckning valt bort för att istället prioritera andra aspekter i elevernas utbildning kan medverka till att informanterna framställer sin syn på skolbibliotek som mer positiv än den annars skulle varit. Jag vill också visa på skolbibliotekets avsaknad på studiens skolor varför informanterna inte besitter kunskap angående skolbiblioteksutbyggnadens praktiska genomförande inom aktuell skolas verksamhet. Informanternas svar blir då av mer teoretisk karaktär angående hur skolbiblioteksverksamhet eventuellt bör uppföljas i framtiden. Även den viktiga aspekten att det i dagsläget på politisk nivå diskuteras angående skolbibliotekets införande i nationella styrande dokument kan ha påverkat studiens resultat på så sätt att de verksamhetsansvariga har blivit påverkade av det rådande politiska läget inom området. Skolpengen är i nuläget också föremål för en diskussion, i detta fall med aktuella kommuner. Diskussionen kan ha medfört att en negativ attityd till skolbibliotek förstärkts hos de verksamhetsansvariga. Från folkbibliotekets sida har diskussionen antagligen medfört att de ser ett sätt att kunna förbättra arbetet mot de fristående skolorna genom att dessa enligt lag då måste inneha någon form av skolbiblioteksverksamhet.

7.2 Framtid för skolbiblioteket på fristående skolor

I dagsläget diskuteras det på hög politisk nivå huruvida elevers skolbibliotekstillgång ska införas i Skollagen och därmed göra det obligatoriskt för alla skolor, även de fristående, att innefatta biblioteksverksamhet, eller inte. Något beslut har ännu inte fattats i frågan och kan därför ännu inte analyseras. De i studien medverkande skolorna uppvisade vid intervjutillfällena inget närmare intresse för att i framtiden utveckla samarbetet med stadsbiblioteket då man ansåg att det är tillräckligt att eleverna har tillgång till en genomgång på stadsbiblioteket ofta i samband med läsårsstart och att det sedan är upp till eleverna själva att kontakta biblioteket när så krävs av studierna. Från folkbibliotekets sida är man positiv till att utveckla samarbetet men kräver då en ekonomisk ersättning för att man ska kunna avsätta personella resurser för arbetet med friskolorna. Från skolhåll uppger man att man endast är intresserad av ett breddat samarbete i den mån det inte innebär en ekonomisk ersättning från friskolornas sida. För att framtiden för skolbiblioteket på de fristående skolorna ska vara positiv krävs att huvudmän samt verksamhetsansvariga på skolorna inser värdet av att tillgängliggöra skolbiblioteksverksamhet för sina elever och att de satsar ekonomiska och personella

resurser på att bygga upp verksamheten på respektive skola samt att man från skolornas håll visar intresse för att samarbeta i högre grad med stadsbiblioteket för att på så sätt göra det möjligt för eleverna att ta del av bibliotekstjänster.

7.3 Slutsats

David V. Loertschers skolbiblioteksprogram och taxonomier för skolbiblioteksverksamhet samt Louise Limbergs förhållningssätt där hon presenterar tre olika nivåer inom pedagogisk forskning har medverkat till den teoretiska ramen för den här studien och framtagit aspekter kring de fristående skolornas biblioteksservice vilka annars inte framkommit. Problematiken inom skolbiblioteksområdet för fristående gymnasieskolor handlar om finansierings- samt prioriteringsaspekter på organisationsnivå. De ansvariga för verksamheterna vid studiens gymnasieskolor har studerats utifrån den organisationella nivån och i vissa fall undervisningsnivån inom ramen för Limbergs tre nivåer på pedagogisk forskning (1998, s. 91). Resultatet som framkommer från studien är att de verksamhetsansvariga skolledarna prioriterar flera andra utvecklingsområden på skolorna framför skolbiblioteksservice samt samverkan med stadsbiblioteket. Samspelet mellan pedagogiska aspekter och skolbiblioteksaspekter blir därmed tydligt framträdande vid de fristående skolor som medverkat i studien. Som såväl Limberg som Loertscher menar påverkar skolledarens attityd och inställning till skolbiblioteksservice hur prioriteringsarbetet framställs på skolan varför skolledarnas brist på kunskap angående skolbibliotekets centrala och viktiga roll i skolans pedagogiska verksamhet framgår som en av de aspekter som inverkar på elevernas biblioteksservice.

Ett av problemområdena inom skolbiblioteksverksamheten både för de kommunala och fristående skolorna är bristen på styrdokument som reglerar skolbiblioteksservicen för elever och lärare. Samtliga gymnasiefriskolor i studien följer Skollagen, Gymnasieförordningen, Friskoleförordningen samt Bibliotekslagen i vilka skolbiblioteksaspekten återfinns reglerad på ett sätt som lämnar fritt tolkningsutrymme för läsaren. Det innebär en svårighet i sig att tolka huruvida studiens fristående gymnasieskolor lever upp till vad som finns angivet i respektive styrdokument men i min forskarroll anser jag att genom ett samverkansavtal med kommunens folkbibliotek med tydliga punkter samt en utveckling av det litteraturförråd som redan i dagsläget finns på skolorna skulle skolorna i högre grad än idag uppnå de krav som ställs på skolbiblioteksservice i styrande dokument. Genom en högre prioritering och en utökad satsning skulle friskolorna också kunna påbörja en uppbyggnad av skolbiblioteksverksamhet. Skolledarna på de fristående skolorna anser dock att de handlar i enlighet med de rådande styrdokumentet och möjligheten finns då att bortse från skolbiblioteksverksamhet för att prioritera andra fält inom skolans verksamhet. Skolbiblioteket blir återigen en fråga med botten i finansiella och prioriterande aspekter. Utgångspunkten för skolbiblioteket som ett pedagogiskt centrum på skolan är en för samtliga ämnen och personalgrupper genomträngande satsning med den verksamhetsansvarige skolledaren i en central position där såväl ekonomiska som personella resurser avsätts i åsyfte att nå ett bättre inlärnings- och studieresultat för eleverna samt att förbättra deras studiesituation.

De fristående gymnasieskolorna finansieras via den skolpeng som följer eleverna från deras hemkommuner, från vilken det emellertid görs ett avdrag eftersom friskolorna

saknar skolbiblioteksverksamhet. Detta ekonomiska avdrag har varit uppe för diskussion inom gymnasienämnden i den aktuella kommunen och nämnden hoppas genom beslutet om avdrag att fler fristående skolor ska förstå värdet av att satsa på skolbiblioteksverksamhet. För de fristående skolorna finns det därmed ytterligare en ekonomisk aspekt att ta hänsyn till vid ett eventuellt beslut om en satsning på skolbibliotek. Skillnaden mellan kommunala och fristående gymnasieskolor vad gäller finansieringsaspekten är att de kommunala skolorna har rätt till hela skolpengen eftersom gymnasieskolorna på den aktuella orten innehar skolbibliotek. De kommunala gymnasieskolorna har även mångårig erfarenhet av skolbiblioteksverksamhet varför de haft möjlighet till uppbyggnad av en fungerande biblioteksservice, vilket inte är fallet för nystartade friskolorna som endast bedrivit skolverksamhet en kortare tid. Därför behövs också större ekonomiska satsningar för att dessa skolor ska ha möjlighet att bygga upp skolbiblioteksverksamhet.

De lösningar som studiens fristående gymnasieskolor presenterar för att tillgodose elever och lärares behov av bibliotekstjänster består i att skolorna innehar ett mindre förråd av litteratur och andra medier som förvaras på olika platser i skolans lokaler samt att de har ett samarbete med stadsbiblioteket för vilket det ännu inte finns något avtal slutet. Bristen på avtal gör att stadsbiblioteket endast utför en genomgång och visning av bibliotekets tjänster vid en kontakt från respektive skola. Ofta inträffar denna genomgång vid läsårsstarten och i det vidare skolarbetet är det elevernas eget ansvar att använda bibliotekets tjänster när undervisningssituationen kräver detta. Här brister alltså de fristående gymnasieskolorna i sin biblioteksservice gentemot rådande styrdokumentens rekommendationer. Enligt dessa ska tillgång till bibliotek finnas och min tolkning är att det bör finnas i skolans lokaler eller genom ett närmare preciserat samarbete. Gällande informationssökning inkluderande källkritik och upphovsrätt arbetar man på skolorna med detta utifrån de nationella kursplanerna och för heller här ingen samverkan med stadsbiblioteket. Detta gör att eleverna går miste om värdefull och betydelsefull undervisning ledd av bibliotekarier med kompetens inom det allt mer centrala området informationssökning. Eleverna bör under gymnasietiden tillägna sig kunskaper som ligger till grund för deras fortsatta utbildning och framtida yrkesarbeten vilket via handledning av en skolbibliotekarie förstärks med positiva följder.

I kontrast till ett lågt engagemang och en låg prioriteringsgrad för skolbiblioteksverksamhet anser skolledarna att det finns stora möjligheter med skolbiblioteksservice. Flera av dem poängterar mångfalden och framhåller vikten av tillgången till ett större litteraturbestånd samt betydelsen av en skolbibliotekarie för läsfrämjande aktiviteter. Samtliga rektorer anser även att det finns obegränsade möjligheter med informationssökning och är av åsikten att det är av största betydelse att eleverna får kunskap inom informationssökningsområdet med betoning på källkritikaspekten. Svårigheten inom informationssökning framställs av skolledarna vara enkelheten i att kopiera digitala textstycken och man pekar även på den nackdel att lärarna i vissa fall inte besitter erforderad kompetens inom informationssökningsområdet vilket försvårar i kommunikationen med eleverna. På de aktuella skolorna väljer man trots detta att främja andra funktioner framför skolbiblioteksservice. Skolledarna bör delges kunskap angående hur en fungerande skolbiblioteksverksamhet kan vara ett steg till lösning och förändring angående de punkter inom vilka de anser det finns problem inom skolans verksamhet.

7.4 Förslag till fortsatt forskning

I framtida studier bör intressanta vinklar av de fristående skolornas biblioteksservice vara att studera vad lärarna på de fristående skolorna anser om biblioteksservice och undervisning i informationssökning. En annan inriktning bör vara att studera biblioteksservicen ur elevernas perspektiv, vilket tidigare har genomförts men då med fokus endast på informationssökning. Det bör även vara intressant att studera mer i detalj de områden som inte fått tillräckligt mycket utrymme i denna uppsats, som t.ex. hur folkbiblioteket arbetar med fristående skolor och hur detta samarbete regleras samt hur den framtida frågan om skolbibliotek på friskolor ska lösas. Det intressanta i det sistnämnda ligger i att regeringen i dagsläget diskuterar angående att reglera elevers skolbibliotekstillgång i nationellt täckande styrdokument. Utifrån vad som beslutas i denna fråga bör undersökas hur man på de fristående skolorna går vidare och vad de verksamhetsansvariga respektive lärare ser som lösningen på skolbiblioteks försörjningen. Utifrån ett organisatoriskt och ekonomiskt perspektiv torde det vara ett intressant område att studera hur olika kommuner arbetar med fristående skolors biblioteksservice samt stöd och bidrag för biblioteksverksamhetens finansiering.

8 Sammanfattning

Skolbibliotek är ett av de viktigaste redskapen för elever i gymnasieskolan och bör vara ett pedagogisk centrum på varje skola. Ett välfungerande skolbibliotek innebär ett anpassat mediebestånd, tillgång till tekniska hjälpmedel samt handledning för både elever och personal. Under senare år har de fristående skolorna i landet ökat och fler och fler elever börjar idag i en skola med ett annat huvudmannaskap än stat, kommun eller landsting. Aktuell debatt har under de senaste åren behandlat flertalet frågor angående fristående skolor, bl.a. har skolbiblioteksfrågan lyfts där aspekter som friskolors avsaknad av skolbibliotek och deras nyttjande av det lokala folkbiblioteket tagits upp för diskussion. Problematiken inom skolbiblioteksområdet är bristen på styrande dokument och den tolkningsfrihet som de existerande dokumenten erbjuder. Syftet med den här studien är att utreda vad det finns för typ av stöd för skolbiblioteksservice på de utvalda fristående gymnasieskolorna samt hur skolorna tillgodoser elever och lärares biblioteksbehov. Syftet är även att undersöka skolornas verksamhetsansvarigas inställning till skolbiblioteksservice och undervisning inom informationssökning. De frågeställningar som undersökningen har fokuserats runt är följande;

- Vilka riktlinjer finns för och hur skiljer sig förutsättningarna för skol- och biblioteksverksamhet för de fristående gymnasieskolorna gentemot de kommunala gymnasieskolorna?
- Viken lösning finns på de fristående gymnasieskolorna för att elever och lärare ska få sitt biblioteksbehov tillgodosett beträffande organisering och finansiering?
- Hur ser de fristående gymnasieskolornas verksamhetsansvariga på problem och möjligheter med skolbiblioteksservice och undervisning i informationssökning?
- I vilken mån motsvarar de fristående gymnasieskolornas biblioteksservice och undervisning i informationssökning de krav som enligt politiska och institutionella villkor ställs på dessa verksamheter?

Den metod som har använts i studien har varit kvalitativa intervjuer med verksamhetsansvariga skolledare på tre fristående gymnasieskolor belägna i samma kommun samt verksamhetschefen på stadsbiblioteket i kommunen. Intervjuerna analyserades enligt analysmetoden meningskoncentrering vilket innebär att uttalandena delas in i teman som utarbetades utifrån studiens frågeställningar. Dessa löd enligt följande; information om skolan, styrdokument, biblioteksservice, undervisning i informationssökning, finansiering av skolbiblioteksservice samt skolbiblioteksservice i framtiden. Dessa kategorier har använts även för resultatredovisningen samt till viss del för analysresultatet där dock tre andra teman satta utifrån frågeställningarna har skapats. Materialet från informantintervjuerna har analyserats med David V. Loertschers skolbiblioteksprogram och skolbibliotekstaxonomier samt Louise Limbergs tre nivåer av pedagogisk forskning som teoretiskt ramverk där det framkommit att avsaknaden av riktlinjer för skolbiblioteksverksamhet är stor och de dokument som återfinns angående reglering av verksamheten är bristfälliga i det avseende att de till stor del lämnar utrymme för tolkning. Studiens skolor innehåller ingen skolbiblioteksverksamhet och nyttjar därför istället stadsbibliotekets bibliotekstjänster för elever och lärare. Detta samarbete finns dock inte reglerat i någon form av avtal och rör sig inte om någon djupare samverkan på längre sikt. De verksamhetsansvariga på skolorna anser det finnas stora möjligheter med skolbiblioteksservice och främst informationssökning men är samtidigt av åsikten att skolan inte är i behov att satsa mer resurser på en uppbyggnad

av skolbiblioteksverksamhet. För att tydliggöra de institutionella krav som borde finnas för skolors biblioteksverksamhet bör klarlagda styrdokument upprättas samt att det för att garantera elevers biblioteksservice bör slutas ett avtal med kommunens stadsbibliotek angående ett utökat samarbete med kommunens fristående gymnasieskolor.

Källförteckning

Otryckta källor

Bibliotekslagen (1996:1596) (1996). <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19961596.htm>
Stockholm: Kulturdepartementet [090216]

Cahoy, Ellysa Stern & Williamson, Susan G. (2008) Studying the Independent School Library. *School Library Media Research*, vol 11.
http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/aasl/aaslpubsandjournals/slmrb/slmrcontents/volume11/cahoy_williamson.cfm [090215]

Förordningen för fristående skolor (1996:1206) (1996).
<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19961206.htm> Stockholm: Utbildningsdepartementet [090213]

Gymnasieförordningen (1992:394) (1992).
<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1992:394> Stockholm: Utbildningsdepartementet [090213]

Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94 (1994).
<http://www.skolverket.se/sb/d/193/url/0068007400740070003a002f002f0077007700770034002e0073006b006f006c007600650072006b00650074002e00730065003a0038003000380030002f00770074007000750062002f00770073002f0073006b006f006c0062006f006b002f0077007000750062006500780074002f0074007200790063006b00730061006b002f005200650063006f00720064003f006b003d0031003000370031/target/Record%3Fk%3D1071> Stockholm: Skolverket [090205]

Skolbiblioteken 2002 (2003). *Kulturen i siffror*, nr 1.
http://www.kulturradet.se/upload/kr/publikationer/2003/Skolbiblioteken_2002.pdf
Stockholm: Statens Kulturråd [090217]

Skollag (1985:1100) (1985).
http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&dok_id=SFS1985:1100&rm=1985&bet=1985:1100 Stockholm: Utbildningsdepartementet [090213]

Skolverket (2009). <http://www.skolverket.se/> [090223]

Snabbfakta om fristående skolor (2009). <http://www.skolverket.se/sb/d/2112/a/11936>
Stockholm: Skolverket [090223]

Turner, Richard, Matthews, Graham, Ashcroft, Linda & Farrow, Janet (2007). The management of independent secondary school libraries in England and Wales: the skills and perceptions of library managers. *Journal of Librarianship and Information Science*, nr 39, s. 213-222. <http://databas.bib.vxu.se:2902/cgi/reprint/39/4/213> [090219]

UNESCO:s skolbiblioteksmanifest (1999).
http://www.jarfalla.se/upload/Politik/Utbildning_kultur_fritid/2006%20handlingar/2006-02-

[21/06/06%20Bi%203%20till%20biblplan%20UNESCOS%20SKOLBIBLIOTEKSMA NIFEST%201999..pdf](http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=121&a=405770) UNESCO:s generalkonferens [090216]

Westlund, Johanna (2008). Många skolor utan bibliotek. *Göteborgsposten* 4 mars 2008. <http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=121&a=405770> [090122]

Tryckta källor

Alexandersson, Mikael & Limberg, Louise (2004). *Textflytt och sök slump: informationssökning via skolbibliotek*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling & Liber Distribution.

Andersson, Maja & Persson, Kerstin (2006). *Hur upplever gymnasieelever sin informationssökning? En studie på en friskola utan tillgång till skolbibliotek*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2006:62).

Aronsson, Annette (2004). *Vad vill vi med vårt skolbibliotek? En undersökning av attityder till skolbiblioteket bland skolledare och lärare*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2004:116).

Atlestam, Ingrid (2001). Bibliotek för utbildning skolans ansvar. *BiS – Biblioteket i Samhället*, nr 1, s. 7-8.

Fridlund, Eva (2008). *Friskola = skolbibliotek?!: en kartläggning av friskolornas biblioteksverksamhet i Lunds kommun*. Lund: Lunds kommun.

Fristående gymnasieskolor: rapport om fristående gymnasieskolor (1999). Stockholm: Skolverket.

Hansson, Johanna (2001). Huvudsaken är att det finns en dialog i kommunen. *BiS – Biblioteket i Samhället*, nr 2, s. 7-8.

Hell, Maud (2008). *Utveckla skolbiblioteket!: att starta och driva en bra verksamhet*. Lund: BTJ.

Hellman, Jonas (2000). *Det blommar i skolsverige*. Stockholm: Timbo.

Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kårlind, Lotta, Lansfjord, Mona & Rosenquist-Soliman, Margareta (2001). De fristående skolornas biblioteksfråga är också kommunens. *BiS – Biblioteket i Samhället*, nr 2, s. 5-6.

Limberg, Louise (1998). *Att söka information för att lära: en studie av samspel mellan informationssökning och lärande*. Borås: Publiceringsföreningen VALFRID & Bibliotekshögskolan vid Högskolan i Borås.

Limberg, Louise (2003). *Skolbibliotekets pedagogiska roll: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Statens Skolverk & Fritze.

Lindbom, Anders, red. (2007). *Friskolorna och framtiden - segregation, kostnader och effektivitet*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.

Loertscher, David V. (2000). *Taxonomies of the school library media programme*. 2. uppl. San Jose, California: LMC Source.

Melin, Daniella (2002). *Skolbiblioteket på friskolorna En studie av friskolorna i Lunds kommun med fokus på de verksamhetsansvarigas inställning*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2002:80).

Mohme, Gunnel (2001). Information – inte reglering är lösningen. *BiS – Biblioteket i samhället*, nr 1, s. 6.

Nilsson, Monica (1998). *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum: en praktisk handledning för skolbibliotekarier, lärare och skolledare*. Lund: Studentlitteratur.

Nilsson, Monica (2003). *Informationsfärdighet i skolan: skolbiblioteket som pedagogisk resurs*. Lund: BTJ.

Skolbiblioteken i Sverige: kartläggning, analys och probleminventering (1999). Rapport från statens kulturråd 1999:1. Stockholm: Kulturrådet.

Ståhle, Ylva (2006). *Pedagogiken i tiden: om framväxten av nya undervisningsformer under tidigt 2000-tal: exemplet Kunskapsskolan*. Stockholm: Högskoleförlaget vid Högskolan i Stockholm.

Trost, Jan (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Följande kommunala styrdokument finns i författarens ägo:

Gymnasienämndens verksamhetsplan 2008 (2008). Gymnasienämnden.

Skolplan 2006-2010 Lokalt måldokument för utbildningsverksamheten (2006). Skol- och barnomsorgsnämnden, Gymnasienämnden.

Empiriska källor

Intervjuer genomförda vid följande fristående gymnasieskolor samt folkbibliotek.
Utskrifter av ljudupptagningar. Ljudupptagningarna samt utskrifterna finns i författarens ägo.

Intervju verksamhetsansvarig Molnskolan [090227]

Intervju verksamhetsansvarig Regnskolan [090317]

Intervju verksamhetsansvarig Vindskolan [090318]

Intervju verksamhetschef stadsbiblioteket [090331]

Bilaga 1 Intresseförfrågansbrev till skolorna

Hej!

Jag studerar på programmet för biblioteks- och informationsvetenskap på Växjö universitet. Under den här terminen skriver jag mitt examensarbete/magisteruppsats och anledningen att jag kontaktar er är att mitt ämnesområde är friskolor och skolbibliotek. Jag gör en kvalitativ undersökning där jag avser undersöka fristående skolors skolbibliotek.

Jag kontaktar er med anledning av att jag undrar om ni som ansvarig för verksamheten skulle ha tid och lust att ställa upp på en intervju angående er skolas biblioteksresurser samt biblioteksrelaterad undervisning. Intervjun är tänkt att ta max 60 min i anspråk.

Det skulle vara av stor vikt för min studie om ni har möjlighet att ställa upp. Vid en närmare kontakt kommer jag även att bifoga de teman som intervjun kommer att röra sig inom.

Vänligen kontakta mig enligt uppgifter nedan med en dag och tidpunkt som passar er.

Tack på förhand!

Vänliga hälsningar Sara Ahlryd

Mail: sahfr03@student.vxu.se

Tel: 0702-995229

Bilaga 2 Intervjuguider

Intervjuguide med teman för intervjun angående fristående skolors skolbiblioteksservice

Information om skolan

Styrdokument

Organisering av biblioteksservice – hinder, möjligheter

Undervisning i informationssökning – hinder, möjligheter

Finansiering av skolbiblioteksservice

Skolbiblioteksservice i framtiden

Intervjuguide med teman för intervjun angående stadsbibliotekets arbete mot fristående skolor

Arbete mot de fristående skolorna

Undervisning i informationssökning

Styrdokument

Service för de fristående skolorna i framtiden